

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ COMIC ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:
ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΦΙΛΑΝΑΓΝΩΣΙΑΣ ΜΕ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ COMIC**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΥ ΑΣΗΜΙΝΑΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ
Στην «Ιστορία, Τοπική Ιστορία: Έρευνα και Διδακτική»
με ειδίκευση «Διδακτική της Ιστορίας»

ΦΛΩΡΙΝΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2016

Φύλλο Εξέτασης

1.Επόπτης:

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος Βαθμολογητής:

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

3. Τρίτος Βαθμολογητής:

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Γενικός Βαθμός: - _____

Η συγγραφέας Ανδρικού Ασημίνα βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

*Στους δικούς μου ανθρώπους,
που αποτελούν το «λιμάνι» μου
σε κάθε «φουρτούνα» της ζωής...*

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	4
Περίληψη	7
Λέξεις – Φράσεις Κλειδιά	7
Abstract.....	8
Keywords.....	8
Πρόλογος.....	9
Εισαγωγή.....	11
1. Η διδασκαλία της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο	11
1.1. Σκοποί και Στόχοι της Ιστορίας.....	11
1.2. «Συμβατικός» τρόπος διδασκαλίας της Ιστορίας στην Ελλάδα.....	12
1.3. Το μάθημα της Ιστορίας μέσα από τα μάτια των μαθητών.....	15
1.4. Εναλλακτικοί τρόποι διδασκαλίας της Ιστορίας – Εισαγωγή του όρου «Historical Educomic»	17
1.5. Σχολικά Εγχειρίδια Ιστορίας και εναλλακτικά μέσα διδασκαλίας	21
1.5.1. Τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας του Δημοτικού Σχολείου	21
1.5.2. Το comic ως εναλλακτικό μέσο διδασκαλίας Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο.....	24
2. Παιδική Λογοτεχνία και Φιλαναγνωσία.....	26
2.1. Παιδαγωγική Αξία της Παιδικής Λογοτεχνίας	26
2.2. Comics: Ένα «αμφιλεγόμενο» είδος Παιδικής Λογοτεχνίας.....	28
2.3. Ενίσχυση της φιλαναγνωσίας στο Δημοτικό Σχολείο	32
3. Ιστορικό Πλαίσιο του Comic για την αρχαία Αθήνα.....	36
3.1. Μυθολογία	36
3.2. Η Αθήνα από τη Νεολιθική Εποχή ως το 700 π.Χ.....	36
3.3. Η Αθήνα στα αρχαϊκά χρόνια (700 – 480 π.Χ.).....	37
3.3.1. Πεισίστρατος (561 – 527 π.Χ.)	38

3.3.2. Οι γιοι του Πεισίστρατου, Ιππίας και Ίππαρχος.....	39
3.3.3. Κλεισθένης.....	40
3.4. Περσικοί Πόλεμοι	41
3.4.1. Ιωνική Επανάσταση	42
3.4.2. Η περσική εκστρατεία στη Θράκη και τη Μακεδονία.....	43
3.4.3. Η μάχη του Μαραθώνα.....	43
3.4.4. Πολιτικές εξελίξεις στην Αθήνα πριν την εκστρατεία του Ξέρξη.....	44
3.4.5. Η μάχη των Θερμοπυλών	45
3.4.6. Συγκρούσεις στο Αρτεμίσιο	46
3.4.7. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας	46
3.4.8. Η μάχη των Πλαταιών.....	47
3.4.9. Η μάχη της Μυκάλης.....	48
3.5. Η Συμμαχία της Δήλου	48
3.6. Η Αθηναϊκή Ηγεμονία	49
3.7. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος	50
3.8. Επίλογος	53
4. Χαρακτηριστικά της Έρευνας.....	54
4.1. Σκοπός και Αναγκαιότητα της έρευνας.....	54
4.2. Πλαίσιο αναφοράς της έρευνας	54
4.3. Ερευνητικές υποθέσεις	55
4.4. Χαρακτηριστικά του <i>comis</i> ως διδακτικού εργαλείου	56
Μέθοδος.....	59
1. Μεθοδολογία της έρευνας.....	59
2. Συμμετέχοντες	60
3. Μέσα διεξαγωγής της έρευνας και συλλογής δεδομένων.....	60
4. Κριτήρια Αξιολόγησης του ερευνητικού εργαλείου.....	63
5. Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....	64

6. Διδακτική Παρέμβαση.....	65
6.1. Η Διδακτική Παρέμβαση ως Σχέδιο Συνεργατικής Έρευνας (Project)	65
6.2. Διαθεματικότητα της Διδακτικής Παρέμβασης	68
6.3. Τάξη Διεξαγωγής	70
6.4. Προαπαιτούμενες Γνώσεις	70
6.5. Βασικός Σκοπός.....	71
6.6. Επιδιωκόμενοι Στόχοι	72
6.7. Διδακτική Μεθοδολογία.....	78
6.8. Εκπαιδευτικό Υλικό.....	84
6.9. Διάταξη των θρανίων.....	87
6.10. Δημιουργία «Γωνιάς της Ιστορίας»	87
6.11. Διδακτικές ώρες	89
6.12. Αξιολόγηση.....	89
6.13. Πλάνα Διδακτικής Παρέμβασης.....	93
Αποτελέσματα.....	121
1. Αποτελέσματα Προελέγχου (Pre –Test).....	121
2. Αποτελέσματα Μετελέγχου (Post –Test).....	130
Συζήτηση	142
Βιβλιογραφία	146
Παράρτημα	154

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη αφορά την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας της ιστορίας, χρησιμοποιώντας το comic ως εναλλακτική ιστορική πηγή και αφήγηση για το παρελθόν (Historical Educomic). Έτσι, σχεδίασα και υλοποίησα ένα πιλοτικό πρόγραμμα για την ιστορία της αρχαίας Αθήνας, χρησιμοποιώντας ένα κεφάλαιο από το ιστορικό comic «Η ιστορία του κόσμου σε κόμικς» του Larry Gonick. Το σκεπτικό της προσέγγισής μου ήταν να εξετάσω τη διδακτική δυναμική μιας πηγής που σχετίζεται με την Παιδική Λογοτεχνία και δε μοιάζει με κανένα είδος ιστορικού σχολικού βιβλίου.

Το project υλοποιήθηκε πιλοτικά στην Στ΄ τάξη Δημοτικού, στη Φλώρινα και περιελάμβανε 13 δίωρες διδακτικές συναντήσεις που είχαν ως στόχο να προσεγγίσουν διάφορα θέματα που αφορούν την ιστορία της αρχαίας Αθήνας, όπως η ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη, η τέχνη, η κοινωνία, ο Περσικός και Πελοποννησιακός Πόλεμος, τα έργα της Ακρόπολης, κλπ. Δημιουργήθηκε, λοιπόν, ένα ανοιχτό περιβάλλον μάθησης για κάθε συνεδρία, που πραγματοποιήθηκε σε τρία στάδια: α. μια εισαγωγή στο ιστορικό πλαίσιο της κάθε θεματικής, β. η μελέτη κάθε θέματος μέσα από το comic ως βασική ιστορική πηγή, γ. δραστηριότητες βιωματικής μάθησης, επίλυσης προβλημάτων και δημιουργικής έκφρασης. Και στα τρία στάδια χρησιμοποιήθηκε ποικιλία πολυτροπικών πηγών και δραστηριοτήτων.

Η αποτελεσματικότητα του project εκτιμήθηκε από τη συλλογή ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων σε μια διαμορφωτική και αθροιστική βάση μέσω της συλλογής test προελέγχου και μετελέγχου. Τα δεδομένα δείχνουν ότι το project βελτίωσε την ιστορική κατανόηση των μαθητών όσον αφορά την δηλωτική, μεθοδολογική και εννοιολογική γνώση και ανέπτυξε την ιστορική σκέψη και τη φιλιαναγνωσία τους.

Λέξεις – Φράσεις Κλειδιά

- Ιστορική Εκπαίδευση
- Historical Educomic
- Εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας της Ιστορίας
- Παιδική Λογοτεχνία
- Comics
- Φιλιαναγνωσία

Abstract

This study concerns the efficacy of teaching history using comics as an alternative historical source and narrative about the past (Historical Educomic). A pilot project was implemented with the scope to present the history of ancient Athens using a chapter from the historical comic “*The Cartoon History of the Universe*”, written and illustrated by Larry Gonick. The rationale of our approach was to examine the teaching potential of a source associated with children's literature which did not resemble any kind of history textbook.

The project was piloted in a 6th grade primary classroom in Florina, Greece. It included 13 2-hour teaching sessions that aimed to broach upon various topics concerning the history of ancient Athens, such as the development of citizenship, art, society, the Persian and Peloponnesian Wars, works on the Acropolis, etc. An open-inquiry educational environment was created for each session which was performed in three stages: a. an introduction to the historical framework of each topic; b. the study of each topic employing the comic as a basic historical source; c. follow-up activities that engaged students in experiential learning, problem solving and creative expression. In all three stages a variety of multimodal sources and activities were utilized.

The effectiveness and feasibility of the project were estimated by collecting both qualitative and quantitative data on a formative and summative basis through pre- and post-testing. The data suggests that the project improved students' historical understanding in terms of declarative, procedural and conceptual knowledge and developed their historical thinking and love of reading.

Keywords

- History Education
- Historical Educomic
- Alternative history teaching
- Children's Literature
- Comics
- Love of reading

Πρόλογος

Δέκα ολόκληρα χρόνια, από τη Γ΄ Δημοτικού ως τη Γ΄ Λυκείου, θυμάμαι τον εαυτό μου να κάθομαι γεμάτη πλήξη στο θρανίο μου την ώρα της Ιστορίας, ενώ οι δάσκαλοι και οι καθηγητές μου να προσπαθούν να μου μεταδώσουν ιστορικές γνώσεις, ονόματα και ημερομηνίες. Η Ιστορία για μένα αποτελούσε ένα από τα πιο βαρετά μαθήματα στο σχολείο και ένα από τα πιο εύκολα στις Πανελλήνιες εξετάσεις, καθώς το μόνο που απαιτούσε ήταν διάβασμα και απομνημόνευση.

Όταν όμως άρχισα να φοιτώ στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης της Φλώρινας και αναγκάστηκα να πάρω την άλλη θέση από αυτήν που είχα συνηθίσει τόσα χρόνια, αυτή της δασκάλας, έπρεπε στο πλαίσιο του μαθήματος της Διδακτικής της Ιστορίας να βρω έναν τρόπο για να μη νιώθουν και τα παιδιά το συναίσθημα πλήξης που ένιωθα εγώ και το μόνο που θα μαθαίνουν να είναι σκόρπιες γνώσεις που μένουν μπερδεμένες στο «συρτάρι» του μυαλού λιγότερο από ένα σχολικό έτος. Βέβαια, αυτό που ήθελα δε γινόταν να υλοποιηθεί στο μάθημα ενός εξαμήνου, ούτε στο σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας και μόνο διδασκαλίας.

Ο προβληματισμός μου όμως πάνω σ' αυτό το θέμα είχε ριζώσει βαθιά και η εισαγωγή μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Ιστορία, Τοπική Ιστορία: Έρευνα και Διδακτική» άνοιξε νέους δρόμους στη μελέτη και την αναζήτησή μου. Κατά τη διετή φοίτησή μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα, στην κατεύθυνση της Διδακτικής της Ιστορίας που ακολούθησα, είχα την ευκαιρία να μελετήσω διάφορες θεματικές της Ιστορίας αλλά και να έρθω σε επαφή με κάποιους εναλλακτικούς τρόπους διδασκαλίας του συγκεκριμένου μαθήματος.

Παράλληλα, η ευκαιρία που μου έδωσε ο επόπτης καθηγητής μου, κύριος Κασβίκης, να συμμετέχω ως μέντορας στις διδασκαλίες των προπτυχιακών φοιτητών στη Διδακτική της Ιστορίας ήταν πολύ σημαντική. Μέσα από την εμπλοκή μου και την παρακολούθηση του σχεδιασμού και της υλοποίησης των διδασκαλιών των φοιτητών κατανόησα καλύτερα τις δυσκολίες οργάνωσης και διεξαγωγής μιας διδασκαλίας που να συνδυάζει την κατανόηση του γνωστικού αντικείμενου, την ανάπτυξη της ιστορικής και

κριτικής σκέψης των μαθητών και ταυτόχρονα να είναι διασκεδαστική και ευχάριστη για τα παιδιά.

Όταν, λοιπόν, ήρθε η ώρα να σκεφτώ για το θέμα της μεταπτυχιακής μου εργασίας ήξερα πολύ καλά που ήθελα να στραφώ και τι να ερευνήσω. Επιτέλους, θα ήμουν σε θέση να δοκιμάσω να κάνω το μάθημα της Ιστορίας πιο κατανοητό και ενδιαφέρον για τους μαθητές. Έτσι, ο προβληματισμός μου αυτός σε συνδυασμό με την εξειδίκευσή μου στην Παιδική Λογοτεχνία κατά την εκπόνηση της πτυχιακής μου εργασίας με οδήγησαν στην επιλογή του θέματος: «Η συμβολή του comic στην ιστορική εκπαίδευση: Διερεύνηση της ανάπτυξης της ιστορικής σκέψης και της ενίσχυσης της φιλιαναγνωσίας με διδακτική αξιοποίηση του ιστορικού comic.»

Βέβαια, η παρούσα μελέτη δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί χωρίς τη βοήθεια κάποιων ανθρώπων που ανταποκρίθηκαν με προθυμία στα αιτήματά μου και μου πρόσφεραν στοιχεία, πληροφορίες και υλικό. Από τη θέση αυτή ευχαριστώ θερμά όλους όσους συμμερίστηκαν τους στόχους της μελέτης και στήριξαν την ερευνητική μου προσπάθεια. Πιο συγκεκριμένα:

- Τους Καθηγητές Ανδρέου Ανδρέα και Ακριτόπουλο Αλέξανδρο και τον Επίκουρο Καθηγητή Κασβίκη Κώστα για τη συμπαράσταση, την καθοδήγηση και τις πολύτιμες συμβουλές τους.
- Τους μαθητές, τον διευθυντή και το διδακτικό προσωπικό του σχολείου της Φλώρινας για τη συμμετοχή τους και τη βοήθειά τους στην υλοποίηση του project.
- Τον Σχολικό Σύμβουλο Κασκαμανίδη Ιωάννη για την πολύτιμη βοήθειά του στην επαφή μου με το σχολείο και το υλικό που μου παρείχε.
- Τις κυρίες Ξάνθη Ιφιγένεια και Νίνου Βασιλική για τη συνεχή βοήθειά τους κατά τη διάρκεια της υλοποίησης του project.
- Την οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση και βοήθεια που μου πρόσφεραν καθ' όλη τη διάρκεια διεξαγωγής της παρούσας μελέτης.
- Την αδερφή μου Ανδρίκου Φιλίτσα για την αστείρευτη έμπνευσή της και την υλική και ηθική υποστήριξη που μου πρόσφερε απλόχερα μέχρι και την τελευταία στιγμή.

Εισαγωγή

Ο τίτλος της παρούσας μελέτης είναι «Η συμβολή του comic στην ιστορική εκπαίδευση: Διερεύνηση της ανάπτυξης της ιστορικής σκέψης και της ενίσχυσης της φιλιανγνωσίας με διδακτική αξιοποίηση του ιστορικού comic.» Θα ήταν άτοπο, λοιπόν, να μην αποσαφηνιστούν κάποιες έννοιες και θέματα που τόσο θα μας απασχολήσουν σ' όλη αυτήν την εργασία.

1. Η διδασκαλία της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο

1.1. Σκοποί και Στόχοι της Ιστορίας

Η διδακτική της ιστορίας, ως αυτόνομο επιστημονικό αντικείμενο, κάνει την εμφάνισή της κατά τη δεκαετία του '60 και σταδιακά αρχίζει να συγκροτείται και να θεσμοθετείται ακαδημαϊκά με σκοπό την υπέρβαση της παραδοσιακής προσέγγισης της διδασκαλίας της ιστορίας και τη διαμόρφωση ενός επιστημονικά τεκμηριωμένου λόγου για το γνωστικό αντικείμενο. Από τότε και μέχρι σήμερα η θεωρία για τη διδακτική της ιστορίας μετασχηματίζεται και εξελίσσεται για να καλύψει ένα ευρύτερο φάσμα ιστορικής γνώσης.

Σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Ιστορίας (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) *«γενικός σκοπός διδασκαλίας της Ιστορίας είναι η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης. Η ανάπτυξη ιστορικής σκέψης αφορά την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων μέσα από την εξέταση αιτίων και αποτελεσμάτων, ενώ η καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης αφορά την κατανόηση της συμπεριφοράς των ανθρώπων σε συγκεκριμένες καταστάσεις και τη διαμόρφωση αξιών και στάσεων που οδηγούν στην εκδήλωση υπεύθυνης συμπεριφοράς στο παρόν και το μέλλον. Έτσι, με τη διδασκαλία της Ιστορίας ο μαθητής μπορεί να αποκτήσει όχι μόνο την επίγνωση ότι ο σύγχρονος κόσμος αποτελεί συνέχεια του παρελθόντος, αλλά και την αντίληψη ότι ο σύγχρονος ιστορικός ορίζοντας συνδέεται άμεσα με τη ζωή του. Ο σκοπός της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης συνδέεται έτσι με το γενικότερο σκοπό της εκπαίδευσης που αναφέρεται στην*

προετοιμασία υπεύθυνων πολιτών» (ΥΠΕΠΘ, 2001: 177). Έτσι, στόχος του μαθήματος της ιστορίας είναι η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των μαθητών και η δημιουργία κριτικά σκεπτόμενων και ιστορικά εγγράμματων πολιτών.

Σ' αυτό έρχεται να συμφωνήσει και η άποψη των K.C. Barton και L. S. Levstik, σύμφωνα με τους οποίους υπάρχουν τέσσερις σκοπιές της ιστορικής εκπαίδευσης για τη δημοκρατική πολιτειότητα¹ που έχουν ως στόχο να βοηθήσουν τους μαθητές να κατανοήσουν εναλλακτικούς τρόπους σκέψης και πράξης, προκειμένου να αναπτύξουν την ικανότητα αναγνώρισης, κατανόησης και αποδοχής της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, στοιχεία κρίσιμα για τη δημοκρατική κοινωνία (Barton & Levstik, 2008).

Τόσο η συγγραφή των διδακτικών βιβλίων όσο και η διδακτική πράξη οφείλει να στηρίζεται στις αρχές και τη φιλοσοφία του Δ.Ε.Π.Π.Σ. και του Α.Π.Σ. που επισημαίνουν ότι όλες οι διδακτικές ενέργειες πρέπει να υπηρετούν πρωτίστως το βασικό σκοπό του μαθήματος, ο οποίος εναρμονίζεται με το σκοπό της εκπαίδευσης, δηλαδή την καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης και ιστορικής σκέψης των μαθητών, ώστε αυτοί να καταστούν ιστορικά εγγράμματοι (ιστορικός γραμματισμός).

1.2. «Συμβατικός» τρόπος διδασκαλίας της Ιστορίας στην Ελλάδα

Μέσα στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) τονίζεται ότι η διδασκαλία της ιστορίας πρέπει να εστιάζει στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των μαθητών, όχι μέσα από την απομνημόνευση των μεμονωμένων γεγονότων του παρελθόντος, αλλά από τη διασύνδεση των γεγονότων αυτών μεταξύ τους, την ανασύνθεση της συνολικής δράσης του ανθρώπου και την κατανόηση και ερμηνεία της δράσης αυτής. Σύμφωνα με τον Martin Booth (1987), βέβαια, η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης εξαρτάται από τους τρόπους διδασκαλίας της Ιστορίας και το εμπλουτισμένο διδακτικό περιβάλλον το οποίο θα πρέπει να περιλαμβάνει ενεργητικές μαθησιακές πρακτικές.

¹ Συνοπτικά, οι σκοπιές της ιστορικής εκπαίδευσης για τη δημοκρατική πολιτειότητα είναι «η σκοπιά της συγκρότησης της ταυτότητας», «η αναλυτική σκοπιά», «η σκοπιά της ηθικής απόκρισης» και «η σκοπιά της παρουσίασης».

Η διδασκαλία πρέπει να σχεδιάζεται και να πραγματοποιείται με βάση το σκοπό της εκπαίδευσης, το σκοπό του μαθήματος, τους στόχους της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας, τις απαιτήσεις της διδακτικής μεθοδολογίας γενικά και της διδακτικής του μαθήματος της Ιστορίας ειδικά. Γι' αυτό είναι απαραίτητο ο εκπαιδευτικός να προετοιμάζεται κατάλληλα. Συγκεκριμένα, είναι σημαντικό να:

1. Μελετήσει από το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και το Α.Π.Σ. το σκοπό του μαθήματος της Ιστορίας και τους ειδικούς σκοπούς του μαθήματος για το Δημοτικό Σχολείο.

2. Λάβει υπόψη του τις υποδείξεις του βιβλίου του δασκάλου και τη σχετική με τη διδασκαλία του μαθήματος βιβλιογραφία για την προσέγγιση της γνώσης.

3. Εξασφαλίσει το απαραίτητο εκπαιδευτικό υλικό (χάρτες, γραπτές και εικονιστικές πηγές, οπτικοακουστικό υλικό, διευθύνσεις διαδικτύου, κτλ.) που ανταποκρίνεται στις ανάγκες και το ηλικιακό επίπεδο των μαθητών του.

Στην πράξη, όμως, ο τρόπος διδασκαλίας της Ιστορίας στα ελληνικά Δημοτικά Σχολεία είναι παραδοσιακός και συμπυκνώνεται σε τρεις λέξεις: *δασκαλοκεντρική, αφηγηματική* και ως επί το πλείστον *γεγονοτολογική* προσέγγιση της Ιστορίας στην τάξη. Βέβαια, μπορεί κανείς να επικαλεστεί πολλούς αντικειμενικούς, πρακτικούς και

"I expect you all to be independent, innovative, critical thinkers who will do exactly as I say!"

ψυχολογικούς λόγους, που συμβάλλουν ώστε το μάθημα να υλοποιείται με αυτόν τον τρόπο², αποτελεί όμως ένα θέμα που δεν εγκύπτει στη στοχοθεσία της συγκεκριμένης εργασίας. Το σημαντικό είναι ότι η παθογένεια αυτής της διδακτικής πρακτικής ανάγεται σε αίτια, τα οποία δυσκολευόμαστε να αναγνωρίσουμε για το λόγο ότι είναι απολύτως προφανή.

² Μερικοί από τους λόγους μπορεί να είναι τα ακατάλληλα σχολικά εγχειρίδια, η ευκολότερη προετοιμασία του εκπαιδευτικού με αποτέλεσμα πολύτιμη εξοικονόμηση χρόνου και κόπου, η ευχερέστερη οργάνωση του μαθήματος χωρίς τον κίνδυνο να χαθεί ο έλεγχος της τάξης ή, σε ένα βαθύτερο επίπεδο, να αμφισβητηθεί το κύρος και η αυθεντία του δασκάλου λόγω γνωστικών ελλειμμάτων του, η έλλειψη επιμόρφωσης, κτλ.

Πρώτο και κυριότερο αίτιο αποτελεί η υπαγωγή του μαθήματος της Ιστορίας στη λογική του μαθήματος της Γλώσσας, γεγονός αναμφισβήτητο ακόμη και από την παρουσίαση της ιστορικής ύλης στα σχολικά εγχειρίδια. Η κάθε ενότητα αποτελείται από σύντομα, αφηγηματικά κείμενα που διαβάζονται και αντιμετωπίζονται σαν «ιστοριούλες» από τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές. Έτσι, ο τρόπος που η ύλη αυτή διδάσκεται στους μαθητές ακολουθεί ένα συγκεκριμένο «τυπικό»:

- Ανάγνωση του κειμένου είτε από τον δάσκαλο, είτε από τους μαθητές.
- Χωρισμός σε παραγράφους και τοποθέτηση πλαγιότιτλων στην καθεμιά.
- Επεξήγηση άγνωστων λέξεων.
- Έλεγχος της γλωσσικής κατανόησης της ενότητας με ερωταποκρίσεις, κατά την οποία τα παιδιά εξηγούν τι κατάλαβαν, συχνά διαβάζοντας κατά λέξη από το σχολικό βιβλίο.

Δεύτερο και εξίσου σημαντικό αίτιο, αποτελεί – όσο παράδοξο κι αν ακούγεται - η μη χρήση πηγών στο μάθημα της Ιστορίας, η αφαίρεση ή αλλοίωση από τη διδασκαλία του στοιχείου εκείνου που συνιστά τον πυρήνα της επιστημολογικής του ταυτότητας. Ενδεικτική από την άποψη αυτή είναι η παραδοσιακή διάταξη των πηγών, εικονιστικών και γραπτών, στα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας, οι οποίες είτε «πλαισιώνουν» ως διακοσμητικές την κύρια ιστορική αφήγηση, είτε τίθενται ως «παράρτημα» στο τέλος της ενότητας, με μικρότερα κατά κανόνα στοιχεία.

Αυτή η αντιμετώπιση, λοιπόν, που στην ουσία θέτει στο περιθώριο της κύριας διδακτικής προσέγγισης τις ιστορικές πηγές, μπορεί ίσως να δικαιολογεί, ως ένα βαθμό, τη μη χρήση τους από τους εκπαιδευτικούς, κατά τη διδασκαλία του μαθήματος στην τάξη, δεν παύει ωστόσο να αποτελεί η ίδια μια παράδοξη πρακτική, εφόσον μεταθέτει - συνειδητά ή ασυνείδητα - σε περιφερειακή θέση την «καρδιά» της διδακτικής του μαθήματος, τη μελέτη της Ιστορίας μέσω των πηγών.

Ακόμη και στις ελάχιστες περιπτώσεις που οι πηγές δεν παραγκωνίζονται, λόγω διάθεσης ή χρόνου, εμφανίζεται το φαινόμενο οι πηγές να αντιμετωπίζονται «τυπολατρικά», ως αυτοσκοπός και πανάκεια του

μαθήματος, με τη σκέψη ότι και μόνο η παράθεσή τους είναι ικανή, ως διά μαγείας, να μετατρέψει το μάθημα από παραδοσιακό σε σύγχρονο. Με αυτή τη λογική, όμως, οδηγούμαστε σε ολισθηρά ατοπήματα στην πρακτική τους εφαρμογή.

Αρχικά, παραγνωρίζονται ή αγνοούνται ολότελα βασικά κριτήρια, όπως της επιλογής, της έκτασης, της ενσωμάτωσης των πηγών στη ροή του μαθήματος, της ανταπόκρισής τους στο γνωστικό και γλωσσικό υπόβαθρο των μαθητών μιας ορισμένης ηλικίας, χωρίς τα οποία είναι αδύνατον οι πηγές να επιτελέσουν τον επιστημονικό και παιδαγωγικό τους σκοπό, που είναι να καλλιεργήσουν εκείνες τις δεξιότητες, ώστε οι μαθητές να αποκτήσουν ουσιαστική ιστορική γνώση, συνείδηση και σκέψη (Husbands, 2004: 31 -66).

Παράλληλα, οι πηγές εκλαμβάνονται και αυτές σαν γλωσσική ύλη, σαν επιμέρους αφηγήματα, τα οποία μάλιστα, ως επί το πλείστον, επικυρώνουν ή συμπληρώνουν το νόημα της κύριας αφήγησης. Γι' αυτό θεωρούνται και αντιμετωπίζονται ως προαιρετικές, και όχι ως ιστορικά τεκμήρια απολύτως αναγκαία, αφού είναι αδύνατον χωρίς αυτά και τη μεταξύ τους διαλεκτική σχέση να επιτευχθεί η προσέγγιση και η διερεύνηση του διδακτικού αντικειμένου.

1.3. Το μάθημα της Ιστορίας μέσα από τα μάτια των μαθητών

«Η ιστορία που ακούμε όταν είμαστε παιδιά μάς σημαδεύει την υπόλοιπη ζωή μας» (Ferro, 2000: 9). Βάση αυτού το σχολικό μάθημα της ιστορίας λειτουργεί ως θεσμός με τη δική του λογική, παράγοντας κοινωνική ταυτότητα και πολιτισμικό στίγμα (Moniot, 2002: 43).

Έτσι, για να φωτίσουμε τις σχέσεις μιας κοινωνίας με την ιστορία της πρέπει να καταγράψουμε τη θέση που κατέχει η ιστορία μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία καθώς και τη στοχοθεσία της (Peyrot, 2000: 19 – 20). Επικεντρωνόμαστε, λοιπόν, στο μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο, καθώς αυτό *«αποτελεί σημαντικό μέσο για την επίτευξη ευρύτερων σκοπών της αγωγής και της εκπαίδευσης και η ιστορία ως επιστήμη καλύπτει όλο το φάσμα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων»* και *«αποσκοπεί στη γνώση και κατανόηση του ανθρώπινου παρελθόντος»* (ΥΠΕΠΘ, 2001: 184).

Και ποιος είναι ο πιο κατάλληλος για να μιλήσει για όσα συμβαίνουν σε μια σχολική τάξη απ' ό,τι οι πρωταγωνιστές της εκπαιδευτικής διαδικασίας, οι ίδιοι οι μαθητές; Άλλωστε, όσο απλοϊκές κι αν παρουσιάζονται οι απόψεις και ιδέες τους, αντικατοπτρίζουν μία καθαρή εικόνα της σχολικής πραγματικότητας.

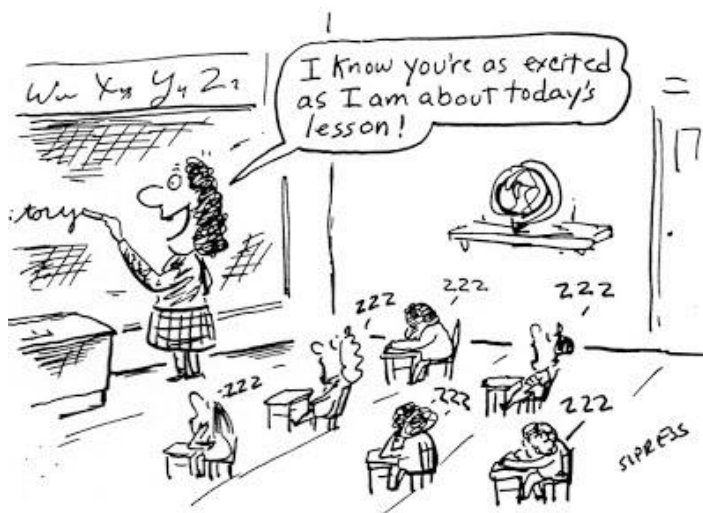
Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και η έρευνα της Σ. Κασίδου (2008: 511 – 547) που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 121 μαθητών της Στ' τάξης των Δημοτικών Σχολείων της πόλης της Φλώρινας. Σκοπός της έρευνας ήταν να μελετήσει τις απόψεις των μαθητών αυτών για την Ιστορία. Έτσι, τους ζήτησε να γράψουν ένα κείμενο με θέμα: «Τι είναι Ιστορία;» και τους παρότρυνε να εκφράσουν ελεύθερα την άποψή τους σε χρονικό διάστημα δέκα λεπτών.

Τα αποτελέσματα της έρευνάς της είναι πολύ σημαντικά και παρουσιάζουν ολοφάνερα τις σκέψεις των μαθητών για το μάθημα της Ιστορίας. Για τους μαθητές, λοιπόν, «η Ιστορία είναι το μάθημα που κάνουμε στα σχολεία, ένα μάθημα που είναι για παιδιά και είναι ένα πολύ δύσκολο» (Κασίδου, 2008: 532). Θεωρούν το μάθημα της Ιστορίας στο σχολείο «μία βαρετή διαδικασία στην οποία αναγκάζονται να συμμετέχουν από το φόβο του δασκάλου. Τους κουράζουν οι πολλές χρονολογίες και η συνεχής παράθεση των γεγονότων» (Κασίδου, 2008: 542).

Βέβαια, όπως τονίζει η J. Blyth (1982: 10), μια επιτυχημένη και ευχάριστη διδασκαλία εξαρτάται από τις συνθήκες του σχολείου, από την προθυμία των δασκάλων να ξανασκεφτούν και να ξαναμάθουν και από την επιθυμία των παιδιών να αναπτύξουν τη σκέψη τους με τον τρόπο που μπορεί να το κάνει αυτό το παρελθόν. Δυστυχώς, όμως, αυτά τα στοιχεία απουσιάζουν από τα κείμενα των μαθητών που είχε να μελετήσει η Σ. Κασίδου στην έρευνά της. Οι μαθητές ακόμα και εκείνοι που εκφράζουν θετική άποψη, θεωρούν τη σχολική διαδικασία στο μάθημα της Ιστορίας βαρετή και κουραστική (Νάκου, 2000: 20). Όπως σημειώνει η Σ. Κασίδου (2008: 534) «οι χρονολογίες και τα γεγονότα που τις συνοδεύουν είναι ένας από τους λόγους διαμόρφωσης της συγκεκριμένης άποψης. Αισθάνονται υποχρεωμένοι να διαβάσουν το μάθημα, διότι πρέπει να πληροφορηθούν για τα περασμένα χρόνια και να τα απομνημονεύσουν, καθώς «καραδοκεί» ο δάσκαλος και οι ερωτήσεις του. Μέσα από τα κείμενα αναδύεται μια σχολική ιστορία που έχει σχέση με τη γνώση και μόνο με αυτή. Η προσέγγιση του μαθήματος με ιστορικές μεθόδους, που θα το καθιστούσε ίσως πιο ενδιαφέρον, δε διαφαίνεται πουθενά.»

Άλλο ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον σημείο που απορρέει από την έρευνα της Σ. Κασίδου είναι ότι τα κείμενα των μαθητών έρχονται σε αντιδιαστολή με τη στοχοθεσία του Α.Π.Σ. αναφορικά με την ιστορική σκέψη, καθώς «οι μαθητές εμμένουν στην περιγραφή της ιστορίας και δεν προχωρούν βαθύτερα στην ανάλυση, τη σύγκριση και την ερμηνεία των γεγονότων» (Κασίδου, 2008: 542).

Κρίνω τη συγκεκριμένη έρευνα ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, καθώς τονίζει πως οποιαδήποτε εξέλιξη στον τομέα της Διδακτικής της Ιστορίας παραμένει σε θεωρητικό επίπεδο και δεν περνά ποτέ στους τελικούς αποδέκτες, τους μαθητές, οι οποίοι βρίσκουν την Ιστορία «ένα χαζό, βαρετό και ηλίθιο μάθημα, γεμάτο ονόματα και χρονολογίες», άποψη την οποία επέλεξε για τίτλο του άρθρου της η ερευνήτρια.

1.4. Εναλλακτικοί τρόποι διδασκαλίας της Ιστορίας – Εισαγωγή του όρου «Historical Educomic»

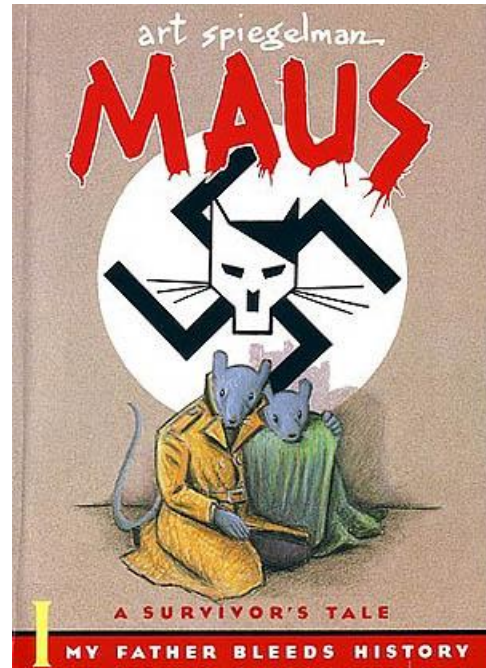
Τόσο η «συμβατική» διδασκαλία της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο όσο και οι απόψεις των ίδιων των μαθητών γι' αυτήν, οδηγούν αναντίρρητα στην αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων διδασκαλίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα πολυτροπικά κείμενα. Πολυτροπικά ονομάζονται τα κείμενα στα οποία το μήνυμα μεταφέρεται όχι μόνο με τον λόγο, γραπτό ή προφορικό, αλλά και με τις εικόνες ή τις κινήσεις των συμμετεχόντων (Χοντολίδου, 1999). Μια ιδιαίτερη κατηγορία πολυτροπικών κειμένων με μορφή εικονιστικής αφήγησης, δηλαδή συνδυασμού σταθερών σκίτσων και κειμένων με τη μορφή μπαλονιών είναι τα comics (Κωνσταντινίδου - Σέμογλου, 2001: 30). Όπως αναφέρει η Κατερίνα Δημητριάδου (2016: 244) «η λειτουργία (των comics) σε ρόλο εικονοποιημένης αφήγησης δίνει πολλές διδακτικές δυνατότητες και μπορεί να αξιοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό στο σχολείο».

Η ένταξη των comics, όμως, στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '40, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Pittsburgh, W. W. D. Sones διεξήγαγε μια σειρά μελετών σχετικά με τη χρήση των comics στην εκπαίδευση. Πολλοί συνέχισαν το έργο του με διάφορες έρευνες πάνω στην ίδια θεματολογία. Το θέμα πήρε τόσο μεγάλες διαστάσεις που το 1944 η Εφημερίδα της Εκπαιδευτικής Κοινωνιολογίας (Journal of Educational Sociology) αφιέρωσε για την ένταξη των comics στην εκπαίδευση ολόκληρο το τέταρτο τεύχος της, που συγκαταλέγεται στον 18^ο τόμο της.

Όπως ήταν λογικό η νεωτεριστική αυτή ιδέα δημιούργησε εντάσεις και οι γνώμες των εκπαιδευτικών δίσταντο, υποστηρίζοντας ή αμφισβητώντας τη χρήση των comics ως εκπαιδευτικό εργαλείο. Από τη μία πλευρά, η διευθύνουσα της Αμερικανικής Ένωσης Μελέτης του Παιδιού (Child Study Association of America), Sidonie Gruenberg, τάχθηκε υπέρ αυτής της μεθόδου, λέγοντας χαρακτηριστικά: *«Δεν υπάρχει σχεδόν κανένα θέμα το οποίο να μην μπορεί να παρουσιαστεί μέσα από το συγκεκριμένο μέσο»* (Gruenberg, 1944: 213).

Από την άλλη, στα τέλη της δεκαετίας του 1940, ο Νεοϋορκέζος ψυχίατρος Dr. Fredric Wertham αποτέλεσε τον ισχυρότερο πολέμιο. Το 1954 με το βιβλίο του *«Seduction of The Innocent»* κατάφερε να πείσει το αμερικανικό εκπαιδευτικό σύστημα ότι τα comics είναι επιζήμια για τα παιδιά. Το 400 σελίδων βιβλίο του αποτέλεσε μια πολεμική κατακραυγή και κατηγορήσε τα comics για την προώθηση της βίας, των φυλετικών στερεοτύπων, της ομοφυλοφιλίας, της επαναστατικότητας και του αναλφαβητισμού (Wright, 2001: 160). Ο F. Wertham διακήρυξε ότι τα *«comics είναι ο θάνατος της ανάγνωσης»* (Dorrell, Curtis, & Rampal, 1995: 226). Έφτασε ακόμη στο σημείο να επιτεθεί στην Εφημερίδα της Εκπαιδευτικής Κοινωνιολογίας για την προσοχή που δίνει στο θέμα των comics χαρακτηρίζοντας το συγκεκριμένο τεύχος της ως *«το χειρότερο όλων των εποχών στην αμερικανική επιστήμη»* (Wright, 2001: 162).

Κάθε, λοιπόν, κίνηση για την εισαγωγή των comics στην εκπαίδευση σταμάτησε, καθώς το έργο του F. Wertham κατέπνιξε οποιαδήποτε προσπάθεια. Από το 1970, όμως, ξεκίνησε ξανά μια περίοδος ευρείας αποδοχής του ρόλου των comics ως εκπαιδευτικών εργαλείων, με αποκορύφωμα την έκδοση του «Maus» από τον Art Spiegelman, του πρώτου graphic novel που κέρδισε βραβείο Pulitzer³ το 1992. Από τότε μέχρι και σήμερα, όλο και περισσότεροι ακαδημαϊκοί και εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν τα comics, στις σχολικές και πανεπιστημιακές αίθουσες, ενώ παράλληλα, πληθαίνουν και τα εγχειρίδια για το διδακτικό ρόλο τους.

Σε αυτό το σημείο, εύλογα θα προκύψει το ερώτημα, πώς ακριβώς μπορούν να ενταχθούν τα comics στην εκπαιδευτική διαδικασία; Πώς μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί προκειμένου να εμπνεύσουν στους μαθητές τους αίσθημα περιέργειας και εξερεύνησης;

Όσον αφορά τα πανεπιστήμια, ο καθηγητής Αγγλικών Rocco Versaci (2001) χρησιμοποιώντας comics προκάλεσε τους φοιτητές του στο Palomar College να εξετάσουν κριτικά τον ίδιο τον ορισμό της Λογοτεχνίας. Ο Καθηγητής Φυσικής James Kakalios (2001) στο Πανεπιστήμιο της Μινεσότα τράβηξε την προσοχή των M.M.E. με το δημοφιλές του μάθημα «Science in Comic Books». Ο Neil Williams (1995) αντικατέστησε τα παραδοσιακά βιβλία του με το comic «Calvin και Hobbes» στο American Language Institute του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης.⁴

³ Το Βραβείο Pulitzer είναι ένα βραβείο των Ηνωμένων Πολιτειών, που απονέμεται κατά έτος και που θεωρείται ως η ύψιστη τιμή στην έντυπη δημοσιογραφία. Το βραβείο τιμά επίσης λογοτεχνικά επιτεύγματα και μουσικές συνθέσεις. Τα πρώτα Βραβεία Pulitzer απονεμήθηκαν στις 4 Ιουνίου του 1917, και πλέον ανακοινώνονται κάθε χρόνο, τον μήνα Απρίλιο. Για περισσότερες πληροφορίες: www.pulitzer.org

⁴ Για περισσότερες πληροφορίες για την ιστορία των comics στην εκπαίδευση: www.humblecomics.com/comicsedu/history.html

Επιπλέον, τα comics έχουν χρησιμοποιηθεί με ποικίλους τρόπους στη διδασκαλία της γλώσσας και της λογοτεχνίας. Ενδεικτικά αναφέρω ότι έχουν χρησιμοποιηθεί για τη διδασκαλία της αγγλικής ως δεύτερης γλώσσας (Gorman, 2008, Wickham & Versveld, 1998), για τη βελτίωση του ευθύ λόγου και γενικά του διαλόγου (Craggs, 1992, Hutchinson, 1949, Wickham & Versveld, 1998), για τη βελτίωση του προφορικού λόγου σε μαθητές που παρουσιάζουν δυσκολίες (Platt, 1975), για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου (Hutchinson, 1949), για τη μεταγραφή comics σε γραπτό κείμενο και το αντίστροφο (Hutchinson, 1949), σε μαθητές που δυσκολεύονται με την ανάγνωση (Gorman, 2008, Hutchinson, 1949), για τη συγγραφή λογοτεχνικών κειμένων (Ματσαγγούρας, 2001, Παπαχρήστου & Μάνδαλος, 1999).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια το *Edu Comics Project*. Πρόκειται για ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο του Προγράμματος Δια Βίου Μάθησης (Life Long Learning Programme). Σκοπός του είναι να δείξει στους εκπαιδευτικούς πώς τα υπερμεσικά comics μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην τάξη για την ενίσχυση της μάθησης, την παρακίνηση των μαθητών και τη χρήση της τεχνολογίας με ένα πρακτικό και αποτελεσματικό τρόπο. Το πρόγραμμα έχει δημιουργήσει υλικό για τους εκπαιδευτικούς και έχει διοργανώσει σεμινάρια στην Ελλάδα, την Κύπρο, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιταλία και την Ισπανία. Στην Ελλάδα έχει ήδη υλοποιηθεί με επιτυχία το συγκεκριμένο πρόγραμμα στο 1^ο Γυμνάσιο Παπάγου και στο Βαρβάκειο Πειραματικό Γυμνάσιο τη σχολική χρονιά 2008 – 2009.⁵

Από την προηγηθείσα ανάλυση καθίσταται σαφές ότι η ένταξη των comics είναι ιδιαίτερα σημαντική για την εκπαιδευτική διαδικασία και έχουν γίνει κάποιες ενέργειες προς αυτήν την κατεύθυνση. Οι ενέργειες όμως αυτές αφορούν μόνο τα διδακτικά αντικείμενα της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας και ειδικά στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Έτσι, δημιουργείται ένα «κενό» σε ό,τι αφορά την ένταξη των comics στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και την εμπλοκή τους με άλλα διδακτικά αντικείμενα. Δεν θα μπορούσε άραγε ένα comic να χρησιμοποιηθεί ως πηγή για τη διδασκαλία της Ιστορίας, κάνοντας ταυτόχρονα το μάθημα πιο ελκυστικό και ενδιαφέρον στους μαθητές;

⁵Για περισσότερες πληροφορίες για το Edu Comics Project: www.educomics.org

Ας πάρουμε για παράδειγμα το Maus του Art Spiegelman, το οποίο αναφέρθηκε και νωρίτερα. Ο Spiegelman χρησιμοποιώντας την αλληγορία (οι Εβραίοι ποντίκια, οι Γερμανοί γάτες) αφηγείται με απόλυτη νηφαλιότητα μια προσωπική ιστορία- την ιστορία του πατέρα του, διασωθέντα από στρατόπεδο συγκέντρωσης- η οποία κλείνει μέσα της όλα τα ιστορικά γεγονότα, αλλά και την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής. Πόσο πιο εύκολο είναι για μια τάξη να κατανοήσει το μέγεθος και τις συνέπειες αυτού του ιστορικού γεγονότος και παράλληλα να δημιουργηθούν τα ερεθίσματα για επιπλέον διερεύνηση ιστορικών και άλλων πηγών;

Το «κενό» αυτό, λοιπόν, επιδιώκει να καλύψει η παρούσα μελέτη με την εισαγωγή μιας νέας εκπαιδευτικής πρακτικής, του *Historical Educomic*. Έτσι, η συγκεκριμένη εργασία δεν προτείνει τα comics ως «διακοσμητικό στοιχείο» των διδακτικών εγχειριδίων της Ιστορίας, αλλά ως μια ουσιαστική καινοτομία που θα συμβάλλει στην ενθάρρυνση της αναζήτησης της γνώσης και στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου.

1.5. Σχολικά Εγχειρίδια Ιστορίας και εναλλακτικά μέσα διδασκαλίας

1.5.1. Τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας του Δημοτικού Σχολείου

Το σχολικό εγχειρίδιο, ως το μέσο στήριξης της διδασκαλίας και της εφαρμογής του Α.Π.Σ., καθορίζει τη μορφή της σχολικής εργασίας (Καψάλης & Χαραλάμπους, 1995: 10, 177). Εκτός από παιδαγωγικό και πληροφοριακό μέσο, αποτελεί προϊόν κοινωνικοπολιτικών διεργασιών και ταυτόχρονα παράγει ένα λόγο ισχυρό, ικανό να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των μαθητών (Ξωχέλλης, 2003: 74 – 75, Μπονίδης & Χοντολίδου, 1997: 188).

Παρά τη συζήτηση για τη γενικότερη χρήση και άλλων διδακτικών υλικών στην εκπαιδευτική διαδικασία, το σχολικό εγχειρίδιο παραμένει η μοναδική πηγή μάθησης στον σχολικό χώρο και προωθεί τους στόχους του εκπαιδευτικού συστήματος (Ξωχέλλης, 2003: 75). Έτσι, ο ρόλος του στο πλαίσιο της διδασκαλίας είναι κεντρικός. Από ερευνητικά δεδομένα προκύπτει

ότι ο χρόνος ενασχόλησης των μαθητών με το σχολικό εγχειρίδιο είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο των διαπροσωπικών σχέσεων των μαθητών με τον εκπαιδευτικό. Αυτό το στοιχείο φανερώνει πως το μεγαλύτερο μέρος όλων των δραστηριοτήτων κατά τη διδακτική διαδικασία γίνεται με βάση το σχολικό εγχειρίδιο (Καψάλης & Νημά, 2012: 85). Τα παραπάνω γενικά χαρακτηριστικά των σχολικών εγχειριδίων αφορούν και τα αντίστοιχα για το μάθημα της ιστορίας και τον τρόπο που επιδρούν, αν δεν καθορίζουν, τη διδασκαλία του ιστορικού μαθήματος.

Από τη σχολική χρονιά 2006-2007 χρησιμοποιούνται νέα σχολικά εγχειρίδια για τη Διδακτική της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο. *«Τα εγχειρίδια αυτά αποτελούν μέρος του νέου εκπαιδευτικού υλικού για τα περισσότερα γνωστικά αντικείμενα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, το οποίο προέκυψε μέσα από μια μαζική διαδικασία παραγωγής, με στόχο την ανανέωση των περιεχομένων της εκπαίδευσης, ώστε αυτά να ανταποκριθούν στα ερευνητικά δεδομένα της παιδαγωγικής, της διδακτικής και των επιμέρους επιστημών»* (Ανδρέου & Κασβίκης, 2008: 81). Βέβαια, τα νέα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας αντικατέστησαν μια σειρά από εγχειρίδια που εισήχθησαν σταδιακά στο Δημοτικό Σχολείο από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και εξής. Παρατηρείται, όμως, ότι και τα νέα σχολικά εγχειρίδια *«κινούνται σε μια περισσότερο «παραδοσιακή» και σαφέστατα κειμενοκεντρική και αφηγηματική αντίληψη για τη διδακτική προσέγγιση του γνωστικού αντικείμενου της ιστορίας, καθώς οι συγγραφικές τους ομάδες ουσιαστικά κινήθηκαν στη λογική των προηγούμενων εγχειριδίων, επιφέροντας μια σειρά από τροποποιήσεις και διαφοροποιήσεις χωρίς να ανταποκριθούν απόλυτα στα σύγχρονα ζητούμενα της ιστορικής εκπαίδευσης»* (Ανδρέου & Κασβίκης, 2008: 88).

Για παράδειγμα, το περιεχόμενο του σχολικού εγχειριδίου της Ιστορίας της Δ' Δημοτικού των Κατσουλάκου Θ., Καρυώτη Ι., Λένα Μ. και Κατσάρου Χ.⁶ μπορεί να είναι συμβατό με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, σύμμετρο προς το ωρολόγιο πρόγραμμα και επιστημονικά έγκυρο, αλλά συμβάλλει μόνο στην απόκτηση γνώσεων.

⁶ Χρησιμοποιείται ως παράδειγμα το σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας της Δ' Δημοτικού, καθώς η ιστορία της αρχαίας Αθήνας, που αποτελεί το ιστορικό θέμα της παρούσας εργασίας, ανάγεται στην ύλη του συγκεκριμένου εγχειριδίου.

Πιο συγκεκριμένα, αποτελείται από 43 κεφάλαια χωρισμένα σε 6 ενότητες. Το κάθε κεφάλαιο παρουσιάζεται σε τρεις το πολύ σελίδες, από τις οποίες το διδακτικό κείμενο καταλαμβάνει τις δύο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη συσσώρευση υπερβολικά πολλών πληροφοριών μέσα σε ένα συνοπτικό κείμενο, το οποίο γίνεται από μόνο του «αποκρουστικό» για τον μικρό μαθητή.

Εκτός από το μεγάλο σε έκταση κείμενο, σε κάθε κεφάλαιο υπάρχουν:

- Ο προοργανωτής, σκοπός του οποίου είναι να χρησιμοποιηθεί ως ερέθισμα στην αρχή της διδασκαλίας ή και ως μοντέλο οργάνωσης του μαθήματος, αλλά πολύ συχνά αγνοείται.
- Το γλωσσάρι, που περιλαμβάνει τόσο την ερμηνεία ιστορικών όρων και όσο άλλων φράσεων που θεωρείται ότι δυσκολεύουν τους μαθητές.
- Εικονιστικές και γραπτές πηγές. Πιο συγκεκριμένα οι εικόνες, που λειτουργούν ως πηγές και όχι ως διακοσμητικά στοιχεία, αναφέρονται σε διασωθέντα αρχαιολογικά μνημεία, σημερινούς αρχαιολογικούς χώρους, αρχαιολογικά ευρήματα, μουσεία, σκίτσα και προτομές, ενώ τα κείμενα προέρχονται από αρχαίους Έλληνες ιστορικούς, μεταγενέστερους και σύγχρονους ιστοριογράφους και λογοτέχνες.⁷
- Ερωτήσεις, που αποσκοπούν στη συνόψιση των βασικών σημείων του μαθήματος, κυρίως στο γνωστικό τομέα, χωρίς να ζητά από τους μαθητές κριτική ή συνδυαστική σκέψη.

Με την ολοκλήρωση της κάθε ενότητας παρατίθεται μία μικρή επαναληπτική παράγραφος με τίτλο «Ας δούμε τι μάθαμε...», όπου περιλαμβάνονται τα κυριότερα στοιχεία δηλωτικής γνώσης των κεφαλαίων που προηγήθηκαν.

Η συγκεκριμένη λογική των σχολικών εγχειριδίων και της χρήσης τους, όπως αναλύθηκε συνοπτικά παραπάνω, καθιστά επιτακτική την ανάγκη εισαγωγής εναλλακτικών μέσων διδασκαλίας στο μάθημα της Ιστορίας.

⁷ Για τη χρήση ή μη χρήση των πηγών μέσα στην τάξη έγινε αναφορά σε παραπάνω κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. (σελ. 14 – 15)

1.5.2. Το comic ως εναλλακτικό μέσο διδασκαλίας Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η παρούσα μελέτη αντιμετωπίζει το comic ως ένα εναλλακτικό εκπαιδευτικό μέσο, ως μια δευτερογενή πηγή στη διδασκαλία της Ιστορίας, που έχει ως στόχο να συμβάλλει στην ενθάρρυνση της αναζήτησης της γνώσης και στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου.

Ποια είναι, όμως, τα στοιχεία εκείνα, που καθιστούν τα comics αποτελεσματικά εκπαιδευτικά εργαλεία;

Σε έρευνα που διεξήχθη από τον Hutchinson (1949), το 79% των καθηγητών υποστήριξαν ότι τα comics αποτελούν ισχυρό κίνητρο για μάθηση, ενώ επίσης το 79% είπαν ότι η χρήση τους στην εκπαίδευση αύξησε την ατομική συμμετοχή.

Έτσι, τα comics παρουσιάζουν, ενδεχομένως, ένα πλεονέκτημα συγκριτικά με άλλες διδακτικές μεθόδους, αφού βασίζονται κυρίως στη δύναμη της εικόνας. Σύμφωνα με τον Versaci (2001: 63) «δημιουργούν ένα ανθρώπινο πρόσωπο για κάθε θέμα», με αποτέλεσμα να το καθιστούν πιο προσιτό στα παιδιά αλλά και πιο εύκολο στην κατανόηση. Έρευνες αλλά και εμπειρικές παρατηρήσεις έδειξαν ότι η πληροφορία που τοποθετείται μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αφήγησης, απορροφάται και μένει πολύ πιο εύκολα στη μνήμη κάποιου, πόσο μάλλον όταν τοποθετείται στο πλαίσιο μιας εικονογραφημένης αφήγησης.

Επιπλέον, το γεγονός ότι η ανάγνωση ενός comic είναι μια σύνθετη διαδικασία ταυτόχρονης πρόσληψης εικόνων και λέξεων, εκπαιδεύει τα παιδιά στην αποκωδικοποίηση και επανακωδικοποίηση οπτικών μηνυμάτων, καθώς και στην ικανότητα να σκέφτονται συνθετικά, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της κριτικής και συνθετικής τους σκέψης. Έτσι, τα comics συμβάλλουν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων γλωσσικού και εικονιστικού γραμματισμού (Δημητριάδου, 2016: 245).

Εξίσου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η δυνατότητα συμμετοχής του αναγνώστη κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης ενός comic. Το gutter (κενό) ανάμεσα στα καρέ επιτρέπει στον καθένα να πλάσει μια ιστορία, μέσα στην

ίδια την ιστορία. Ο εκπαιδευτικός, λοιπόν, εφαρμόζοντας πρακτικές, που έχουν ως στόχο την προσωπική ανάπτυξη των μαθητών, ενεργοποιεί τη δημιουργική τους σκέψη και ενσυναίσθηση, καθοδηγώντας τους σε «πρακτικές αφηγηματικής μυθοπλασίας για την παρουσίαση των ιδεών τους» (Δημητριάδου, 2016: 245).

Τέλος, το «σπάσιμο» των όποιων πολιτιστικών και γλωσσικών διαφορών, μέσα από τη δύναμη της εικόνας και η προσέγγιση «δύσκολων» εννοιών, όπως ο ρατσισμός, ο πόλεμος, η μετανάστευση κ.λπ., αποτελούν σημαντικούς λόγους για τη χρήση του comic ως εναλλακτικού μέσου διδασκαλίας Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο, που θα αντικαταστήσει το «πρέπει να διαβάσω, να ψάξω, να μάθω» των μαθητών με το «θέλω να διαβάσω, να ψάξω, να μάθω».

2. Παιδική Λογοτεχνία και Φιλαναγνωσία

2.1. Παιδαγωγική Αξία της Παιδικής Λογοτεχνίας

Όπως αναφέρθηκε, η παρούσα μελέτη αφορά τη διδασκαλία ενός θέματος ιστορίας μέσα από ένα comic που αποτελεί είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας. Θα ήταν άστοχο, λοιπόν, να μην αποσαφηνιστεί αρχικά ο ορισμός της Παιδικής Λογοτεχνίας. Άλλωστε, ο όρος είναι νέος και ο προσδιορισμός του απαιτεί αρκετή προσοχή, καθώς γύρω του επικρατεί – όπως συχνά συμβαίνει με τέτοια θέματα – σύγχυση.

Αν και οι απόψεις γύρω από το συγκεκριμένο θέμα ποικίλουν, ο ορισμός που ταιριάζει περισσότερο στον όρο «Παιδική Λογοτεχνία» είναι αυτός που έδωσε ο Χάρης Σακελλαρίου, σύμφωνα με τον οποίο: *«Παιδική Λογοτεχνία είναι η λογοτεχνία που απευθύνεται στα παιδιά, συστοιχεί με τα ενδιαφέροντα και τις αφομοιωτικές τους δυνατότητες, τα υποβοηθά στην ψυχοπνευματική τους ανάπτυξη, την αισθητική τους καλλιέργεια και την ομαλή και ορθή ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο κι είναι αποδεκτή από αυτά»* (Σακελλαρίου, 1984: 39).

Τα έργα της Παιδικής Λογοτεχνίας, λοιπόν, οφείλουν να είναι κατάλληλα για την παιδική ηλικία. Έτσι, είναι ανάγκη να είναι απλά, παραστατικά, εποπτικά, προσαρμοσμένα στον γλωσσικό και γνωσιολογικό πλούτο του παιδιού και να ικανοποιούν την ανάγκη του για κίνηση και χαρά. Βασικός σκοπός τους είναι να καλλιεργούν στις ψυχές των παιδιών ευγενικά αισθήματα και παρορμήσεις για πράξεις ανώτερες χωρίς την πρόκληση ισχυρών και συγκλονιστικών συγκινήσεων. Φυσικά ιδιαίτερα σημαντική είναι η προαγωγή της κοινωνικότητας και της συνεργασίας ανάμεσα στους ανθρώπους και η καλλιέργεια του ιδανικού της ειρήνης και της συνεργασίας (Ανδρικού, 2014: 11 – 13).

Ο Οράτιος είχε προσδιορίσει επιγραμματικά ότι η αποστολή της Τέχνης είναι διπλή: *«delectare et prodesset»*, δηλαδή να τέρπει και να προάγει τον άνθρωπο. Σήμερα αναγνωρίζεται σχεδόν από όλους η παιδαγωγική αξία της Παιδικής Λογοτεχνίας. Πού, όμως, συνίσταται αυτή; Με άλλα λόγια, ποια είναι

τα στοιχεία της Παιδικής Λογοτεχνίας που φανερώνουν την παιδαγωγική της αξία;

Αρχικά, τα λογοτεχνικά έργα που ανήκουν στην Παιδική Λογοτεχνία δεν εξαπατούν το παιδί περιγράφοντας έναν εξιδανικευμένο και μαγευτικό κόσμο με τέτοιο τρόπο, ώστε να υπάρχει διάσταση ανάμεσα στον κόσμο αυτό και στην πραγματικότητα, που θα αντιμετωπίσει το παιδί από την πρώτη στιγμή που θα βγει από την προστατευτική οικογενειακή μήτρα. Βέβαια, κάποιιοι θα τόνιζαν εδώ την ύπαρξη των λαϊκών παραμυθιών αλλά και άλλων ιστοριών, που στο μεγαλύτερο μέρος τους χρησιμοποιούν το εξωπραγματικό και παραμυθικό στοιχείο. Είναι σημαντικό, όμως, να τονιστεί ότι παρά τη φανταστική τους υπόθεση τονίζονται οι δυσκολίες που έχει να αντιμετωπίσει ο ήρωας, ο αγώνας της ζωής και οι αξίες που τον διέπουν. Επίσης, ο Wallon υποστηρίζει ότι *«η μυθοπλασία παρέχει στο παιδί το μέσο να προβάλλει στο επίπεδο του φανταστικού ένα από τα πιο σταθερά, τα πιο επίμονα ένστικτά του: την ανάγκη του για ασφάλεια και καλή ζωή»* (Wallon, 1975).

Επιπλέον, το παιδί, μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία, ξεπερνά τα φοβικά εκείνα σύνδρομα και το χιμαιρικό εκείνο είδος ελπίδας, που δεν το προετοιμάζουν, όταν ενηλικιωθεί, να βλέπει κατάματα την πραγματικότητα. Άλλωστε, αυτό εννοούσε ο Goethe όταν έγραφε, *«οι χειρότεροι εχθροί του ανθρώπου είναι ο φόβος και η ελπίδα»*.

Παράλληλα, μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία, το παιδί συνειδητοποιεί το αναπόφευκτο των οριακών καταστάσεων, του θανάτου, του πολέμου και της καταστροφής, του μεγάλου έρωτα, κ.τ.λ., καθώς διαφορετικά θα μάθει ψευδαισθησιακά να κινείται με την αντίληψη μιας γυάλινης προστατευτικής σφαίρας.

Ακόμη, τα λογοτεχνικά κείμενα της Παιδικής Λογοτεχνίας εκφράζουν την κατάφαση της ζωής παρά τις αντιξοότητες. Έτσι, δεν είναι πεσιμιστική και αδιέξοδη, καθώς το παιδί δεν μπορεί να αντέξει και κινδυνεύει να τραυματισθεί ανεπανόρθωτα, όταν του εμφυσηθεί το αίσθημα της παραίτησης, της ανημποριάς, της αδυναμίας. Αυτό, άλλωστε, το επιβεβαιώνει και η σύγχρονη παιδοψυχολογία, διδάσκοντας ότι στο παιδί που δεν μπορεί να φανταστεί το μέλλον του με αισιοδοξία, αναστέλλονται οι μηχανισμοί ανάπτυξης (Βασιλαράκης, 1998: 23 – 25).

Τέλος, το παιδί αντιλαμβάνεται μέσα από την επαφή του με τη λογοτεχνία ότι υπάρχουν διαχρονικές αξίες, που επιβιώνουν πέρα από το χώρο και το χρόνο, όπως ο σεβασμός της ζωής του άλλου, η ανθρωπινή αλληλεγγύη, η αγάπη για την ελευθερία, κ.τ.λ. και δε χαρίζονται, αλλά κερδίζονται έπειτα από πάλη και αναζήτηση. Και η παιδοψυχολογία, όμως, διδάσκει ότι *«τα παιδιά έχουν την τάση να βλέπουν το σύμπαν ως ένα οικοδόμημα βασικά ηθικό, που διέπεται από κάποια ενδογενή δικαιοσύνη, έτσι ώστε τελικά το καλό πάντα ν' ανταμείβεται και το κακό να τιμωρείται. Πολλά παιδιά, καθώς μεγαλώνουν, θα αντιμετωπίσουν αυτή την αντίληψη με σκεπτικισμό, περνάει, όμως, πολύς καιρός ώσπου ένα παιδί να είναι συναισθηματικά έτοιμο να αντιμετωπίσει την πιθανότητα ενός απρόσωπου σύμπαντος και μιας τυχαίας εμφάνισης του ανθρώπου, και να αποφασίσει αν θα πιστέψει σε κάτι τέτοιο ή όχι»* (Tucker, 1978: 20).

Καταλήγοντας, λοιπόν, αξίζει να αναφέρουμε την άποψη του V. Belinski, ο οποίος τόνιζε ότι *«τα παιδικά βιβλία γράφονται όχι μόνο για την πνευματική και αισθητική καλλιέργεια των παιδιών, αλλά και για να μορφώνουν χαρακτήρες. Έτσι, τα βοηθούν να βρουν το δρόμο για τον αληθινό προορισμό του ανθρώπου»* (Belinski, 1970).

2.2. Comics: Ένα «αμφιλεγόμενο» είδος Παιδικής Λογοτεχνίας

Χωρίς αμφιβολία, σε μια συζήτηση για τη Λογοτεχνία – ανεξάρτητα αν είναι παιδική, εφηβική ή ενήλικη - μπορεί να ακούσει κανείς να αναφέρονται σε «καλά» και «κακά» βιβλία. Αμέσως δημιουργείται μια σύγχυση για το ποια είναι αυτά τα βιβλία και πώς μπορεί κανείς να τα ξεχωρίσει.

Για την αποφυγή παρεξηγήσεων, λοιπόν, είναι αναγκαίο να αποσαφηνιστεί ότι «καλό βιβλίο» είναι καλό για ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, επειδή ο συγκεκριμένος αναγνώστης κέρδισε εμπειρίες και γνώσεις και διεύρυνε τους ορίζοντές του μέσα από αυτό το βιβλίο. Για άλλους το ίδιο βιβλίο μπορεί να είναι χωρίς σημασία και ανάξιο λόγου ή και «κακό». Επομένως, οι όροι αυτοί είναι καθαρά υποκειμενικοί και δεν πρέπει να παίρνουν καθολική μορφή (Spink, 1989: 115). Άλλωστε, ο κάθε άνθρωπος διαλέγει με διαφορετικά κριτήρια το βιβλίο που του αρέσει και όπως

υπογραμμίζει ο Aidan Chambers (1983) «η πλατιά, λαίμαργη, η χωρίς διάκριση ανάγνωση είναι το γόνιμο έδαφος στο οποίο αναπτύσσονται οι επιλογές και τα γούστα».

Ακόμη πιο ουσιαστικό γίνεται το θέμα όταν αναφερόμαστε στην Παιδική Λογοτεχνία, καθώς τα κριτήρια επιλογής βιβλίου ενηλίκων και παιδιών διαφέρουν. Μπορεί κάποια βιβλία της Παιδικής Λογοτεχνίας να έχουν χαρακτηριστεί «κακά» ή απλά αδιάφορα από ενήλικες και γονείς, αλλά να έχουν τρομερή απήχηση στο παιδικό ή νεανικό αναγνωστικό κοινό ή και το αντίστροφο. Είναι πολύ σημαντικό τα παιδιά να επιλέγουν μόνο τους τα βιβλία που θέλουν να διαβάσουν χωρίς τους περιορισμούς των γονέων που υπακούν σε διαχωρισμούς «καλών» και «κακών» βιβλίων. Άλλωστε, δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι ποιο βιβλίο ταιριάζει ή αρέσει σε κάθε παιδί, αφού κάθε παιδί είναι διαφορετικό. Δεν μπορούμε καν να ορίσουμε με σιγουριά ποιο βιβλίο αρμόζει σε κάθε ηλικία, καθώς κάθε παιδί έχει δικούς του ρυθμούς εξέλιξης, διαφορετική νοητική και συναισθηματική ωρίμανση και μεγαλώνει σε διαφορετικό περιβάλλον.

Τι συμβαίνει όμως με τα βιβλία που έχουν χαρακτηριστεί ως «σκύβαλα». Σύμφωνα με τον Peter Dickinson «σκύβαλα είναι όλοι εκείνοι οι τύποι αναγνώσιμου υλικού, οι οποίοι στα μάτια των μεγάλων δε διαθέτουν καμία ορατή αξία, αισθητική ή παιδαγωγική» (Dickinson, 1973: 101 – 103). Είναι ένας χαρακτηρισμός των μεγάλων ο οποίος βασίζεται στην πεποίθηση ότι αυτό που δεν προσφέρει ανταμοιβή στον ενήλικο δεν μπορεί να προσφέρει ούτε στον μικρό αναγνώστη. Έτσι, σ' αυτήν την κατηγορία συμπεριλαμβάνονται: τα περιοδικά με τραγουδιστές, ηθοποιούς, μοντέλα και γενικά δημοφιλείς, τα περιοδικά των προγραμμάτων τηλεόρασης και κινηματογράφου, τα έντυπα με αυτοκόλλητα, τα comics, κτλ. (Spink, 1989: 123).

Από τα παραπάνω είδη αυτό που ενδιαφέρει την παρούσα έρευνα είναι τα comics. Με τον όρο comics «εννοούμε τις εικονογραφημένες ιστορίες που, μέσα από μια σειρά στενά συνδεδεμένων σκίτσων και διαλόγων που τα συνοδεύουν, αποδίδουν παραστατικά ιστορίες δράσης» (Κανατσούλη, 2002: 115).

Ο όρος είναι ξενόφερτος και αν και αυτός ο τρόπος επικοινωνίας είναι πολύ παλιός, καθώς η αρχή του τοποθετείται στην αρχαία Αίγυπτο και τη

Μινωική Κρήτη, τα comics θεωρούνται από τους πιο μοντέρνους διαύλους επικοινωνίας, ειδικά για παιδιά.

Βέβαια, μπορούν να ενταχθούν στις αναγνώσεις που απευθύνονται σε ένα δια – ηλικιακό αναγνωστικό κοινό, καθώς έχουν το χαρακτηριστικό γνώρισμα να «*διαβάζονται δύο φορές, μια στην παιδική ηλικία και μια ... αργότερα...*» (Masson, 1985: 97). Ο δημιουργός φροντίζει ώστε οι πληροφορίες που δίνει να είναι τέτοιες που ο καθένας να αποκρυπτογραφεί και να ερμηνεύει το «κείμενο» ανάλογα με τις γνώσεις και τις εμπειρίες του (Μίσιου, 2013: 544).

Αναφέρθηκε νωρίτερα ότι τα comics αποτελούν ένα αμφιλεγόμενο λογοτεχνικό είδος και συγκαταλέγονται στα «σκύβαλα», καθώς ασκείται σε αυτά μεγάλη κριτική λόγω των χαρακτηριστικών τους. Η βασική αντίρρηση των επικριτών, όμως, βρίσκεται στην ευκολία της ανάγνωσής τους. Το οπτικό μήνυμα προσλαμβάνεται από τον αναγνώστη χωρίς πολλές φορές να αναγκάζεται να διαβάσει τις λεζάντες κι έτσι η ανάγνωση μόνο των εικόνων θεωρείται ότι οδηγεί σε μείωση της κριτικής σκέψης του αναγνώστη. Επίσης, το κείμενο που υπάρχει διαθέτει περιορισμένο, απλοϊκό και τυποποιημένο λεξιλόγιο που δεν αναπτύσσει τη γλωσσική καλλιέργεια του παιδιού. Ακόμη, οι επικριτές ισχυρίζονται ότι τα comics υποβαθμίζουν τις μορφωτικές και πολιτισμικές αξίες, προβάλλουν βίαιες συμπεριφορές και δε συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας (Γρόσδος & Ντάγιου, 1999).

Από την άλλη πλευρά, τα comics δε διαβάζονται με τον ίδιο τρόπο με τα βιβλία, καθώς «γράφονται» με εικόνες, που διαδραματίζουν ρόλο όχι απλά διακοσμητικό αλλά λειτουργικό, ενώ συμβάλλουν άρρηκτα στην αφήγηση. «*Τα σκίτσα δεν εικονογραφούν απλά το λεκτικό περιεχόμενο, αλλά αντίθετα, το συμπληρώνουν, το ανατρέπουν ή το αντικαθιστούν*» (Μίσιου, 2013: 541).

Παράλληλα, ο λόγος τους δεν έχει τη ροή του λογοτεχνικού κειμένου, αλλά χαρακτηρίζεται από αποσπασματικότητα και συντομία προφορικού λόγου. Ο ελλειμματικός, όμως, αυτός λόγος (McCloud, 1994: 69 – 74) έρχεται να συμπληρωθεί από τις εικόνες, οι οποίες αποτελούν επίσης πηγή πληροφοριών, όπως το κείμενο, καθώς συμπληρώνουν όσα δεν έχουν λεχθεί από τους ήρωες ή τον αφηγητή. Έτσι, «*τα απαραίτητα στοιχεία για την κατανόηση της ιστορίας υπάρχουν συρρικνωμένα ή κρυμμένα και ο*

αναγνώστης καλείται να τα αποκρυπτογραφήσει, για να μπορέσει να συνθέσει το νόημα και να έχει ολοκληρωμένη εικόνα της ιστορίας» (Μίσιου, 2013: 546).

Συχνά το νόημα απορρέει από την ύφανση βινιетών⁸ που βρίσκονται απομακρυσμένες μεταξύ τους. Ο αναγνώστης, λοιπόν, χρειάζεται να συσχετίσει τις βινιέτες που προηγήθηκαν για να δομήσει το πολυεπίπεδο νόημα και να ανακαλύψει τα στοιχεία που εμπεριέχονται (Μίσιου, 2013: 542).

«Οι εικόνες, λοιπόν, αποτελούν οπτικά ερεθίσματα και μαζί με τον υπάρχοντα λόγο στοιχειοθετούν έναν τρόπο γραφής διόλου εύκολο στην ανάγνωσή του» (Κανατσούλη, 2002: 116). Εικόνα και λόγος συνυπάρχουν αρμονικά και αποτελούν ερέθισμα για την παρατηρητικότητα του αναγνώστη, οδηγώντας τον σε μια πολυεπίπεδη ανάγνωση και στην ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας χωρίς να απαιτούν ιδιαίτερη αυτοσυγκέντρωση, προσφέροντας με αυτόν τον τρόπο στον αναγνώστη θετική ενέργεια και ξεκούραση (Γρόσδος & Ντάγιου, 1999).

Ακόμη, στα comics «η γλώσσα των μπαλονιών είναι εκ των πραγμάτων η γλώσσα ανθρώπων που βρίσκονται σε κατάσταση επικοινωνίας και συνεπώς ανήκει στον προφορικό λόγο» (Μίσιου, 2013: 547). Τόσο η γλώσσα όσο και το ύφος είναι καθημερινό, ελεύθερο χωρίς περίπλοκες εκφράσεις. Ταυτόχρονα, όμως, παρατηρούνται κάποιοι αναχρονισμοί στις εικόνες και στις λέξεις, αφού τα comics «εμπνεύονται αρκετές φορές από την επιστήμη της ιστορίας» και χρησιμοποιούν την ιστορία ως «καμβά» πάνω στον οποίο εκτυλίσσεται το περιεχόμενο της αφήγησης (Μίσιου, 2013: 549, Μαρτινίδης, 1991: 98 – 110). Οι αναχρονισμοί αυτοί προκαλούν τον αναγνώστη σε ένα απολαυστικό παιχνίδι ανακάλυψης.

«Η αισθητική τους ποιότητα, η έξυπνη εικονογράφηση, το δεισδυτικό τους χιούμορ, η γλωσσοπλαστική τους δύναμη αποδεικνύουν ότι, αν αποδεχθούμε τα comics έτσι όπως είναι, δηλαδή ως διαφορετικό είδος γραφής απ' ό,τι η λογοτεχνία, αποτελούν ένα εξίσου ικανό μέσο διαπαιδαγώγησης και τέρψης» (Κανατσούλη, 2002: 118).

Έτσι, τα comics μπορούν να αποτελέσουν ένα είδος υπερσυνδέσμου (link) που αφενός θα συνδέσει τη γνώση με πιο άμεσα ενδιαφέροντα των παιδιών χρησιμοποιώντας έναν πιο οικείο τρόπο για αυτούς, όπως εικόνες και

⁸ Η βινιέτα είναι το σχέδιο που περιέχει ένα πλαίσιο σε σειρά σχεδίων comics. Σύμφωνα με τον Γ. Σκαρπέλο (2000) «αποτελεί τη στοιχειώδη αφηγηματική μονάδα» των comics.

λέξεις, και αφετέρου θα τους στρέψει το βλέμμα προς θέματα που οι ίδιοι θα θέλουν πλέον να αναζητήσουν.

2.3. Ενίσχυση της φιλιαναγνωσίας στο Δημοτικό Σχολείο

Η «φιλιαναγνωσία» είναι σύνθετη λέξη (φιλ+ ανάγνωση + -ία) και αποτελεί μεταφραστικό δάνειο⁹ από τη γαλλική φράση «aimer lire», που σημαίνει «αγαπώ να διαβάζω». Επιπλέον, αποτελεί νεολογισμό¹⁰ της ελληνικής γλώσσας και γι' αυτό το λόγο υπάρχουν διχογνωμίες για τη σημασία της. Βέβαια, ο ορισμός που φαίνεται να ταιριάζει περισσότερο στον όρο αναφέρει ότι *«η φιλιαναγνωσία ορισμικά παραπέμπει στη θετικά προσδιορισμένη σχέση του αναγνώστη με το βιβλίο ως το κατεξοχήν είδος και έκφραση της γραπτής ύλης και εμπεριέχει ταυτόχρονα τις εξειδικευμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι οποίες στοχεύουν στη διαμόρφωση αυτής της σχέσης μέσα από την ανάπτυξη αναγκαίων γνωστικών δεξιοτήτων κυρίως αλλά και κοινωνικών δεξιοτήτων και αισθητικών κριτηρίων»* (Markidis, 2011).

Ο Γιώργος Σεφέρης, γράφοντας κάποτε για τα βιβλία, τα έλεγε: *«κουτάκια που, όταν ανοίγουν, μπορούν να ελευθερώσουν δυνάμεις εξίσου ισχυρές και αντιφατικές όσο εκείνες της φύσης»* (Σεφέρης, 1974: 187). Αναμφίβολα, ο ποιητής δε θα μπορούσε να μην περιλαμβάνει σ' αυτή την αποστροφή και τα παιδικά βιβλία, αφού εκείνα πρώτα ανοίγουν σ' όλους μας διάπλατα τα παράθυρα της ομορφιάς και της μαγείας, μέσα και πέρα από την ομορφιά των αισθήσεων (Βασιλαράκης, 1992: 102 – 103).

Έτσι, σκοπός της φιλιαναγνωσίας είναι η εξοικείωση του μικρού μαθητή με το βιβλίο και την ανάγνωση και η σταδιακή εδραίωση μιας φιλικής σχέσης του με το λογοτεχνικό βιβλίο. Αυτή η σχέση θα το βοηθήσει να αναπτύξει την κριτική και δημιουργική του σκέψη, να δραστηριοποιήσει τη φαντασία του και την εφευρετικότητά του, να εμπλουτίσει την αισθητική του καλλιέργεια, να δοκιμάσει τα συναισθήματά του αναπτύσσοντας έτσι τη συναισθηματική του νοημοσύνη, να καλλιεργήσει τη γλωσσική του έκφραση με έμμεσο και

⁹ Δάνεια λέξη, όρος ή φράση που δημιουργείται σε μία γλώσσα από την πιστή ή ελεύθερη μετάφραση της αντίστοιχης λέξης, όρου ή φράσης της ξένης γλώσσας.

¹⁰ Λέξη ή φράση που δημιουργήθηκε πρόσφατα.

βιωματικό τρόπο, και, τέλος, να συγκροτήσει ολόπλευρα την προσωπικότητά του.

Μέσα όμως από τη διαδικασία της φιλιαναγνωσίας επιτυγχάνονται και επιμέρους στόχοι, όπως είναι η καλλιέργεια της αναγνωστικής απόλαυσης και της δεξιότητας αναδιήγησης ιστοριών, συναισθημάτων ή καταστάσεων και η άσκηση της δεξιότητας της προσεκτικής ακρόασης και ως εκ τούτου η πρόληψη φαινομένων διάσπασης προσοχής, όταν δεν οφείλεται σε παθογόνα αίτια, που είναι πολύ συχνή στις μικρές τάξεις του δημοτικού σχολείου. Παράλληλα, αναπτύσσεται η δυνατότητα κατανόησης κειμένου του παιδιού, η συνεργατική, επικοινωνιακή και αφηγηματική του ικανότητα και η εξοικείωσή του με τη λειτουργία ομάδων και δημιουργείται κλίμα συντροφικότητας και δημιουργικότητας μέσα στην τάξη, η οποία σταματά να αποτελεί ένα άθροισμα μεμονωμένων μαθητών αλλά γίνεται μια «κοινότητα αναγνωστών» (Ανδρικού, 2014: 32 – 33).

Βέβαια, η στάση που το παιδί θα αναπτύξει απέναντι στο βιβλίο και η σχέση που θα διαμορφώσει με αυτό στη συνέχεια της ζωής του σχετίζονται άμεσα με τις συνθήκες που επικρατούν στον χώρο του, όπως με την ύπαρξη βιβλίων και αναγνωστικών ερεθισμάτων στο περιβάλλον του, καθώς και με τους τρόπους τους οποίους θα χρησιμοποιήσουν οι ενήλικοι που το περιβάλλουν (γονείς και δάσκαλοι) προκειμένου να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του για το βιβλίο. Άλλωστε, η οικογένεια και το σχολείο αποτελούν τους βασικούς παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν ουσιαστικά τη στάση του παιδιού απέναντι στο βιβλίο.

Η οικογένεια, ως βασικός φορέας των περισσότερων μορφών «άτυπης» εκπαίδευσής του παιδιού, και το σχολείο, ως κύριος φορέας της «τυπικής» εκπαίδευσης του νέου ανθρώπου, αναγνωρίζονται ως οι αντιπροσωπευτικότεροι κοινωνικά και ιδεολογικά προσδιορισμένοι παράγοντες που επηρεάζουν ουσιαστικά τις φιλιαναγνωστικές τάσεις των παιδιών. Βέβαια, όσο μεγαλώνουν τα παιδιά ο ρόλος του σχολείου ως βασικού φορέα ανάπτυξης της φιλιαναγνωσίας μεγαλώνει, γεγονός απόλυτα φυσιολογικό αν αναλογιστεί κανείς πως όσο οι μαθητές ανεβαίνουν τάξεις αυξάνονται οι ώρες που περνούν στο σχολικό χώρο και αναλογικά μειώνονται οι ώρες που περνούν στο σπίτι.

Όσον αφορά το σχολείο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, που αφορά και την παρούσα εργασία, συνδέεται με τη διακίνηση κυρίως των σχολικών βιβλίων, καθώς και με τη λειτουργία της σχολικής βιβλιοθήκης για τη διακίνηση εξωσχολικών βιβλίων. Τα ισχύοντα Αναλυτικά Προγράμματα [Δ.Ε.Π.Π.Σ.-Α.Π.Σ. (2002)] περιορίζονται σε γενικόλογες διατυπώσεις για τη φιλιαναγνωσία, ενώ τα νέα Προγράμματα Σπουδών ενθαρρύνουν την ανάπτυξη πρακτικών-δραστηριοτήτων σχετικών με το λογοτεχνικό βιβλίο για την ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας στο Δημοτικό Σχολείο (Π.Σ., 2011).

Πιο συγκεκριμένα, η συμβολή των εκπαιδευτικών στη θετική κινητοποίηση των μαθητών και των μαθητριών απέναντι στο βιβλίο είναι καθοριστική. Βέβαια, τα παιδιά μαθαίνουν να διαβάζουν πριν βρεθούν στην πρώτη τάξη του Δημοτικού. Γίνονται, δηλαδή, αναγνώστες με την έννοια ότι αποκτούν θετικές προσδοκίες και κίνητρα για τα βιβλία και τη Λογοτεχνία πριν πάνε στο σχολείο. Άλλωστε, δεν είναι λίγοι οι γονείς που διαβάζουν ιστορίες και παραμύθια στα παιδιά τους από μωρά. Φυσικά τα παιδιά θα πρέπει να αναπτύξουν δεξιότητες και να τις εξασκήσουν, για να γίνουν επαρκείς και ανεξάρτητοι αναγνώστες και οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να χρησιμοποιήσουν πολλές και διαφορετικές μεθόδους, ώστε να αναπτύξουν αυτή τη «διάθεση» των μαθητών τους.

Δυστυχώς όμως, δεν είναι λίγοι οι εκπαιδευτικοί που θεωρούν ότι η ενασχόληση με την Παιδική Λογοτεχνία είναι περισσότερο μια επιθυμητή κι ευπρόσδεκτη απ' όλους πολυτέλεια της τάξης και λιγότερο η πρακτική που μπορεί να εμπλέκει τους μαθητές σε μια διαδικασία ουσιαστικού διαλόγου με λογοτεχνικά κείμενα (Βασιλαράκης, 1992: 103).

Σήμερα παρατηρείται ότι το αυτόνομο λογοτεχνικό βιβλίο φαίνεται να υπάρχει στη σχολική τάξη - έστω και περιορισμένα - χωρίς όμως να εντάσσεται ξεκάθαρα στο ωρολόγιο αναλυτικό πρόγραμμα και χωρίς να υφίσταται συστηματική ενασχόληση με αυτό. Πιο συγκεκριμένα, ενώ σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, καθιερώνεται ώρα ελεύθερης ανάγνωσης, στην πράξη του καθημερινού εβδομαδιαίου προγράμματος δεν υπάρχει η ώρα αυτή καθιερωμένη και υποχρεωτική. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ, ο μαθητής πρέπει να γνωρίσει ποικίλες μορφές λογοτεχνικών έργων, έτσι ώστε να

ευαισθητοποιηθεί και να αποζητήσει τη συντροφιά του καλού λογοτεχνικού βιβλίου. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Γιάννη Παπαδάτο, «η λογοτεχνία θα πρέπει όχι μόνο να υπάρχει σαν αυτοτελές διδασκόμενο μάθημα, αλλά οφείλει να είναι εκείνο το μάθημα που θα καλλιεργεί στο παιδί τη φιλιαναγνωσία, η οποία θα αποτελεί μελλοντική προίκα του» (Παπαδάτος, 2009).

Η πρόσφατη αλλαγή των σχολικών εγχειριδίων και ο προσανατολισμός του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος στην ομαδοκεντρική και διαθεματική διδασκαλία αποτέλεσε ίσως μια καλή αφορμή για την ουσιαστική ένταξη του λογοτεχνικού βιβλίου στην τάξη. Βέβαια, υπάρχουν και πολλές τεχνικές μέσα από τις οποίες ο εκπαιδευτικός μπορεί να ενδυναμώσει τη φιλιαναγνωσία στους μαθητές του και να τονίσει τη σημασία της Λογοτεχνίας και των βιβλίων.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι έχουν γίνει σπουδαίες μελέτες που συνδέουν τη λογοτεχνία με άλλα γνωστικά αντικείμενα, έχοντας ως αποτέλεσμα αφ' ενός το να δοθεί έμφαση στην Παιδική Λογοτεχνία και την αξία της και αφ' ετέρου η Παιδική Λογοτεχνία να κάνει πιο διασκεδαστικά και ευκολονόητα για τα παιδιά τα άλλα γνωστικά αντικείμενα. Για παράδειγμα, το πρόγραμμα «Διδάσκοντας γλώσσα και μαθηματικά με λογοτεχνία» είναι μια πρόταση διδασκαλίας τόσο για κανονικές τάξεις όσο και για τάξεις υποδοχής, που ευνοεί τη δημιουργική συνάντηση της γλώσσας και των μαθηματικών στο μαγικό κόσμο των παραμυθιών (Μητακίδου και Τρέσσου, 2002). Σ' αυτόν τον προσανατολισμό κινείται, άλλωστε, και η παρούσα έρευνα συνδυάζοντας το γνωστικό αντικείμενο της ιστορίας με τα comics που αποτελούν είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας.

Τα comics, όμως, δεν αποτελούν τα μόνα βιβλία Παιδικής Λογοτεχνίας που αντλούν τη θεματολογία τους από την ιστορία (ιστορικά comics). Κατά καιρούς μεγάλος αριθμός βιβλίων επιλέγουν ως θέμα τους κάποιο ιστορικό γεγονός, κάποιο σημαντικό ιστορικό πρόσωπο ή την ίδια την επιστήμη της ιστορίας και της αρχαιολογίας, με σκοπό να προσελκύσουν με τον πιο ενδιαφέρον και εύκολο τρόπο τα παιδιά.

3. Ιστορικό Πλαίσιο του Comic για την αρχαία Αθήνα

3.1. Μυθολογία

Σύμφωνα με τη Μυθολογία, πρώτος βασιλιάς της Αθήνας ήταν ο Κέκροπας, ένα διφυές ον ανθρώπου και δράκου. Ο Κέκροπας φύτευσε από τη γη. Αυτός ονόμασε Κεκροπία τη χώρα που πριν λεγόταν Ακτή ή Ακτική.

Στα χρόνια της βασιλείας του διεκδίκησαν την προστασία της χώρας οι θεοί Ποσειδώνας και Αθηνά. Η εκλογή θα βασιζόταν στα θεϊκά δώρα καθενός προς την Αττική. Ο Ποσειδώνας με το χτύπημα της τρίαινας έσκισε το βράχο στην Ακρόπολη και ανέβλυσε νερό, ενώ η Αθηνά προκάλεσε το φύτευμα της πρώτης ελιάς. Προτιμήθηκε το δώρο της θεάς Αθηνάς και πήρε η πόλη το όνομά της.

Διάδοχος του Κέκροπα ήταν ο Κραναός, που από μία κόρη του, την Ατθίδα, πήρε το όνομά της η Αττική. Τελευταίος βασιλιάς ήταν ο Θησέας, γιος του Αιγέα και γνωστός για τους πολλούς άθλους του. Κατά την κάθοδο του ήρωα στον Άδη την εξουσία στην Αθήνα αναλαμβάνει ο Μενεσθέας που εξορίζει τον Θησέα, ο οποίος βρίσκει καταφύγιο στη Σκύρο στο βασιλιά Λυκομήδη. Αυτός όμως τον παρέσυρε σε απόκρημνο ύψωμα και τον σκότωσε (Παπαχατζής, 1971: 142 – 146).

3.2. Η Αθήνα από τη Νεολιθική Εποχή ως το 700 π.Χ.

Οι Αθηναίοι των κλασικών χρόνων πίστευαν πως το «κράτος» τους προέκυψε από την ένωση πολλών μικρότερων από τον Θησέα. Άλλη άποψη των ιστορικών υποστήριζε πως το «κράτος» που ήλεγχε την περιοχή κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους διαλύθηκε και ανασυγκροτήθηκε γύρω στο 700 π.Χ. η αθηναϊκή πόλη - κράτος των ιστορικών χρόνων. Γεγονός είναι πως υπήρχε «κράτος» με μια φυλετική οργάνωση που κληρονόμησαν οι Ίωνες της Αττικής από τους Πρωτοϊώνες και κατάφεραν να αποκρούσουν την εισβολή των Δωριέων στα μέσα του 10^{ου} αιώνα π.Χ. (Σακελλαρίου, 1971α: 29 – 31).

Κατά τον 8^ο αιώνα π.Χ. στην Αττική συναντούμε μια ομοσπονδία μαζί με την Εύβοια με αυτοδύναμα κράτη που δέχονταν τον βασιλέα των Αθηνών ως επικυρίαρχο των άλλων ηγεμόνων.

Κατά τα μέσα του 8^{ου} αιώνα π.Χ. η ομοσπονδιακή αυτή ένωση διασπάται και οι βασιλείς από ισόβιοι ηγεμόνες αρχικά, εκλέγονται για δέκα χρόνια, οι εμπορικές δραστηριότητες εντείνονται και η ναυσιπλοΐα παίζει πρωταρχικό ρόλο στη ζωή τους (Σακελλαρίου, 1971α: 56 – 57).

3.3. Η Αθήνα στα αρχαϊκά χρόνια (700 – 480 π.Χ.)

Με το πέρασμα των χρόνων η Αθήνα έγινε αριστοκρατική «πόλη». Ενεργοί πολίτες ήταν μόνο οι ευγενείς. Χωρίζονταν σε πεντακοσιομέδιμνους και ιππείς ανάλογα με την περιουσία τους. Οι μη ευγενείς χωρίζονταν σε ζευγίτες και θήτες. Οι πεντακοσιομέδιμνοι ήταν εκλόγιμοι, οι ιππείς είχαν το δικαίωμα να συμμετέχουν στην Εκκλησία του Δήμου. Οι ζευγίτες υπηρετούσαν ως οπλίτες.

Οι άρχοντές τους αρχικά παρέμεναν στην εξουσία για 10 χρόνια. Από το 683/ 682 π.Χ. εκλέγονταν κάθε χρόνο και ήταν ο άρχων επώνυμος, ο πολέμαρχος και ο βασιλεύς.

Στα μέσα του 7^{ου} αιώνα π.Χ. ιδρύθηκε εξαμελής επιτροπή θεσμοθετών. Στην αρχή κατέγραφαν τους νόμους και αργότερα εκδίκαζαν υποθέσεις. Οι άρχοντες εκλέγονταν από τη Βουλή που είχε το όνομα Άρειος Πάγος.

Ο νομοθέτης Δράκων πραγματοποίησε την παροχή πολιτικών δικαιωμάτων και στους ζευγίτες. Επίσης, κλιμάκωσε τις ποινές για τις ανθρωποκτονίες και ίδρυσε ειδικό δικαστήριο 51 μελών, τους «Εφέτας». Ακόμα, του αποδίδεται ο νόμος με την ποινή της «ατιμίας» (στέρξη πολιτικών δικαιωμάτων, αειφυγίας και δήμευσης περιουσίας) κατά των τυράννων, των συνεργών τους και όλων των συγγενών τους.

Ένα τέταρτο του αιώνα μετά το Δράκοντα η αθηναϊκή κοινωνία αντιμετώπισε δεινή εσωτερική κρίση με αφορμή τα αγροτικά χρέη. Από πλατύτατα τμήματα των Αθηναίων ακούγονταν αιτήματα αλλαγής. Ως καταλληλότερος για την πραγματοποίηση των μεταρρυθμίσεων που κρίνονταν απαραίτητες θεωρήθηκε ο Σόλωνας, μέλος ενός από τα επιφανέστερα γένη

των Αθηνών. Με τα μέτρα που πήρε ακύρωσε τις οφειλές στο δημόσιο και σε ιδιώτες, κατήργησε το δανεισμό «επί σώμασιν», απελευθέρωσε όσους είχαν δουλωθεί, αμνήστευσε ορισμένα αδικήματα που επέφεραν απώλεια πολιτικών δικαιωμάτων. Η ανακούφιση μάλιστα αυτών που ωφελήθηκαν πήρε το όνομα «σεισάχθεια» που σημαίνει απόσχιση άχθους, βάρους.

Οι τέσσερις τάξεις διατηρήθηκαν και εξαρτιόνταν από την ετήσια παραγωγή ιδιόκτητης αγροτικής περιουσίας. Ο υπολογισμός της γινόταν με βάση τον μέδιμνο (μέτρο χωρητικότητας). Η ανώτερη τάξη είχε πάνω από 500 μεδίμνους, η κατώτερη κάτω από 200. Για να αποδώσει το πολίτευμα ο Σόλωνας επέβαλε ένορκα να παραμείνει αναλλοίωτο για 10 χρόνια.

Παρόλ' αυτά δύο μερίδες Αθηναίων δυσαρεστήθηκαν: όσοι βρήκαν τα μέτρα υπερβολικά και όσοι τα βρήκαν ανεπαρκή. Ο Σόλωνας ακολούθησε τη μέση οδό για να μην οδηγηθεί η Αθήνα ούτε σε εμφύλιο πόλεμο, ούτε σε τυραννίδα. Το πολίτευμα παρέμεινε τιμοκρατικό.

Στο δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αιώνα π.Χ. έχουμε τρεις «στάσεις» - κόμματα: των Παραλίων με αρχηγό των Μεγακλή του Αλκμέωνος που ήθελαν ένα μέσο πολίτευμα, των Πεδιακών που ήθελαν ολιγαρχία με τον Λυκούργο και των Διακρίων με τον Πεισίστρατο που παρουσιαζόταν ως δημοκρατικός (Σακελλαρίου, 1971β: 230 – 236).

3.3.1. Πεισίστρατος (561 – 527 π.Χ.)

Στο τέλος της τέταρτης δεκαετίας του 6^{ου} αιώνα π.Χ. μια νέα μορφή εμφανίζεται στο προσκήνιο της αθηναϊκής ηγεσίας. Ο Πεισίστρατος στηριζόμενος στις λαϊκές τάξεις κατάφερε να εκλεγεί πολέμαρχος. Οργανώνοντας μια ψεύτικη επίθεση εναντίον του κατόρθωσε να εγκρίνει η Εκκλησία του Δήμου σώμα πολιτών (κορυνηφόρων – ροπαλοφόρων) για να τον προστατεύουν, παρά τις έντονες αντιδράσεις του Σόλωνα που αντιλήφθηκε αμέσως τον κίνδυνο. Πράγματι, ο Πεισίστρατος κατέλαβε την Ακρόπολη με τη φρουρά που του είχε παραχωρηθεί και εγκατέστησε τυραννικό καθεστώς.

Μετά την ανατροπή του επανήλθε στην εξουσία μ' ένα τέχνασμα. Παρουσίασαν μια κοπέλα, τη Φύη, ως θεά Αθηνά που οδηγούσε τον

Πεισίστρατο στην Ακρόπολη. Ο λαός πείστηκε. Το 558/557 π.Χ. ο Πεισίστρατος γίνεται τύραννος. Όμως, ανατρέπεται για δεύτερη φορά το 556/555 π.Χ., διαφεύγει στο εξωτερικό και στην περιοχή του Παγγαίου ασχολείται με την εκμετάλλευση χρυσού και αργύρου (Σακελλαρίου, 1971β: 253 – 254).

Δέκα χρόνια αργότερα ο Πεισίστρατος επιχειρεί για τρίτη φορά να αποκτήσει την εξουσία στην Αθήνα. Οργανώνοντας ιδιωτικό στρατό και με τη βοήθεια της Θήβας, της Ερέτριας και του Άργους αποβιβάστηκε στον Μαραθώνα. Εκεί ενισχύθηκε από τους οπαδούς του και λόγω της καθυστέρησης στις αντιδράσεις των αρχόντων οι Πεισιστρατικοί τους αιφνιδίασαν και κατέλαβαν την εξουσία.

Αφού εξουδετέρωσε τους πολιτικούς του αντιπάλους, με τέχνασμα απόπλισε τους πολίτες και διατήρησε μισθοφορικό στρατό. Φρόντισε ώστε τα αξιώματα ν' αναλαμβάνουν άτομα της εμπιστοσύνης του. Διατήρησε τους θεσμούς για να μην υπάρξει αναστάτωση και προσπάθησε να κυβερνήσει με μετριοπάθεια ως αιρετός άρχων και όχι ως τύραννος.

Στα οικονομικά της Αθήνας παρουσιάστηκε άνθιση. Η αισθητική των αττικών κεραμικών προϊόντων ανέβηκε και κατέκτησε τις αγορές. Οι εξαγωγές λαδιού και κρασιού αυξήθηκαν. Επίσης, αυξήθηκαν και οι εισαγωγές, αφού οι Αθηναίοι είχαν αργυρά νομίσματα (σπάνια για την εποχή) με τα οποία μπορούσαν να πληρώσουν (Σακελλαρίου, 1971β: 256 – 257).

3.3.2. Οι γιοι του Πεισίστρατου, Ιππίας και Ίππαρχος

Ο Πεισίστρατος πεθαίνει το 527 π.Χ. και τον διαδέχονται οι γιοι του Ιππίας, Ίππαρχος και ο νεαρός Θεσσαλός. Πραγματικός άρχοντας υπήρξε ο Ιππίας που εκλέχθηκε επώνυμος άρχοντας και ακολούθησε την τακτική του πατέρα του: οι αρχές και οι εξουσίες πήγαιναν στα χέρια έμπιστων, έκανε έργα (βωμούς, ερμάς) αλλά ζούσε με μεγάλη πολυτέλεια.

Το 514 π.Χ. ο Ίππαρχος δολοφονείται για προσωπικούς λόγους από τους Αρμόδιο και Αριστογείτονα, οι οποίοι ηρωοποιούνται. Ο Ιππίας σκληραίνει τη στάση του με εξορίες και θανάτους.

Η δυσαρέσκεια προς το πρόσωπό του αρχίζει να φαίνεται με διάφορα κινήματα: του Κύδωνα, των Αλκμεωνιδών και κυρίως των Σπαρτιατών. Οι Σπαρτιάτες, αν και είχαν φιλίες με τους Πεισιστρατίδες, κινήθηκαν εναντίον του Ιππία για δύο λόγους: Πρώτον, λόγω της επανειλημμένης παρακίνησης από το Μαντείο των Δελφών και της φιλίας του Ιππία με το Άργος (της μόνης πόλης που αντιστεκόταν στη Σπάρτη). Η στάση του Μαντείου αιτιολογείται και από τα αντιτυραννικά αισθήματά του, αλλά και από εύνοια προς τους Αλκμεωνίδες, που είχαν ανοικοδομήσει το Ναό του Απόλλωνα με τα καλύτερα μάρμαρα από την Πάρο.

Μετά από δύο επιχειρήσεις των Σπαρτιατών ο Ιππίας και οι υποστηρικτές του αποκλείονται στην Ακρόπολη και εκδιώκονται. Καταδικάζονται ερήμην σε «ατιμία» (Σακελλαρίου, 1971β: 265 – 266).

3.3.3. Κλεισθένης

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας δημιουργήθηκαν δύο τάσεις: η μία με αρχηγό τον Κλεισθένη και η άλλη με αρχηγό τον Ισαγόρα. Επώνυμος άρχοντας εκλέχθηκε ο Ισαγόρας, που είχε με το μέρος του τους ευπατρίδες (αριστοκράτες) και κάποιους αγρότες και θήτες.

Ο Κλεισθένης από την άλλη, ως απλός πολίτης, πρότεινε στην Εκκλησία του Δήμου, μεταρρυθμίσεις, οι οποίες επιδοκιμάστηκαν από το λαό. Ο Κλεισθένης εισηγήθηκε την αντικατάσταση των φρατριών από τους δήμους και των τεσσάρων φυλών από δέκα ομάδες δήμων που θα ονομάζονταν φυλές.

Παρά τις προσπάθειες του Ισαγόρα, που με τη βοήθεια των Σπαρτιατών εξόρισε τον Κλεισθένη, εξεδίωξε 700 οικογένειες και επέβαλλε ολιγαρχικό πολίτευμα, ο Κλεισθένης επανήλθε και καθιερώθηκε ως δημοκρατικός αρχηγός.

Οι πολίτες καταγράφηκαν στα «ληξιαρχικά γραμματεία» και στο εξής μαζί με το προσωπικό τους όνομα θα τους συνόδευε και το δημοτικό (π.χ. Αχαρνεύς, Φαληρεύς, Αλωπεκήθεν) από την ηλικία των 18 χρόνων και έγιναν πολίτες και άτομα (πρόσφυγες κυρίως) που μέχρι τότε δεν ήταν.

Το 501/0 π.Χ. δόθηκε για πρώτη φορά ο βουλευτικός όρκος. Η Βουλή των 500 είχε πολλές δικαιοδοσίες. Η Εκκλησία του Δήμου είχε μεγάλη δύναμη ακόμη και να επικυρώνει ή να ακυρώνει θανατικές καταδίκες. Κατάργησε τον επώνυμο άρχοντα και τον αντικατέστησε με έναν βουλευτή που με κλήρο άλλαζε κάθε μέρα.

Στον Κλεισθένη αποδίδεται και ο νόμος του οστρακισμού. Ο οστρακισμός ήταν ένα μέτρο προληπτικό ώστε να προστατευθεί, με λαϊκή ετυμηγορία, το πολίτευμα από οποιονδήποτε κινούσε υποψία ότι σχεδίαζε ή ήταν σε θέση να το ανατρέψει και να επιβάλλει τυραννία.

Αναδιοργανώθηκε ο αθηναϊκός στρατός και δημιουργήθηκαν δέκα μονάδες αντίστοιχες των δέκα φυλών με τους δέκα «στρατηγούς», διοικητές δηλαδή των μονάδων, αιρετούς, στην ίδια βαθμίδα με τον πολέμαρχο. Έτσι, ο στρατός ελεγχόταν από 11 άτομα και δεν υπήρχε κίνδυνος ανατροπής του πολιτεύματος από έναν από αυτούς (Σακελλαρίου, 1971β: 266 – 270).

3.4. Περσικοί Πόλεμοι

Στα γενικά σχέδια επεκτατισμού της Περσίας εντάσσονται και οι εκστρατείες που έκαναν εναντίον των Ελλήνων. Βασικότερη αιτία ήταν η απόκτηση πλούτου για τους ιδιώτες, δύναμης για τους βασιλείς και η σταθεροποίηση της κατάστασης στη Μ. Ασία. Οι έριδες μεταξύ των ελληνικών πόλεων αλλά και οι πολιτικοί αγώνες μέσα στις πόλεις ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικές για τα σχέδια των Περσών.

Ο Δαρείος, λοιπόν, εκστρατεύει εναντίον της Θράκης. Θέλοντας να επεκταθεί στη Δύση, να βάλει στο χέρι τον πλούτο της περιοχής σε χρυσό και σιτηρά, να ελέγξει τον Εύξεινο Πόντο και να προσανατολίσει τους υπηκόους του στο εξωτερικό για να μην έχει αντιδράσεις στο εσωτερικό, το 513 π.Χ. ξεκινά την επιχείρηση. Ο περσικός στρατός με τη βοήθεια του ιωνικού στόλου φτάνει ως το Δούναβη με επιτυχία χωρίς σοβαρά εμπόδια. Ήταν η πρώτη και τελευταία επιτυχία των Περσών στην Ευρώπη (Πελεκίδης, 1971: 280 - 284).

3.4.1. Ιωνική Επανάσταση

Στην Ιωνία η κατάσταση ήταν έκρυθμη. Οι Πέρσες είχαν τοποθετήσει στις ιωνικές πόλεις ως τυράννους ανθρώπους εμπιστοσύνης τους. Έτσι, τις αποφάσεις δεν τις έπαιρνε η Εκκλησία του Δήμου αλλά οι τύραννοι, οι σατράπες και ο Μέγας Βασιλεύς. Έτσι, ήταν έντονη η δυσαρέσκεια. Λόγω των περσικών κατακτήσεων περιορίστηκαν οι εμπορικές σχέσεις των ιωνικών πόλεων με την Αίγυπτο και την περιοχή του Ευξείνου Πόντου και στα πολιτικά προστέθηκαν και οικονομικά αίτια για την ιωνική επανάσταση.

Η αρχή έγινε στη Νάξο όπου οι δημοκρατικοί πήραν την εξουσία και εξόρισαν τους αριστοκρατικούς. Αποκαταστάθηκε η δημοκρατία στη Μίλητο και συγκλήθηκε συνέλευση όλων των Ιώνων οι οποίοι δέχτηκαν το επαναστατικό σχέδιο του Αρισταγόρα με ενθουσιασμό. Πλησίασαν τη Σπάρτη για βοήθεια χωρίς επιτυχία και την Αθήνα από την οποία πήραν 20 τριήρεις με αρχηγό τον Μελάνθιο, 5 πλοία από την Ερέτρια και 2.000 οπλίτες.

Οι Ίωνες δεν κατόρθωσαν να έχουν ενιαία στρατηγική γραμμή. Όλο το βάρος έπεσε στη Μίλητο. Στην ακτή της Παμφυλίας έχουμε την πρώτη νίκη των Ιώνων. Στη συνέχεια καταλαμβάνονται οι Σάρδεις και πυρκαγιά καταστρέφει την πόλη και το ναό της Κυβέλης. Ο εφεδρικός περσικός στρατός επιστρέφει στις Σάρδεις και οι Έλληνες υποχωρούν και ηττούνται στην Έφεσο το 498 π.Χ.. Οι Αθηναίοι και οι Ερετριείς φεύγουν. Ο Αρισταγόρας μαζί με τους οπαδούς του βρίσκει το θάνατο στη Μύρκινο της Θράκης, όπου είχαν καταφύγει το 496 π.Χ..

Οι Πέρσες υποτάσσουν τις ιωνικές και αιολικές πόλεις τη μια μετά την άλλη και πολιορκούν από ξηρά και θάλασσα τη Μίλητο. Το 494 π.Χ. η Μίλητος κυριεύεται και κατεδαφίζεται.

Η πτώση της Μιλήτου δημιούργησε στους Αθηναίους αισθήματα ενοχής γιατί δεν βοήθησαν όπως έπρεπε αλλά και ανησυχίας για την εκδίκηση του Δαρείου. Στην πρώτη παράσταση του Φρυνίχου «Μιλήτου Άλωσις» οι θεατές ξέσπασαν σε θρήνο. Ο τραγικός ποιητής τιμωρήθηκε με πρόστιμο από την ολιγαρχική κυβέρνηση που υπήρχε τότε στην Αθήνα επειδή τους θύμισε «οικεία κακά» και απαγόρευσε τις παραστάσεις.

Μετά τον Ίππαρχο, άρχοντας γίνεται ο Θεμιστοκλής που θεωρούσε πως η Αθήνα έπρεπε να αποκτήσει ισχυρό πολεμικό στόλο. Στη συνέχεια,

αρχηγός των συντηρητικών γίνεται ο Μιλτιάδης και ματαιώνονται τα ναυτικά σχέδια του Θεμιστοκλή (Πελεκίδης, 1971: 284 – 288 & 290 -293).

3.4.2. Η περσική εκστρατεία στη Θράκη και τη Μακεδονία

Το 492 π.Χ. οι Πέρσες με αρχηγό τον Μαρδόνιο, γαμπρό του Δαρείου, εκστρατεύουν εναντίον της Θράκης και της Μακεδονίας για να ξαναθέσουν υπό τον πλήρη έλεγχο τους, μετά την ιωνική επανάσταση, όλες αυτές τις περιοχές. Στο πέρασμά τους υπέταξαν όλες τις πόλεις και τους λαούς. Στον Άθω λόγω τρικυμίας όμως περίπου 300 πλοία, ο μισός στόλος, καταστράφηκε και πνίγηκαν 20.000 άνδρες. Έτσι, ο Μαρδόνιος επέστρεψε στην Ασία.

Οι Πέρσες χρειάστηκαν έναν ολόκληρο χρόνο για να ναυπηγήσουν νέο στόλο. Έτσι, το 490 π.Χ. ξεκινά η δεύτερη εκστρατεία υπό των Δάτη και Αρταφέρνη. Οι Πέρσες είχαν μαζί τους τον Ιππία ως σύμβουλο για να τον επιβάλλουν ως τύραννο στην Αθήνα. Η πρώτη τους επίθεση ήταν στη Νάξο και ακολούθησαν τα νησιά των Κυκλάδων, η Κάρυστος και η Ερέτρια (Πελεκίδης, 1971: 293 – 296).

3.4.3. Η μάχη του Μαραθώνα

Ο Μαραθώνας επιλέχτηκε σαν χώρος διεξαγωγής της μάχης για διαφορετικούς λόγους από τις δυο πλευρές. Ο Ιππίας και οι Πέρσες τον θεώρησαν ιδανικό τόπο για να χρησιμοποιήσουν το ιππικό τους με σύντομο και εύκολο δρόμο και υπολόγιζαν στη βοήθεια από τους φτωχούς χωρικούς που υποστήριζαν τους Πεισιστρατήδες.

Το σχέδιο εκστρατείας και η επιθετική τακτική ανήκουν στον Μιλτιάδη που θεωρούσε το χώρο κατάλληλο και για την ανάπτυξη της αθηναϊκής φάλαγγας των οπλιτών και για την προστασία των μικρών πόλεων και της υπαίθρου ως την Αθήνα.

Οι Αθηναίοι ζήτησαν βοήθεια από τους Σπαρτιάτες μ' έναν γρήγορο αγγελιαφόρο, τον Φειδιππίδη ή Φιλιππίδη. Εκείνοι επικαλέστηκαν θρησκευτικούς λόγους, δεν μπορούσαν να εκστρατεύσουν πριν την πανσέληνο. Ο Πλάτωνας αποδίδει την άρνηση των Σπαρτιατών στον πόλεμο

κατά των Μεσσηνίων και των Ειλώτων. Η Αθήνα ζήτησε βοήθεια και από άλλες πόλεις. Ίσως αρνήθηκαν από φόβο για αντίποινα των Περσών. Οι μόνοι οι οποίοι δέχτηκαν ήταν οι Πλαταιείς.

Στους Αθηναίους την αρχιστρατηγία την αναλάμβανε κάθε μέρα ένας στρατηγός από τις δέκα φυλές. Την έκτη μέρα αρχιστράτηγος έγινε ο Μιλτιάδης. Η μάχη έγινε πιθανότατα στις 13 ή 14 Αυγούστου (Εκατομβαίωνος) το 490/489 π.Χ..

Ο Μιλτιάδης υπήρξε ιδιοφυής και έμπειρος στρατιωτικός, γνώστης των περσικών πραγμάτων (τακτική, οπλισμός, κτλ.) που εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο τα πλεονεκτήματα των Ελλήνων. Η παράταξη του αθηναϊκού στρατού με ισχυρά τα δύο άκρα, η επίθεση την ώρα που το εχθρικό ιππικό είχε αποσυρθεί, ο αιφνιδιασμός προς το πεζικό του εχθρού με την τροχάδην προσπέλαση, καθώς και η στρατηγική υποχώρηση του κέντρου ώστε να κυκλωθεί ο εχθρός ήταν τα μυστικά της επιτυχίας.

Οι Πέρσες διώχθηκαν ως τα πλοία τους, άλλοι έπεσαν στο έλος και κάποια πλοία κάηκαν. Τέλος, μετά από μια αποτυχημένη προσπάθεια να καταλάβουν την Αθήνα με απόβαση στο Φάληρο, όπου τους περίμενε ο αθηναϊκός στρατός που είχε στο μεταξύ επιστρέψει, οι Πέρσες αναχώρησαν.

Οι Σπαρτιάτες μετά την πανσέληνο ήρθαν στον Μαραθώνα όπου συνεχάρησαν τους Αθηναίους (Δεσποτόπουλος, 1971: 296 – 306).

3.4.4. Πολιτικές εξελίξεις στην Αθήνα πριν την εκστρατεία του Ξέρξη

Ο Μιλτιάδης στην προσπάθειά του να απελευθερώσει τις Κυκλάδες από τις φρουρές που είχαν εγκαταστήσει οι Πέρσες και από τους ολιγαρχικούς φίλους των Περσών έκανε μια εκστρατεία, που κατέληξε σε αποτυχία, στην Πάρο. Οι Αθηναίοι τον κατηγόρησαν για εξαπάτηση και του έβαλαν πρόστιμο, κατά άλλους τον φυλάκισαν. Επειδή όμως είχε τραυματιστεί κατά την πολιορκία της Πάρου έπαθε γάγγραινα και πέθανε.

Μετά την αποτυχία της Πάρου άρχισαν εχθροπραξίες μεταξύ των Αθηναίων και των Αιγινήτων απ' όπου καταδείχτηκε η αδυναμία των Αθηναίων στη θάλασσα.

Ο Θεμιστοκλής, ιδιαίτερα ευφυής και διορατικός, έβλεπε το μελλοντικό κίνδυνο από τους Πέρσες κι έτσι μετέτρεψε τους θήτες σε ναύτες στον αθηναϊκό στόλο.

Το 483/2 π.Χ. ανακαλύφθηκε μια νέα φλέβα αργύρου στο ορυχείο της Μαρώνειας του Λαυρίου και ο Θεμιστοκλής πρότεινε, αντί να μοιραστεί στους Αθηναίους, να δοθεί ένα τάλαντο σε 100 πλούσιους Αθηναίους για να ναυπηγήσουν για λογαριασμό της Αθήνας από μια τριήρη. Κάτι που πραγματικά έγινε, μετά από θυελλώδεις συζητήσεις, αναδεικνύοντας την Αθήνα σε πρώτη ναυτική δύναμη της Ελλάδας.

Πρωταρχικός στόχος του Ξέρξη, που το 486/5 π.Χ. διαδέχθηκε τον Δαρείο, ήταν η εξασφάλιση συμμαχιών ανάμεσα στους Έλληνες, πράγμα που κατάφερε και έφτασε χωρίς μάχες ως τις Θερμοπύλες. Τα σπουδαιότερα έργα που έκανε για να βοηθηθεί η εκστρατεία του ήταν η διώρυγα του Άθω και οι γέφυρες του Ελλησπόντου.

Το 481 π.Χ., μετά το συνέδριο της Κορίνθου, 31 ελληνικές πόλεις μεταξύ των οποίων η Αθήνα και η Σπάρτη ενώνουν τις δυνάμεις τους απέναντι στους Πέρσες.

Ο Ξέρξης αφού ξεκίνησε από τις Σάρδεις, όπου διόρισε αντιβασιλέα τον Αρτάβανο, ένωσε στη Θέρμη τον στρατό με τον στόλο του. Οι Έλληνες αποφασίζουν τελικά να αντιμετωπίσουν τον στρατό στις Θερμοπύλες και τον στόλο στο Αρτεμίσιο (Πελεκίδης, 1971: 308 – 322).

3.4.5. Η μάχη των Θερμοπυλών

Ο βασιλιάς της Σπάρτης Λεωνίδα ως αρχηγός του ελληνικού στρατού καταλαμβάνει τα στενά στις Θερμοπύλες με 6.000 άνδρες, δύναμη που θεωρήθηκε επαρκής. Ο Ξέρξης έστειλε κήρυκες και ζήτησε από τους Έλληνες να παραδώσουν τα όπλα για να πάρει, κατά τον Πλούταρχο, την ιστορική απάντηση του Λεωνίδα: «Μολών Λαβέ».

Η υπεροχή στον οπλισμό, η γενναιότητα των Σπαρτιατών και η στενότητα του χώρου συνέβαλλαν στην επιτυχία των Ελλήνων που άντεξαν επανειλημμένες και ισχυρές επιθέσεις. Ο Λεωνίδας χρησιμοποιώντας ένα επίλεκτο σώμα 300 Σπαρτιατών και κινώντας το κατάλληλα στο πεδίο της

μάχης όχι μόνο αμυντικά αλλά και επιθετικά κατάφερε σοβαρότατα πλήγματα στον περσικό στρατό.

Με τη βοήθεια του Εφιάλτη, που έγινε συνώνυμος της προδοσίας, οι Πέρσες χρησιμοποιώντας το επίλεκτο σώμα των αθανάτων και αφού εξεδίωξαν τους 1.000 Φωκείς οπλίτες που φύλαγαν το μονοπάτι της Ανόπαιας κατάφεραν να περικυκλώσουν τους Έλληνες.

Όταν έμαθαν την προδοσία οι υπόλοιποι σύμμαχοι αποχώρισαν και έμειναν μόνο οι 300 Σπαρτιάτες, πιστοί στον νόμο της Σπάρτης, 700 Θεσπιείς και 400 Θηβαίοι, ίσως παρά τη θέλησή τους. Όπως ήταν φυσικό η ήττα των Ελλήνων ήταν αναπόφευκτη, η γενναιότητα όμως και η αυτοθυσία τους την ανέδειξαν ενδοξότερη από πολλές νίκες (Δεσποτόπουλος, 1971: 323 – 327).

3.4.6. Συγκρούσεις στο Αρτεμίσιο

Ο περσικός στόλος πριν και μετά το Πήλιο από Θύελλα και καταιγίδα έχασε πάνω από το 1/3 (400 καράβια) της δύναμής του. Στόχος των Περσών ήταν να περικυκλώσουν τους Έλληνες που είχαν αγκυροβολήσει στο Αρτεμίσιο, πράγμα που δεν επέτυχαν λόγω θύελλας. Χρησιμοποιώντας τις πληροφορίες του αυτόμολου Έλληνα Σκυλλία, η ελληνική πλευρά με τις οδηγίες του Θεμιστοκλή (αν και αρχιναύαρχος ήταν ο Σπαρτιάτης Ευριβιάδης) συγκρούεται δύο φορές με δική τους πρωτοβουλία με τον περσικό στόλο και μία με πρωτοβουλία των Περσών. Η πρώτη σύγκρουση ήταν αμφίροπη. Η δεύτερη και η τρίτη όμως θεωρείται επιτυχία των Ελλήνων (Δεσποτόπουλος, 1971: 328 – 331).

3.4.7. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας

Με τους Πέρσες να κατευθύνονται στην Αθήνα, αφού κατέλαβαν την Κεντρική Ελλάδα, ο Θεμιστοκλής έπεισε τους Αθηναίους να εκκενώσουν την Αττική. Όταν ήρθαν οι Πέρσες κατέλαβαν και πυρπόλησαν την Αττική, λεηλάτησαν την Ακρόπολη και έκαψαν τα ιερά.

Στο ελληνικό στρατόπεδο υπήρχε έντονη διχογνωμία. Ο Θεμιστοκλής υποστήριζε σαν ιδανικό τόπο για ναυμαχία τη Σαλαμίνα, ενώ ο Ευρυβιάδης

και πολλοί άλλοι υποστήριζαν πως έπρεπε να συγκρουστούν στον Ισθμό. Τελικά, ο Θεμιστοκλής αρχικά τους έπεισε, επειδή όμως φοβήθηκε τις αντιδράσεις τους κι ενώ γινόταν πάλι πολεμικό συμβούλιο, επίσπευσε τα γεγονότα. Έστειλε κρυφά στο περσικό στρατόπεδο τον δούλο του Σίκινο να ενημερώσει τον βασιλιά πως οι Έλληνες τρομαγμένοι σκέφτονταν να φύγουν και πως διαφωνούσαν μεταξύ τους. Οι Πέρσες, λοιπόν, επιχειρούν τη νύχτα να αιφνιδιάσουν τους Έλληνες.

Η ναυμαχία έγινε στις 28 ή 29 Σεπτεμβρίου του 480 π.Χ.. Σε μια πλαγιά του Αιγάλεω (το σημερινό Πέραμα) τοποθετήθηκε ο θρόνος του Ξέρξη για να παρακολουθεί τη ναυμαχία (Πελεκίδης, 1971: 331 – 337).

Οι Έλληνες όχι μόνο δεν αιφνιδιάστηκαν αλλά κινήθηκαν απειλητικά εναντίον τους. Έχοντας τις 180 αθηναϊκές τριήρεις και ενώ αντιμετώπιζε τους Φοίνικες, επίλεκτο σώμα, εκμεταλλευόμενος τη στενότητα του χώρου, τον άνεμο και το κύμα αχρήστευσε τα βέλη και τα ακόντια των αντιπάλων του, τους χτυπούσε με τα έμβολα ή τέλειωναν οι οπλίτες το έργο του στόλου.

Ο περσικός στόλος κατέφυγε στο Φάληρο. Την περσική φρουρά που ήταν εγκατεστημένη στην Ψυττάλεια εξουδετέρωσε ο Αριστείδης με Αθηναίους οπλίτες (Δεσποτόπουλος, 1971: 338 – 340).

3.4.8. Η μάχη των Πλαταιών

Ο Ξέρξης επέστρεψε στις Σάρδεις και άφησε στο Μαρδόνιο τη διοίκηση του στρατού. Οι επιχειρήσεις του στρατού σταμάτησαν λόγω του χειμώνα. Ο Μαρδόνιος χρησιμοποιώντας διπλωματία πριν από τα όπλα προσπάθησε να πλησιάσει τους Αθηναίους παραχωρώντας τους εδαφικές εκτάσεις και αποζημιώσεις για τις καταστροφές αν γίνονταν σύμμαχοί του. Οι Αθηναίοι αρνήθηκαν. Ο Μαρδόνιος καταλαμβάνει για δεύτερη φορά την Αττική και στέλνει αντιπρόσωπό του ζητώντας και πάλι συμμαχία. Η αθηναϊκή Βουλή που βρισκόταν στη Σαλαμίνα αρνείται και πάλι.

Εν τω μεταξύ οι Σπαρτιάτες μετά τις πιέσεις της Αθήνας, των Μεγάρων και των Πλαταιών αναλαμβάνουν δράση με στρατηγό τον Πausανία. Ενισχυμένοι με 3.000 Μεγαρείς οπλίτες, 8.000 Αθηναίους και 600 Πλαταιείς φτάνουν στη Βοιωτία. Εκεί είναι ο περσικός στρατός που είχε αποχωρήσει

από την Αττική. Η πρώτη συμπλοκή οδηγεί στην ήττα του περσικού ιππικού λόγω και του ακατάλληλου ορεινού εδάφους.

Η μάχη των Πλαταιών έγινε στις 27 Αυγούστου του 479 π.Χ.. Στην πραγματικότητα αφού οι ελληνικές δυνάμεις ήταν τρία χωριστά τμήματα πολέμησαν χωριστά, νίκησαν και οι Πέρσες, όσοι σώθηκαν, επέστρεψαν στην Ασία. Σαν τιμωρία προς τη Θήβα, που συνεργάστηκε με τους Πέρσες, διαλύθηκε η Βοιωτική Συμπολιτεία και θανατώθηκαν οι αρχηγοί που μήδισαν (Πελεκίδης, 1971: 340 – 352).

3.4.9. Η μάχη της Μυκάλης

Ο ελληνικός στόλος βρισκόταν στη Δήλο το καλοκαίρι του 479 π.Χ. όταν οι Ίωνες ζήτησαν από τους Έλληνες να βοηθήσουν για να αποτινάξουν τον περσικό ζυγό. Ο περσικός στόλος που βρισκόταν στη Σάμο υποχώρησε στο ακρωτήριο της Μυκάλης. Εκεί απέπλευσαν 6.000 Έλληνες. Οι Πέρσες τώρα με αρχηγό το στρατηγό Τιγράνη είχαν να αντιμετωπίσουν εκτός από τους Αθηναίους, τους Κορίνθιους, τους Σικυώνιους, τους Τροιζήνιους και τους Ίωνες που επαναστάτησαν και τους Σπαρτιάτες που είχαν έρθει από τα ορεινά για να τους περικυκλώσουν. Το τελειωτικό χτύπημα έδωσαν οι Μιλήσιοι που στασίασαν. Μετά τη νίκη στη Μυκάλη, οι ιωνικές πόλεις εξεγέρθηκαν και εκδίωξαν τους τυράννους και τις περσικές φρουρές (Πελεκίδης, 1971: 352 – 354 & 356 – 357).

3.5. Η Συμμαχία της Δήλου

Η ανάγκη να απελευθερωθούν οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας και η επιθυμία της Αθήνας να πρωτοστατήσει σε μια προσπάθεια παραγκώνισης τόσο των Περσών από το Αιγαίο όσο και των Σπαρτιατών από τον ηγετικό ρόλο στην υπόλοιπη Ελλάδα οδήγησαν στη δημιουργία της Συμμαχίας της Δήλου.

Στις αρχές του 477 π.Χ. σχηματίζεται μια συμμαχία με αμυντικό και επιθετικό χαρακτήρα εναντίον των Περσών. «Αντιπρόσωποι από τα νησιά και

από τη μικρασιατική ακτή έριξαν μάζες από σίδερο στη θάλασσα και ορκίστηκαν πως θα έμεναν πιστοί στις υποχρεώσεις τους “ώσπου τα σίδερα αυτά να σηκωθούν από το βυθό της θάλασσας και να επιπλεύσουν”.»

Ως τόπος συνελεύσεων και χώρος φύλαξης του κοινού ταμείου επιλέχτηκε ο Ναός του Απόλλωνα στο ιερό για τους Ίωνες νησί της Δήλου. Σκοπός της Δηλιακής Συμμαχίας ήταν η ελευθερία των Ελλήνων, η εκδίκηση εναντίον των Περσών και η λαφυραγωγία σαν αποζημίωση για τις καταστροφές που είχαν προκαλέσει στους Έλληνες. Κυριότερο μέλος ήταν η Αθήνα. Η κάθε πόλη σύναπτε ξεχωριστή συνθήκη με την Αθήνα. Τα μέλη της Συμμαχίας διατηρούσαν τα πολιτεύματά τους, εκπροσωπούσαν στις συνελεύσεις και ήταν υποχρεωμένα να καταβάλλουν έναν ετήσιο φόρο σε χρήματα ή σε πλοία ως αντάλλαγμα για την προστασία τους. Τα μεγαλύτερα κράτη έστελναν πλοία ενώ τα μικρότερα χρήματα. Παράλληλα, ο Κίμωνας με την επιθετική του πολιτική απέναντι στους Πέρσες αυξάνει την πολιτική του δύναμη.

Η Δηλιακή Συμμαχία αλλάζει ύφος για πρώτη φορά όταν η Κάρυστος υποχρεώνεται με τη βία να γίνει μέλος της και στη συνέχεια όταν γύρω στο 470 π.Χ. η Νάξος, που θέλησε να αποσυρθεί από τη Συμμαχία, νικείται από τους Αθηναίους, οι οποίοι γκρεμίζουν τα τείχη της, παίρνουν το στόλο της και αναγκάζεται έκτοτε να πληρώνει φόρο στη Συμμαχία (Botsford, Robinson, 1995: 179 – 188).

3.6. Η Αθηναϊκή Ηγεμονία

Εν τω μεταξύ, το 464 π.Χ. γίνεται στη Σπάρτη ισχυρός σεισμός, γεγονός που εκμεταλλεύονται οι είλωτες και επαναστατούν. Στο αίτημα βοήθειάς τους ο Κίμωνας ανταποκρίνεται θετικά. Οι Σπαρτιάτες όμως έδιωξαν τον Κίμωνα και τον αθηναϊκό στρατό, γεγονός που του στοίχισε τον οστρακισμό του το 461 π.Χ., γιατί οι Αθηναίοι προσβλήθηκαν.

Στην πολιτική σκηνή της Αθήνας ανεβαίνει ο Περικλής. Γιος του Ξάνθιππου και μικρανηψιός του Κλεισθένη, εξαιρετικά μορφωμένος, γαλήνιος, με μεγάλη ευγλωττία και πειθώ. Ήταν ολιγαρκής και αφιερώθηκε ολοκληρωτικά στη διοίκηση της Αθήνας, την οποία έκανε «Ελλάδος

παίδευσιν» ολοκληρώνοντας τη Δημοκρατία και φέρνοντας τον πολιτισμό στο αποκορύφωμά του.

Βλέποντας τη ματαιότητα του πολέμου ο Περικλής στέλνει τον Καλλία και με αμοιβαίες υποχωρήσεις κλείνει συμφωνία με τους Πέρσες το 449 π.Χ. την «Ειρήνη του Καλλία» για 40 χρόνια. Τον ίδιο χρόνο αποφασίζει να χρησιμοποιήσει με τη σύμφωνη γνώμη των Αθηναίων πολιτών τα 5.000 τάλαντα που υπήρχαν στο ταμείο της Συμμαχίας για να ξαναχτίσει τους ναούς της που καταστράφηκαν από τους Πέρσες. Μέχρι το 434 π.Χ. είχαν μαζευτεί άλλα 3.000 τάλαντα που χρησιμοποιήθηκαν για τον ίδιο σκοπό. Το ταμείο παραδόθηκε στην Αθήνα και στην πραγματικότητα η Αθήνα διαχειριζόταν το ταμείο χωρίς να δίνει λογαριασμό σε κανέναν. Το ταμείο της συμμαχίας βρισκόταν ήδη στην Αθήνα από το 454 π.Χ.

Ως το 445 π.Χ. η Αθήνα είχε χάσει από τη Συμμαχία τη Λοκρίδα, τη Φωκίδα και τα Μέγαρα. Συμφώνησε, λοιπόν, να κλείσει με τη Σπάρτη τριαντάχρονη ειρήνη όπου αναγνώριζε την ηγεμονία της Σπάρτης στην ηπειρωτική Ελλάδα και η Σπάρτη αναγνώριζε τη ναυτική ηγεμονία της Αθήνας.

Με την ασφάλεια που εγγυόταν το ισχυρό ναυτικό η Αθήνα αλλά και οι σύμμαχοί της ζουν μια περίοδο ευημερίας με ανάπτυξη της γεωργίας, της βιοτεχνίας και του εμπορίου. Παρόλ' αυτά οι περισσότεροι σύμμαχοι αντιπαθούσαν τους Αθηναίους νιώθοντας πως είχαν χάσει την αυτονομία και την ελευθερία τους. Η προσπάθεια της Σάμου και του Βυζαντίου να επαναστατήσουν απέτυχαν αλλά η ανακατανομή των φόρων που έγινε το 438 π.Χ. επιβάρυνε ορισμένες πόλεις με αυξημένο φόρο πράγμα που τους δυσaráεστησε (Botsford, Robinson, 1995: 211 – 239).

3.7. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος

Η μεγάλη αύξηση της δύναμης της Αθήνας που φόβιζε τους Πελοποννησίους και οι παρενοχλήσεις από μέρος της στους συμμάχους της Σπάρτης είναι η «πιο αληθινή αιτία» σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Οι αφορμές δεν άργησαν να δοθούν. Η βοήθεια των Αθηναίων στους Κερκυραίους στη σύγκρουσή τους με τους Κορινθίους παραβίασε την Ειρήνη των Τριακονταετών Σπονδών. Επιπλέον, η αύξηση του φόρου της Αθηναϊκής Συμμαχίας στην Ποτίδαια προκάλεσε δυσαρέσκεια και την άρνηση της Ποτίδαιας να πληρώσει, η μεν Αθήνα έστειλε εκστρατευτικό σώμα, η δε Κόρινθος με τη βοήθεια των Σπαρτιατών έσπευσε ως Μητρόπολη να εμπλακεί. Η εμπορική αντιζηλία στην κεραμική μεταξύ Αθήνας και Κορίνθου είναι φανερή στα δύο αυτά γεγονότα. Τρίτο γεγονός αποτέλεσε το μεγαρικό ψήφισμα. Με πρωτοβουλία του Περικλή ψηφίστηκε απαγόρευση οι Μεγαρείς να έχουν πρόσβαση στις αγορές της Αθήνας και των συμμάχων της με δικαιολογία ότι έδινε άσυλο στους δούλους.

Ο Περικλής ήταν πεπεισμένος για τη νίκη λόγω της υπεροχής των Αθηναίων σε δύο τομείς: ναυτικό και οικονομία (λόγω των φόρων και εισφορών των συμμάχων). Πάνω σ' αυτή την άποψη του Περικλή στηρίχτηκε και η στρατηγική του να γίνει η Αθήνα «νησί» συγκεντρώνοντας όλο τον πληθυσμό μέσα στα τείχη, παραιτούμενη από την υπεράσπιση των εδαφών και επιδιώκοντας την καταπόνηση των αντιπάλων με τις επιδρομές του στόλου.

Το 431 π.Χ. το σχέδιο μπαίνει σε εφαρμογή. Αν και οι πελοποννησιακές δυνάμεις εισβάλουν στο έδαφος της Αττικής και καταστρέφουν την αγροτική γη, στην αρχή αυτό το σχέδιο φαίνεται να έχει επιτυχία με τις ναυτικές επιθέσεις των Αθηναίων στις ακτές της Πελοποννήσου και την επανάκτηση της Αίγινας και της Ποτίδαιας. Όμως το 430 π.Χ μια μεγάλη επιδημία, ο «λοιμός», λόγω και του υπερβολικού συνωστισμού δίνει άλλη τροπή στην έκβαση του πολέμου. Η δυσαρέσκεια του κόσμου μεγαλώνει. Μετά από δίκη ο Περικλής καταδικάζεται σε βαρύ πρόστιμο. Παρόλ' αυτά εκλέγεται και πάλι στρατηγός, ώσπου το φθινόπωρο του 429 π.Χ. πεθαίνει και ο ίδιος θύμα του λοιμού.

Τα επόμενα δύο χρόνια είναι δύσκολα για την Αθήνα και τους συμμάχους της. Η επιβολή πολεμικού φόρου στους πλουσίους, απ' ότι πληροφορούμαστε από τον Θουκυδίδη αλλά και από το θέατρο του Αριστοφάνη, πληθαίνουν τις φωνές που απαιτούν ειρήνη.

Η «Ειρήνη του Νικία» τερματίζει την πρώτη φάση του πολέμου, «τον Αρχιδάμειο Πόλεμο», που κράτησε από το 431 π.Χ. ως το 421 π.Χ. και πήρε

το όνομά του από τον Σπαρτιάτη βασιλιά Αρχίδαμο που πρώτος μπήκε στην Αττική.

Στο μεταξύ ένα νέο πολιτικό πρόσωπο εμφανίζεται στην Αθήνα, ο Αλκιβιάδης, που είχε για κηδεμόνα του τον Περικλή. Ήταν γοητευτικός και έξυπνος με μεγάλη επιρροή στον δήμο. Αυτός και οι ριψοκίνδυνες δραστηριότητές του κρύβονταν πίσω από τη μάχη της Μαντινείας το 418 π.Χ., όπου συγκρούστηκαν η Αθήνα και η Σπάρτη έμμεσα, το Άργος και η Επίδαυρος άμεσα.

Το 415 π.Χ. αποφασίζεται η εκστρατεία στη Σικελία και ανατίθεται σε τρία πρόσωπα, τον Νικία, τον Αλκιβιάδη και τον Λάμαχο. Ο ακρωτηριασμός, όμως, των ερμαϊκών στηλών ενοχοποιεί τον Αλκιβιάδη κι ενώ οι Αθηναίοι αρχικά τον αφήνουν να εκστρατεύσει, στη συνέχεια τον καλούν να απολογηθεί με την κατηγορία της ιεροσυλίας. Αυτός δραπετεύει αρχικά στην Ιταλία κι έπειτα στη Σπάρτη. Εκεί συμβούλευσε τους Σπαρτιάτες να βοηθήσουν τους Συρακούσιους και να καταλάβουν το φρούριο της Δεκέλειας στην Αττική.

Πράγματι, με τη βοήθεια των Σπαρτιατών οι Συρακούσιοι επιτίθενται στον αθηναϊκό στόλο και τον καταστρέφουν. Η κατάληψη του φρουρίου της Δεκέλειας από την άλλη οδήγησε στην απώλεια των μεταλλείων του αργύρου από την Αθήνα και χτύπησε την οικονομική της ευρωστία.

Στη φάση αυτή οι Σπαρτιάτες για να βρουν χρήματα να μεγαλώσουν τον στόλο τους εγκαινιάζουν μια πολιτική συμμαχιών με τους Πέρσες σατράπες και βοήθειας στον βασιλιά να επανακυριαρχήσει στις ελληνικές πόλεις.

Στο τέλος του καλοκαιριού του 406 π.Χ. στα ανοιχτά των Αργινουσών οι Αθηναίοι κατατροπώνουν τον σπαρτιατικό στόλο, λόγω τρικυμίας όμως δεν περισυλλέγουν τα πληρώματα των βυθισμένων πλοίων και γι' αυτό οι στρατηγοί δικάζονται. Τον Αύγουστο του 405 π.Χ. ο στόλος των Αθηναίων συναντρείβει στους Αιγός Ποταμούς και οι Λακεδαιμόνιοι εγκαθιστούν στις περισσότερες πόλεις του Αιγαίου φρουρές.

Η Αθήνα αποκλεισμένη αναγκάζεται να συνθηκολογήσει. Κατεδαφίζει τα Μακρά Τείχη, παραδίδει το στόλο και προσχωρεί στη Σπαρτιατική Συμμαχία. Η εξουσία της Αθήνας περνά, με επιβολή από τον Λύσανδρο, στα χέρια των Τριάκοντα μεταξύ των οποίων στον Κριτία, αριστοκράτη

φιλολάκωνα που είχε την πραγματική εξουσία στα χέρια του και απαλλάσσονται από όσους δημοκρατικούς δεν είχαν ήδη φύγει.

Από τη Θήβα ξεκίνησε η ανασυγκρότηση των δημοκρατών γύρω από τον Θρασύβουλο, όπου κοντά του γρήγορα μαζεύτηκαν όσοι διαφωνούσαν με τους Τριάκοντα. Σε μια από τις επιθέσεις σκοτώθηκε ο Κριτίας. Οι υπόλοιποι δραπετεύουν στην Ελευσίνα και μετά από αγώνα και τις ενέργειες του Παισανία η δημοκρατία αποκαθίσταται και πάλι.

Παρά την αμνηστία που είχε δοθεί μετά από επιμονή του Παισανία, με εξαίρεση τους Τριάκοντα, τους Δέκα του Πειραιά και του Έντεκα που είχαν αστυνομικά καθήκοντα, οι εχθρότητες δεν χάθηκαν τόσο γρήγορα. Η δίκη και η καταδίκη του Σωκράτη, του οποίου οι ιδέες θεωρήθηκαν υπεύθυνες για τη δημιουργία προσωπικοτήτων όπως του Κριτία και του Αλκιβιάδη, με διαφορετικό βέβαια κατηγορητήριο, καταδεικνύουν ακριβώς αυτή την αντεκδίκηση. Το 403 π.Χ. βρίσκει την Αθήνα σε πλήρη αποδιοργάνωση και τις άλλες πόλεις υλικά και ηθικά εξουθενωμένες (Mosse, Schnapp – Gourbeillon, 2011: 271 – 299).

3.8. Επίλογος

Με το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου τερματίστηκε και η μάχη ανάμεσα στον παραδοσιακό ελληνικό «κόσμο» και τον ενωτικό και δημοκρατικό «νεωτερισμό» που ήθελε να επιβάλλει η Αθήνα.

Η νίκη της Σπάρτης μπορεί να χαρακτηριστεί πύρρεια γιατί πέρα από τις πολλές της απώλειες επιτρέποντας στους Πέρσες να αναμειχθούν στα ελληνικά πράγματα παραμέρισε το πανελλήνιο φρόνημά της στο βωμό ενός στενόκαρδου πατριωτισμού. Άλλωστε σε έναν εμφύλιο πόλεμο, όπως ο Πελοποννησιακός, είναι δύσκολο να βρεθεί νικητής (Ραμού – Χασιιάδη, 1972: 306 – 307).

4. Χαρακτηριστικά της Έρευνας

4.1. Σκοπός και Αναγκαιότητα της έρευνας

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να αποδείξω ότι οι μαθητές είναι σε θέση να κατανοήσουν σε βάθος μια ενότητα ιστορίας και να αναπτύξουν ιστορικό λόγο και σκέψη με τρόπο οικείο και ευχάριστο προς αυτούς, όταν αυτή συνδυάζεται με comic, που αποτελεί είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας και ταυτόχρονα να ενδυναμώσουν τη σχέση τους με την Παιδική Λογοτεχνία και να αναπτύξουν τη φιλαναγνωσία τους.

Όσον αφορά την αναγκαιότητα διεξαγωγής της, η παρούσα μελέτη, όπως αναλύθηκε πιο πάνω, αποτελεί μια πρωτότυπη αντιμετώπιση της Ιστορίας στο πλαίσιο του σχολείου, συνδέει την Ιστορία με την Παιδική Λογοτεχνία και εισάγει στην πράξη την εκπαιδευτική πρακτική *Historical Educomic*, προωθώντας την εκπαίδευση στην Ελλάδα.

4.2. Πλαίσιο αναφοράς της έρευνας

Αναμφίβολα, η διεθνής και εγχώρια βιβλιογραφία είναι εξαιρετικά πλούσια σε έρευνες και μελέτες παιδαγωγών, εκπαιδευτικών και θεωρητικών της Ιστορίας με θέμα τη διδασκαλία της Ιστορίας στο πλαίσιο του σχολείου και μάλιστα του Δημοτικού, στην κατάλληλη χρήση πηγών από τους μαθητές και στις διάφορες εκπαιδευτικές ενέργειες που καθιστούν το μάθημα της Ιστορίας ελκυστικό και ενδιαφέρον για τα παιδιά.

Παράλληλα, η διεθνής και εγχώρια βιβλιογραφία είναι εξαιρετικά πλούσια και σε έρευνες και μελέτες παιδαγωγών, ψυχολόγων, εκπαιδευτικών και θεωρητικών της Λογοτεχνίας για τη συμβολή της φιλαναγνωσίας και της Παιδικής Λογοτεχνίας στη γνωστική και στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, στην κοινωνική του ευαισθητοποίηση, στην αισθητική και στην ευρύτερη καλλιέργειά του. Επιπλέον, πολλές είναι και οι έρευνες σε μαθητές και εκπαιδευτικούς για τις τεχνικές που οδηγούν στη φιλαναγνωσία και πραγματοποιούνται διάφορα πιλοτικά προγράμματα για την καλλιέργεια της.

Η παρούσα έρευνα, όμως, έχει ένα ξεχωριστό πεδίο, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τη διδασκαλία ενός ιστορικού θέματος μέσα από comic, που θα οδηγήσει αφ' ενός στην πλήρη κατανόηση του ιστορικού αυτού θέματος από τους μαθητές και αφ' ετέρου στην ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας των παιδιών. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η συγκεκριμένη έρευνα είναι διαφορετική από τις άλλες, καθώς συνδέει δύο διαφορετικούς γνωστικούς τομείς, την Ιστορία με την Παιδική Λογοτεχνία. Στο συγκεκριμένο σημείο είναι απαραίτητο να αναφερθεί πως μετά από προσωπική μελέτη διαπίστωση πως ένα τέτοιο θέμα δεν είχε μελετηθεί ξανά και δεν έχουν συνδυαστεί αυτοί οι δύο τομείς ξανά με αυτόν τον τρόπο στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα.

Έτσι, αποφάσισα να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα, καθώς το θεωρώ ιδιαίτερα σημαντικό και πιστεύω ότι θα βοηθήσει πολύ τους μαθητές να αντιμετωπίσουν με διαφορετικό τρόπο την ιστορία, να αλλάξουν την αρνητική διάθεσή τους προς αυτήν και ταυτόχρονα να αναπτύξουν τη σχέση τους με την Παιδική Λογοτεχνία.

4.3. Ερευνητικές υποθέσεις

Πριν το σχεδιασμό του ερωτηματολογίου και τη διεξαγωγή της έρευνας έθεσα κάποιες συγκεκριμένες ερευνητικές υποθέσεις που με βοήθησαν τόσο στο σχεδιασμό όσο στην υλοποίηση και στην εξαγωγή των συμπερασμάτων. Οι ερευνητικές υποθέσεις που έθεσα, λοιπόν, είναι οι εξής:

- Οι μαθητές της Στ' Δημοτικού δεν είναι σε θέση να θυμούνται βασικές πληροφορίες που διδάχτηκαν από το σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας της Δ' Δημοτικού.

- Μετά τη διδακτική παρέμβαση που σχεδίασα η ολομέλεια της τάξης θα είναι σε θέση να απαντήσει σωστά στο τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου που αφορά την ενασχόληση των μαθητών με την Ιστορία, καθώς θα έχουν αναπτύξει την ιστορική γνώση και σκέψη τους.

- Μετά τη διδακτική παρέμβαση που σχεδίασα οι περισσότεροι μαθητές θα έχουν πιο θετική στάση απέναντι στα comics και στην Παιδική Λογοτεχνία.

4.4. Χαρακτηριστικά του comic ως διδακτικού εργαλείου

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, αποφάσισα να ασχοληθούμε με τους μαθητές με ένα συγκεκριμένο θέμα ιστορίας χρησιμοποιώντας ένα comic ως δευτερογενή πηγή. Επιλέγοντας ως θέμα την ιστορία της αρχαίας Αθήνας, η αλήθεια είναι ότι δεν άργησα να επιλέξω για το σκοπό αυτό δύο κεφάλαια¹¹ από το comic «Η ιστορία του κόσμου σε comics: Από τη μεγάλη έκρηξη έως τον Αλέξανδρο τον Μέγα». (*The Cartoon History of the Universe: From the Big Bang to Alexander the Great*)

Ο συγκεκριμένος τόμος αποτελεί το πρώτο μέρος από μια σειρά βιβλίων για την ιστορία του κόσμου, τα οποία γράφτηκαν και εικονογραφήθηκαν από τον Αμερικανικό σκιτσογράφο, καθηγητή και μαθηματικό Larry Gonick (ολοκληρωμένος δημιουργός¹²). Ο Gonick απέκτησε διδακτορικό δίπλωμα στα μαθηματικά από το Πανεπιστήμιο Harvard και στη συνέχεια, το 1978, επιχείρησε το πιο φιλόδοξο έργο στην ιστορία των comics: να συμπτύξει δισεκατομμύρια χρόνια σε μια σειρά βιβλίων comic (Gravet, 2011: 393).

Γιατί, όμως, comic; Όπως αναφέρει και ο ίδιος στην επίσημη σελίδα του¹³ «τα comics είναι ένας πολύ καλός τρόπος για να διαδώσεις ιδέες και πληροφορίες και έχω αυτό το τρελό όνειρο ότι οι καλύτερα πληροφορημένοι άνθρωποι θα γίνουν καλύτεροι πολίτες της ανθρώπινης κοινωνίας».

Κάθε βιβλίο του, λοιπόν, αναφέρεται σε μια περίοδο παγκόσμιας ιστορίας σε μια χαλαρή χρονολογική σειρά. Αν και αρχικά δημοσιεύτηκε σε τεύχη, όπως τα συνηθισμένα comics, τα τελευταία χρόνια δημοσιεύεται σε τόμους, που περιλαμβάνουν πολλά τεύχη μαζί δομημένα σε κεφάλαια και έχει

¹¹ Επέλεξα συγκεκριμένες ενότητες σχετικές με το θέμα από το Κεφάλαιο 6 «Ποιοι είναι αυτοί οι Αθηναίοι;» (σελ.279 -309) και από το Κεφάλαιο 7 «Τα πάντα γύρω από την Αθήνα» (σελ. 310 – 351) Όλο το υλικό του comic που χρησιμοποίησα υπάρχει σε ηλεκτρονική μορφή στο CD που συνοδεύει την παρούσα εργασία.

¹² Σύμφωνα με τον Peeters (2003: 155) «ολοκληρωμένος δημιουργός» (auteur complet) ονομάζεται αυτός που είναι και σεναριογράφος και σχεδιαστής ενός comic.

¹³ Για περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Larry Gonick: www.larrygonick.com

μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες, συμπεριλαμβανομένης της πορτογαλικής, της ελληνικής, της τσέχικης και της πολωνικής. Στα Ελληνικά την μετάφραση επιμελήθηκε ο Κώστας Χανδρινός.

Κάθε τόμος ή κεφάλαιο ξεκινά με μια εισαγωγή 1 - 2 σελίδων. Μια μορφή, τύπου – Αϊνστάιν, αντιπροσωπεύει τη συγγραφική φωνή του Gonic και ετοιμάζεται κάθε φορά να ταξιδέψει με τη «μηχανή του χρόνου» σε ένα μέρος ή εποχή. Έτσι, ο καθηγητής αρχικά διαβάζει ένα απόσπασμα από ένα ιστορικό βιβλίο, το οποίο ενεργοποιεί τη «μηχανή του χρόνου». Για παράδειγμα, ο καθηγητής διαβάζει ένα βιβλίο για τους δεινόσαυρους κι έτσι εισάγεται ο πρώτος τόμος που αφορά την εποχή των δεινοσαύρων. Η εισαγωγή αυτή είναι απαραίτητη και παρέχει μια γέφυρα στην κύρια αφήγηση του κάθε κεφαλαίου.

Ο Larry Gonic σε αυτό το αρκετά δύσκολο αλλά και ταυτόχρονα ευφάνταστο έργο του περιγράφει τη δημιουργία και την εξέλιξη της ζωής και του πολιτισμού με επιστημονική εγκυρότητα και χιούμορ. Επειδή μεγάλο μέρος του comic του καλύπτει θέματα της εξελικτικής επιστήμης, της φυσικής, της αστρονομίας και της ιστορίας, ο Gonic κάνει αναφορές σε πρωτογενείς πηγές, όπως εθνικά έπη, πολιτιστικά γραπτά ή ιερά κείμενα. Με τον τρόπο αυτό ο ίδιος ζητά από τους αναγνώστες του να ανατρέχουν και οι ίδιοι σε πηγές.

Παρά την επιστημονική του εγκυρότητα, όμως, δεν είναι γραμμένο στο ύφος ενός διδακτικού εγχειριδίου. Ο Gonic με πλούσιο αλλά εύκολο λεξιλόγιο και αρκετές δόσεις σαρκασμού και χιούμορ, διηγείται την ιστορία δίνοντας έμφαση σε ιστορικές προσωπικότητες και εστιάζοντας σε ιδιόμορφες λεπτομέρειες με βασικό σκοπό του να «ζωντανέψει» το κάθε θέμα του. Παράλληλα, δεν παραλείπει να αναφέρει τόσο το μεγαλείο των ανθρώπινων επιτευγμάτων όσο και την αγριότητα της ανθρωπότητας.

Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, βοηθά τους αναγνώστες του να κατανοήσουν την ιστορική αιτία και το αποτέλεσμα και εξηγεί τα κίνητρα πίσω από τις ανθρώπινες ανακαλύψεις, εφευρέσεις, εξερευνήσεις, πολέμους, θριάμβους και λάθη. Με άλλα λόγια, ο Gonic επιδιώκει να έρθουν οι αναγνώστες του σε επαφή με κάθε άποψη και οι ίδιοι στη συνέχεια να εξάγουν τα συμπεράσματά τους, αναπτύσσοντας την κριτική τους σκέψη.

Όπως είναι φυσικό το έργο αυτό έχει αποσπάσει διθυραμβικές κριτικές μερικές από τις οποίες κρίνω σκόπιμο να αναφέρω:

- «*Ενδιαφέρον, προκλητικό, με σφαιρική και αντικειμενική προσέγγιση... Ο καλύτερος τρόπος να μάθεις την ιστορία της ανθρωπότητας, συγκριτικά με τα περισσότερα σχολικά βιβλία...*» Carl Sagan

- «*[Αν]ορθόδοξα διδακτικό, ακριβές και διασκεδαστικό.*» The Newsweek

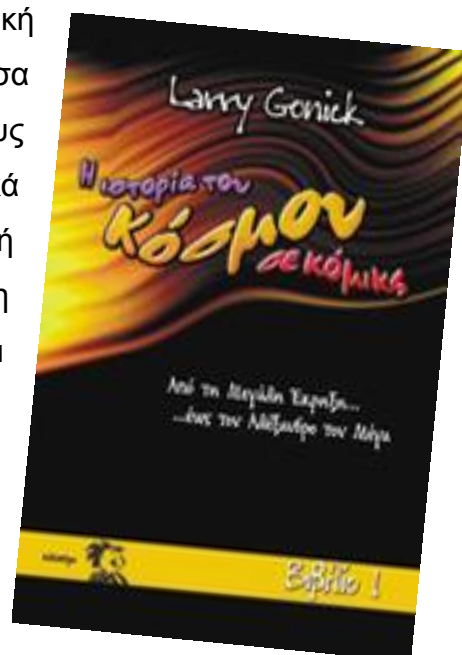
- «*Εύθυμη αλλά και σοβαρή παρουσίαση όλων όσα συνέβησαν στον πλανήτη μας.*» Discover

- «*Αναμφισβήτητα, ένα από τα καλύτερα βιβλία όλων των εποχών.*» Terry Jones των «Monty Python»

- «*Μια υπέροχη εκδοχή της Ιστορίας, με πολύ σοβαρό χιούμορ, για κάθε οικογένεια απανταχού της γης.*» Richard Gere

Σύμφωνα με τα παραπάνω, έκρινα ότι το συγκεκριμένο comic ανταποκρίνεται απόλυτα στους σκοπούς και τους στόχους της έρευνάς μου και θεώρησα ιδιαίτερα σημαντικό να το κάνω γνωστό στους μαθητές.

Βέβαια, είναι απαραίτητο να αναφερθεί πως το «*Η ιστορία του κόσμου σε comics*» αποτελεί ένα comic ενηλίκων και γι' αυτό το λόγο αντιμετώπισα μερικές μικρές δυσκολίες κατά τη μεταφορά του στη σχολική τάξη. Πιο συγκεκριμένα, αφαίρεσα μέρη του comic που αναφερόντουσαν σε ακατάλληλο για την ηλικία των παιδιών περιεχόμενο, προσέχοντας όμως να μην αλλοιώσω ούτε στο ελάχιστο τη νοηματική σειρά του comic, την οποία ακολούθησα πιστά. Έτσι, για ευνόητους λόγους αφαιρέθηκαν οι σκηνές που –χιουμοριστικά πάντα - αναφέρονταν στον παιδικό έρωτα ή στο θέμα των εταίρων. Όπως είναι φυσικό, η συγκεκριμένη παρέμβασή μου, αν και απαραίτητη για τα ελληνικά σχολικά δεδομένα, δεν αφαιρεί στο ελάχιστο τα πλεονεκτήματα του συγκεκριμένου comic ως διδακτικού εργαλείου.

Μέθοδος

1. Μεθοδολογία της έρευνας

Όπως στη διδασκαλία εξαιρετικά σημαντικό μέρος είναι η μέθοδος που θα ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός ώστε να επιτύχει τους επιδιωκόμενους στόχους, έτσι και στην έρευνα είναι ιδιαίτερα σημαντική η μέθοδος που θα ακολουθήσει ο ερευνητής για να επιφέρει τα αποτελέσματα και να εξάγει τα συμπεράσματά του.

Έτσι, η παρούσα μελέτη αποτελεί μια πειραματική έρευνα. *«Στην απλούστερη μορφή του ένα πείραμα εμπεριέχει την αλλαγή στην τιμή μιας μεταβλητής – η οποία καλείται ανεξάρτητη μεταβλητή – και την παρατήρηση της επίδρασης αυτής της αλλαγής πάνω σε μια άλλη μεταβλητή – η οποία καλείται εξαρτημένη μεταβλητή»* (Cohen, Manion & Morrison, 2008: 361).

Πιο συγκεκριμένα, η έρευνά μου αποτελεί ένα προ – πειραματικό σχέδιο πάνω σε μια πειραματική ομάδα με έλεγχο προ και μετά. Σύμφωνα με τους Cohen, Manion και Morrison στο βιβλίο τους «Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας»: *«Οι εκθέσεις που αναφέρονται στην αξία μίας νέας διδακτικής μεθόδου ή ενδιαφέροντος, που προκαλείται από κάποιον νεωτερισμό στο αναλυτικό πρόγραμμα ή κάτι άλλο, αποκαλύπτουν ότι ένας ερευνητής έχει μετρήσει μια ομάδα βάσει μιας εξαρτημένης μεταβλητής ... και έπειτα εισάγει έναν πειραματικό χειρισμό. ... Ακολουθώντας τον πειραματικό χειρισμό, ο ερευνητής έχει και πάλι μετρήσει τις στάσεις της ομάδας και προχωρά στον υπολογισμό των διαφορών της βαθμολογίας πριν και μετά το πρόγραμμα, τις οποίες αποδίδει στις επιδράσεις του πειραματικού χειρισμού»* (Cohen, Manion & Morrison, 2008: 363 – 364).

Έτσι, στην παρούσα έρευνα:

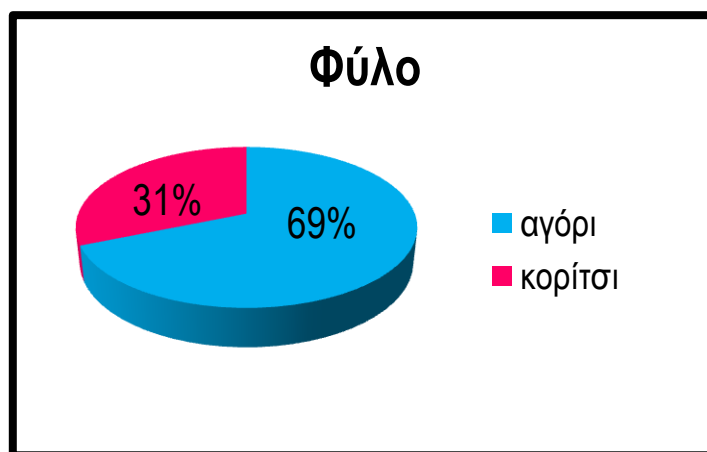
- Η ομάδα είναι η Στ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου Αμμοχωρίου.
- Η εξαρτημένη μεταβλητή είναι η σχέση των μαθητών με την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας και την Παιδική Λογοτεχνία.
- Η ανεξάρτητη μεταβλητή ή πειραματικός χειρισμός είναι η διδακτική παρέμβαση.

- Ο έλεγχος προ και μετά γίνεται με βάση το ερωτηματολόγιο που λειτουργεί ως προέλεγχος (Pre – Test) και μετέλεγχος (Post – Test).

2. Συμμετέχοντες

Η δειγματοληψία της έρευνας δεν έγινε με κάποιο συγκεκριμένο τρόπο αλλά τυχαία. Πιο συγκεκριμένα, από όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες της περιοχής της επιλέχθηκαν τυχαία οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Αμμοχωρίου, οι οποίοι τη χρονική περίοδο της παρούσας έρευνας βρίσκονταν στην ΣΤ΄ Δημοτικού.

Έτσι, η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 16 μαθητών. Από αυτούς οι 11 ήταν αγόρια με σχετική συχνότητα 69% και οι 5 κορίτσια με σχετική συχνότητα 31%.

Γράφημα 1: Κατανομή δείγματος με βάση το φύλο

3. Μέσα διεξαγωγής της έρευνας και συλλογής δεδομένων

Τα μέσα με τα οποία συνέλεξα τα δεδομένα της έρευνάς μου ήταν τρία: *Γωνιά της Ιστορίας – Ημερολόγιο Εκπαιδευτικού – Ερωτηματολόγιο*.

Η *Γωνιά της Ιστορίας* περιείχε όλες τις κατασκευές και τις εργασίες των παιδιών και φυσικά το τελικό προϊόν τους, το επιτραπέζιο παιχνίδι «*Περίπατος στην Αρχαία Αθήνα*». Από όλο αυτό το υλικό, που παράχθηκε σταδιακά στις δεκατρείς εβδομάδες που διήρκησε το project, εξήγαγα συμπεράσματα για τις προτιμήσεις των μαθητών, την εξέλιξή τους και γενικά την πορεία του

προγράμματος. Όλα αυτά τα συμπεράσματα τα κατέγραφα κάθε εβδομάδα με τη μορφή των αναστοχασμών στο *Ημερολόγιο του Εκπαιδευτικού*.¹⁴

Όσον αφορά το τρίτο εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας ήταν ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο, το οποίο βρίσκεται στο παράρτημα της εργασίας.

Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε μόνο ποιοτικές μεταβλητές και χρησιμοποιήθηκαν είκοσι ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου. Η έκτασή του ήταν συνολικά τρεις σελίδες, καθώς δεν ήθελα να έχει μεγάλη έκταση με αποτέλεσμα να αποθαρρύνει και να κουράσει τα παιδιά. Επιπλέον, οι ερωτήσεις ήταν κατάλληλα διατυπωμένες και με απλό λεξιλόγιο για να είναι σαφείς και κατανοητές για μαθητές Δημοτικού. Ακόμη, υπήρχαν δύο εικόνες, μία με ένα ερωτηματικό και μία με τον Παρθενώνα, με σκοπό να καταστήσουν το ερωτηματολόγιο πιο ελκυστικό στο μάτι του μαθητή.

Όσον αφορά τη δομή του ερωτηματολογίου, υπήρχαν τρεις ενότητες ερωτήσεων. Πιο αναλυτικά:

1. Η πρώτη ενότητα αναφερόταν στα ατομικά χαρακτηριστικά του μαθητή και αποτέλεσε βασική ενότητα, καθώς από αυτή έλαβα τις κύριες πληροφορίες για τα ατομικά χαρακτηριστικά των μαθητών. Βέβαια, οι ερωτήσεις που περιλήφθηκαν ήταν μόνο αυτές που ενδιέφεραν την έρευνα, γιατί αποτελούσαν παραμέτρους της.

Η πρώτη ερώτηση αυτής της ενότητας ήταν μια ερώτηση κλειστού τύπου και διχοτομική, αφού επέτρεπε στο μαθητή να επιλέξει μόνο μία από τις δύο απαντήσεις που δίνονταν, και αφορούσε το φύλο του.

Η δεύτερη ερώτηση αφορούσε το αγαπημένο μάθημα του μαθητή και αποτελούσε ερώτηση ανοικτού τύπου, αφού ο μαθητής συμπλήρωνε στο διακεκομμένο κενό (.....) το αγαπημένο του μάθημα, χωρίς να του δίνονται έτοιμες επιλογές απάντησης.

Η τρίτη ερώτηση είχε να κάνει με την αγαπημένη εξωσχολική δραστηριότητα του μαθητή και ήταν ερώτηση ανοικτού τύπου. Ο μαθητής συμπλήρωνε στο διακεκομμένο κενό (.....) το αγαπημένο του χόμπυ.

¹⁴ Όλο το παραγόμενο υλικό αλλά και φωτογραφίες από την κάθε διδακτική συνάντηση υπάρχουν σε ηλεκτρονική μορφή στο CD που συνοδεύει την παρούσα εργασία. Όσον αφορά το Ημερολόγιο του Εκπαιδευτικού, βρίσκεται στο παράρτημα της εργασίας.

Η τέταρτη και η πέμπτη ερώτηση ήταν ερωτήσεις κλειστού τύπου και βαθμονόμησης, γιατί ο μαθητής μπορούσε να απαντήσει σε μία μόνο κατηγορία, ανάλογα με το πόσο του άρεσε η Ιστορία ως μάθημα και κατά πόσο ψάχνει μόνος/η για να μάθει ιστορία.

2. Η δεύτερη ενότητα αφορούσε την ενασχόληση του μαθητή με την Παιδική Λογοτεχνία, που αποτελούσε και το ένα από τα δύο βασικά θέματα της έρευνας.

Η πρώτη ερώτηση αυτής της ενότητας είχε να κάνει με το κατά πόσο άρεσε στο μαθητή να διαβάζει Παιδική Λογοτεχνία. Ήταν ερώτηση κλειστού τύπου και βαθμονόμησης, γιατί ο μαθητής μπορούσε να απαντήσει σε μία μόνο κατηγορία, ανάλογα με το πόσο του άρεσε η ανάγνωση Παιδικής Λογοτεχνίας. Συμπεριέλαβα αυτήν την ερώτηση και μάλιστα την τοποθέτησα πρώτη σ' αυτήν την ενότητα επειδή αφενός θεώρησα ότι ήταν η βασική ερώτηση από την οποία θα έπρεπε να ξεκινήσω και αφετέρου κατατόπιζε τα παιδιά και τα προετοίμαζε για να κατανοήσουν περίπου το θέμα και των επόμενων ερωτήσεων αυτής της ενότητας.

Η επόμενη ερώτηση αποτελούσε ερώτηση κλειστού τύπου και βαθμονόμησης. Ο μαθητής είχε να επιλέξει μία από τις προτεινόμενες επιλογές σχετικά με το πόσα βιβλία διάβαζε ετησίως. Η συγκεκριμένη αποτέλεσε ερώτηση του ερωτηματολογίου γιατί ήταν αναγκαίο οι μαθητές να δείξουν και έμπρακτα την ενασχόλησή τους με την Παιδική Λογοτεχνία. Η ερώτηση βέβαια ζητούσε αριθμό βιβλίων ετησίως γιατί κατανόησα το βεβαρυμμένο πρόγραμμα των μαθητών της Στ' Δημοτικού λόγω εξωσχολικών δραστηριοτήτων και φροντιστηριακών μαθημάτων.

Η τρίτη ερώτηση αφορούσε τις προτιμήσεις των μαθητών σχετικά με τα είδη - θέματα της Παιδικής Λογοτεχνίας. Ήταν ερώτηση κλειστού τύπου και πολλαπλής επιλογής, καθώς οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν πάνω από ένα είδος. Η ερώτηση αυτή συμπεριλήφθηκε στο ερωτηματολόγιο για να ελέγξω την αλλαγή των προτιμήσεων των μαθητών μετά τη διδακτική παρέμβαση.

Η τέταρτη και πέμπτη ερώτηση ήταν ανοιχτού τύπου και ζητούσαν από τους μαθητές ελεύθερα να γράψουν τον τίτλο του αγαπημένου τους βιβλίου και το όνομα του αγαπημένου τους ήρωα. Όπως είναι φανερό αφενός ήταν αδύνατον με την τεράστια ποσότητα βιβλίων Παιδικής Λογοτεχνίας που

υπάρχει αυτές οι δύο ερωτήσεις να ήταν κλειστού τύπου και αφετέρου προτίμησα να μην περιορίσω ούτε στο ελάχιστο τις επιλογές των παιδιών και να τα επηρεάσω να διαλέξουν κάτι συγκεκριμένο. Αυτές οι ερωτήσεις συμπεριλήφθηκαν στο ερωτηματολόγιο επειδή επιβεβαίωναν ή αναιρούσαν τις απαντήσεις στις παραπάνω ερωτήσεις.

3. Η τρίτη ενότητα αφορούσε την ενασχόληση του μαθητή με την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας, που αποτελούσε το δεύτερο από τα δύο βασικά θέματα της έρευνας.

Οκτώ από τις δέκα συνολικά ερωτήσεις αυτής της ενότητας ήταν ανοιχτού τύπου και μία κλειστού τύπου, στις οποίες οι μαθητές καλούνταν να απαντήσουν σε ερωτήσεις ιστορίας που είχαν διδαχθεί στην Δ΄ Δημοτικού. Θεωρούνται εύκολες ερωτήσεις, απαντιούνται μονολεκτικά και τοποθετήθηκαν στο ερωτηματολόγιο με αυτόν τον τρόπο ώστε να μπορέσω να ελέγξω την αλλαγή των απαντήσεων, αφού διεξαχθεί η διδακτική παρέμβαση.

Όσον αφορά την τελευταία ερώτηση ζητούσε από τους μαθητές να καταγράψουν την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας χρησιμοποιώντας όσες περισσότερες από τις λέξεις που τους δόθηκαν μέσα σε παρένθεση ακριβώς κάτω από την ερώτηση. Σκοπός αυτής της ερώτησης ήταν να ελέγξω τη χρήση ιστορικού λόγου από τους μαθητές πριν και μετά τη διδακτική παρέμβαση.

4. Κριτήρια Αξιολόγησης του ερευνητικού εργαλείου

Όπως φαίνεται και παραπάνω προσπάθησα το ερωτηματολόγιο, το οποίο αποτέλεσε το βασικό μου ερευνητικό εργαλείο:

- Να είναι ανώνυμο, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία των μαθητών.
- Να είναι κατάλληλο για το ηλικιακό επίπεδο, το επίπεδο κατανόησης και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των μαθητών.
- Να είναι διατυπωμένο σε σωστό νεοελληνικό λόγο και να μην έχει τυπογραφικά, ορθογραφικά και συντακτικά λάθη, που θα δημιουργήσουν ασάφειες και θα μπερδέψουν τους μαθητές.

- Να μην παροτρύνει/νομιμοποιεί – έστω και έμμεσα- την υιοθέτηση αντικοινωνικών ή αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών.
- Να μην περιλαμβάνει οτιδήποτε μπορεί με οποιονδήποτε τρόπο να προσβάλλει τους ίδιους τους μαθητές, εκπαιδευτικούς, γονείς ή άλλες κοινωνικές κατηγορίες.
- Να είναι απαλλαγμένο από οποιοδήποτε στοιχείο διαφήμισης άμεσης ή έμμεσης.

5. Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Μετά την ολοκλήρωση της δημιουργίας του αυτοσχέδιου ερωτηματολογίου και του σχεδιασμού της διδακτικής παρέμβασης, αποφασίστηκε η άμεση εφαρμογή της έρευνας.

Έτσι, ξεκίνησαν οι επισκέψεις στην Στ' του Δημοτικού Σχολείου Αμμοχωρίου. Στην πρώτη δίωρη συνάντηση οι μαθητές απάντησαν στο αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο, που έπαιξε το ρόλο του προελέγχου (Pre – Test). Στη συνέχεια, ακολούθησε η διδακτική παρέμβαση και η ανάλυση του ιστορικού θέματος με βασικό εργαλείο το comic ως δευτερογενή πηγή και άλλες παιγνιώδεις και ευχάριστες δραστηριότητες για τα παιδιά, που συμπλήρωναν κάθε φορά τη Γωνιά της Ιστορίας. Παράλληλα, στο τέλος κάθε συνάντησης συμπλήρωνα τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματά μου στο Ημερολόγιο του Εκπαιδευτικού. Στο τέλος, στη δέκατη τρίτη συνάντηση, οι μαθητές απάντησαν ξανά στο ίδιο ερωτηματολόγιο, που αυτή τη φορά έπαιξε το ρόλο του μετελέγχου (Post – Test).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μετά τη συλλογή των δεδομένων και στον προέλεγχο (Pre – Test) και στον μετέλεγχο (Post – Test) πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονική καταγραφή των απαντήσεων των μαθητών σε πίνακες και δημιουργήθηκαν γραφήματα για την καλύτερη επεξεργασία και παρουσίαση των αποτελεσμάτων.

6. Διδακτική Παρέμβαση

6.1. Η Διδακτική Παρέμβαση ως Σχέδιο Συνεργατικής Έρευνας (Project)

Τα Σχέδια Συνεργατικής Έρευνας, τα γνωστά σε όλους projects, είναι σύνολα μικρών εργασιών που απαιτούν αρκετό χρόνο για την ολοκλήρωσή τους, αφού οι μαθητές έχουν μεγάλο περιθώριο αυτονομίας για την υλοποίηση των ομαδικών εργασιών. Επομένως, δεν αποτελούν μέθοδο ή μορφή διδασκαλίας, αν και οδηγούν σε μαθησιακά αποτελέσματα πιο εντυπωσιακά από άλλες μεθόδους, καθώς εξασφαλίζουν στον εκπαιδευτικό τη δυνατότητα να μεταδώσει στους μαθητές ένα ευρύ φάσμα γνώσεων και δεξιοτήτων. Είναι πιο «ανοιχτά» σε σύγκριση με τις άλλες μεθόδους και εξασφαλίζουν στο μαθητή τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει ένα ευρύ σύνολο γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων (Καψάλης & Νημά, 2012: 170 - 171).

Το σύστημα των Σχεδίων Συνεργατικής Έρευνας προτάθηκε και εφαρμόστηκε συστηματικά από τον W. H. Kilpatrick (1871 – 1965), μαθητή και διάδοχο του J. Dewey (1859 – 1952) και αποτελεί μια σημαντική μορφή «αποσχολειοποιημένης» σχολικής γνώσης, καθώς έχει τα εξής συστατικά στοιχεία¹⁵:

- Έχουν ως βάση σύγχρονα κοινωνικά ή ιστορικά ή γενικότερου ενδιαφέροντος θέματα και οργανώνονται γύρω από ένα κεντρικό ερώτημα ή πρόβλημα.
- Καταλήγουν σε ένα αποτέλεσμα, που είναι κατά κάποιον τρόπο απάντηση ή λύση στο κεντρικό ερώτημα ή πρόβλημα.
- Έχουν εκτεταμένη διάρκεια μέχρι να ολοκληρωθούν.
- Για την εκτέλεση τους οι μαθητές είναι ανάγκη να κινηθούν σε διάφορες γνωστικές και επιστημονικές περιοχές, με αποτέλεσμα όλα τους να απαιτούν διαθεματική αντιμετώπιση.
- Επιτρέπουν μια ποικιλία λύσεων, καθώς το ενδιαφέρον επικεντρώνεται όχι μόνο στο αποτέλεσμα αλλά και στη διαδικασία.

Αναμφίβολα, η διδακτική παρέμβαση που αναλύω διεξοδικά στο παρόν κεφάλαιο αποτελεί στο σύνολό της ένα Σχέδιο Συνεργατικής Έρευνας

¹⁵ Ακολουθούνται τα συστατικά στοιχεία, όπως αυτά εμφανίζονται στο βιβλίο «Σύγχρονη Διδακτική» των Καψάλη Α. και Νημά Ε., σελ. 174.

(Project) που ακολούθησε συγκεκριμένα βήματα, όπως αυτά αναφέρονται στο βιβλίο «Σύγχρονη Διδακτική» των Καψάλη και Νημά, στη σελίδα 171, και είναι τα εξής:

1. Επιλογή του θέματος.

Το θέμα, όπως αναλύθηκε παραπάνω, είναι η διδασκαλία της ιστορίας της Αρχαίας Αθήνας μέσα από το comic «Η ιστορία του κόσμου σε comics». Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως το θέμα δεν επιλέχτηκε με βάση τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών, καθώς το project αποτελεί μέρος της έρευνας που διεξάγω στο πλαίσιο της διπλωματικής μου εργασίας. Έτσι, το θέμα επιλέχθηκε από εμένα την ίδια κατόπιν συζήτησης με τους επόπτες καθηγητές της Διδακτικής της Ιστορίας και της Παιδικής Λογοτεχνίας.

2. Συγκεκριμενοποίηση των στόχων.

Όπως είναι φυσικό μετά την επιλογή του θέματος έθεσα τους βασικούς σκοπούς της διδακτικής μου παρέμβασης, αλλά και τους επιδιωκόμενους στόχους κάθε διδακτικής συνάντησης με τους μαθητές, τους οποίους αναλύω σε επόμενες ενότητες του παρόντος κεφαλαίου.

3. Σχεδιασμός.

Τρεις μήνες ήταν ο χρόνος που αφιέρωσα στο σχεδιασμό του συγκεκριμένου project μέχρι να έχω το αποτέλεσμα που επιθυμούσα και να σχεδιάσω όλες τις λεπτομέρειες και τις παραμέτρους της διδακτικής μου παρέμβασης.

4. Αναζήτηση πηγών.

Η αναζήτηση των κατάλληλων πηγών έγινε πάλι από εμένα και όχι από τους μαθητές, καθώς έκρινα πως ο χρόνος δε θα επαρκούσε για την ολοκλήρωση του project και έτσι θα υπήρχε ρήξη με τους στόχους της έρευνάς μου. Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως όλες οι πηγές μου βρίσκονται στο κεφάλαιο της Βιβλιογραφίας και τα φύλλα εργασίας με τις πηγές που χρησιμοποίησαν οι μαθητές για τις ομαδικές τους εργασίες βρίσκονται σε ηλεκτρονική μορφή στο CD που συνοδεύει την παρούσα εργασία.

5. Εκτέλεση.

Η υλοποίηση του σχεδιασμού μου έγινε μέσα στη σχολική τάξη με πρωταγωνιστές τους μικρούς μαθητές σε διάρκεια τριών μηνών. Ο ρόλος μου σε αυτή τη φάση ήταν συντονιστικός και επικουρικός, όπου χρειαζόταν.

6. Παρουσίαση του τελικού προϊόντος.

Η παρουσίαση του τελικού προϊόντος, δηλαδή της «Γωνιάς της Ιστορίας», που περιλαμβάνει τη Χρονογραμμή, το Χάρτη της Ελλάδας και τις εργασίες και κατασκευές των μαθητών, αλλά και του επιτραπέζιου παιχνιδιού, πράγματα που αναλύονται στις παρακάτω ενότητες διεξοδικά, γίνεται στη 13^η δίωρη συνάντηση από τους μαθητές μπροστά σε όλο το σχολείο.

7. Αξιολόγηση.

Αναμφίβολα, η αξιολόγηση του project κρίνεται σκόπιμο να διαχωριστεί σε αξιολόγηση των μαθητών και αυτοαξιολόγηση του εκπαιδευτικού.

Όσον αφορά την αξιολόγηση των μαθητών γίνεται καθ' όλη τη διάρκειά του project με προσωπική παρατήρηση. Επιπλέον, η παρουσίαση των μαθητών που περιγράφηκε παραπάνω αποτελεί μια μορφή αξιολόγησης όπως και το ερωτηματολόγιο που οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν στην αρχή και στο τέλος της διδακτικής αυτής παρέμβασης και το οποίο επιφέρει τα αποτελέσματα για την έρευνα που διεξήχθη.

Η αυτοαξιολόγηση του εκπαιδευτικού και στη συγκεκριμένη περίπτωση η δική μου γίνεται κι αυτή καθ' όλη τη διάρκεια μέσα από το ημερολόγιο που κρατούσα μετά από κάθε συνάντηση αλλά και από τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγα.

Από την προηγηθείσα ανάλυση καθίσταται σαφές ότι η διδακτική παρέμβαση που παρουσιάζεται στην παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί ένα Σχέδιο Συνεργατικής Έρευνας (Project) που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε σε μεγάλο χρονικό διάστημα, με αρκετό κόπο, αλλά αγάπη και σεβασμό στη διδακτική διαδικασία.

6.2. Διαθεματικότητα της Διδακτικής Παρέμβασης

Η κεντρική ιδέα της διδακτικής παρέμβασης είναι η διδασκαλία ενός θέματος ιστορίας μέσα από ένα comic, που αποτελεί είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας. Επομένως, από τη βάση της η συγκεκριμένη διδακτική παρέμβαση εμπλέκει δύο γνωστικά αντικείμενα: της Ιστορίας και της Λογοτεχνίας. Κατά το σχεδιασμό της συνδυάστηκαν και άλλα γνωστικά αντικείμενα με αποτέλεσμα να γίνεται λόγος για μια διαθεματική προσέγγιση.

Με τον όρο διαθεματική προσέγγιση εννοούμε την πολύπλευρη διερεύνηση και μελέτη ενός θέματος που άπτεται πολλών γνωστικών αντικειμένων (Vars, 1991: 14-15). Συγγενής με την διαθεματικότητα είναι και η λεγόμενη διεπιστημονική προσέγγιση, η οποία περιορίζει τις μορφές γνώσης από τις οποίες ξεκινά η μάθηση στον χώρο των επιστημών. Η διαθεματική διδασκαλία είναι μια μέθοδος ή ένα σύνολο μεθόδων το οποίο χρησιμοποιείται για να διδάσκεται μια ενότητα μέσω διαφορετικών σκοπιών. Υπάρχουν πολλά διαφορετικά είδη ή επίπεδα της διαθεματικής διδασκαλίας. Η πιο κοινή μέθοδος για την εφαρμογή ολοκληρωμένης διαθεματικής διδασκαλίας είναι η θεματική ενότητα, στην οποία ένα κοινό θέμα έχει μελετηθεί σε σχέση με περισσότερους από έναν γνωστικούς τομείς (Barton & Smith, 2000: 54-63).

Στο παρόν σημείο κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούν αναλυτικά τα γνωστικά αντικείμενα με τα οποία γίνεται η συνδυαστική μελέτη του θέματος της ιστορίας της Αρχαίας Αθήνας.

- Γλώσσα: Ένας από τους βασικούς στόχους σε κάθε διδακτική συνάντηση είναι η ανάπτυξη των βασικών γλωσσικών δεξιοτήτων των μαθητών (κατανόηση και παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου), ο οποίος επιτυγχάνεται μέσα από την επαφή με το comic «Η ιστορία του κόσμου σε κόμικς» αλλά και με τη ομαδική συμπλήρωση φύλλων εργασίας. Παράλληλα, οι μαθητές καλούνται στην ενότητα του Παρθενώνα να συντάξουν ένα άρθρο για εφημερίδα και μια επίσημη επιστολή.

- Μαθηματικά: Σε όλη τη διάρκεια του project οι μαθητές καλούνται να τοποθετούν σημαντικές ημερομηνίες και γεγονότα σε μια μεγάλη Χρονογραμμή που βρίσκεται στη «Γωνιά της Ιστορίας».

- Γεωγραφία: Παράλληλα με τη Χρονογραμμή υπάρχει και ένας Χάρτης της Ελλάδας, στον οποίο οι μαθητές τοποθετούν «σημαιάκια» με τις διάφορες τοποθεσίες που βρίσκουν σε κάθε συνάντηση κι έτσι αποκτούν γνώση του χώρου των σημαντικών γεγονότων που διαβάζουν.

- Αισθητική Αγωγή: Ένας από τους βασικούς σκοπούς του project είναι οι μαθητές να κατανοήσουν σε βάθος την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας, από τη δημιουργία της μέχρι και την παρακμή της, με τρόπο οικείο και ευχάριστο προς αυτούς. Έτσι, οι μαθητές καλούνται να κατασκευάσουν τα δικά τους αγγεία, να σχεδιάσουν τα δικά τους comic με ήρωα τον Σωκράτη και με θέμα τους Περσικούς Πολέμους, να διακρίνουν διάφορα αγάλματα σε αρχαϊκά και κλασικά και να κατασκευάσουν αφίσες με διάφορα θέματα. Παράλληλα, οι μαθητές κατασκευάζουν το δικό τους επιτραπέζιο παιχνίδι με θέμα την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας.

- Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή: Παράλληλα με τα θέματα της ιστορίας οι μαθητές έρχονται σε επαφή και με κοινωνικοπολιτικά θέματα, όπως την ύπαρξη και τη σημασία κανόνων – νόμων, τα πολιτεύματα που υπήρχαν στην Αρχαία Αθήνα και αυτά που υπάρχουν τώρα και το θέμα του οστρακισμού.

- Θεατρική Αγωγή: Το αρχαίο θέατρο ξεκίνησε από την Αθήνα, οπότε θα ήταν άστοχο να μην έρθουν οι μαθητές σε επαφή μαζί του αλλά και με τους εκπροσώπους του σ' αυτό το project. Παράλληλα, καλούνται να γίνουν και οι ίδιοι ηθοποιοί και να δραματοποιήσουν ένα μικρό διαφημιστικό με θέμα την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα.

- Φυσικές Επιστήμες – Βιολογία: Οι μαθητές θα γνωρίσουν μια σοβαρή ασθένεια που έπληξε την Αρχαία Αθήνα, τον λοιμό αλλά και θα συζητήσουν για το μεγάλο ιατρό εκείνης της εποχής, τον Ιπποκράτη, που είναι γνωστός ακόμα και στις μέρες μας μέσα από τον όρκο του.

Όπως είναι φανερό, οι μαθητές κινήθηκαν σε διάφορες γνωστικές και επιστημονικές περιοχές συνδυάζοντάς τες με το βασικό τους θέμα ιστορίας με παιγνιώδη και ευχάριστο προς αυτούς τρόπο.

6.3. Τάξη Διεξαγωγής

Γνωρίζοντας το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Ιστορίας αμφιταλαντεύτηκα αρκετά ως προς την τάξη διεξαγωγής της συγκεκριμένης διδακτικής παρέμβασης.

Η ιστορική ενότητα που πραγματεύομαι, η ιστορία της Αρχαίας Αθήνας, διδάσκεται στην Δ΄ Δημοτικού. Έτσι, λοιπόν, αποφάσισα να υλοποιήσω το project μου σε παιδιά Στ΄ Δημοτικού, καθώς θεώρησα το ηλικιακό επίπεδο περισσότερο κατάλληλο στο σχεδιασμό διδασκαλίας που είχα πραγματοποιήσει και παράλληλα ανταποκρίνεται στους ερευνητικούς στόχους που έχω θέσει.

6.4. Προαπαιτούμενες Γνώσεις

Έχοντας ήδη διδαχθεί οι μαθητές στην Δ΄ Δημοτικού τις ενότητες που αφορούν την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας αναμενόταν να θυμούνται κάποια στοιχεία από την ιστορία αυτής της πόλης αλλά και από τις μάχες των Περσικών και του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Οι ενότητες από το σχολικό βιβλίο της Ιστορίας της Δ΄ Δημοτικού «Στα αρχαία χρόνια» που αφορούν την Αρχαία Αθήνα και λειτουργούν ως προαπαιτούμενες γνώσεις είναι οι εξής (Πίνακας 1):

Πίνακας 1: Ενότητες σχολικού εγχειριδίου Ιστορίας Δ' Δημοτικού που αφορούν την αρχαία Αθήνα

2 ^η Ενότητα: Αρχαϊκά Χρόνια	
Κεφάλαιο 5	Νέες αποικίες των Ελλήνων
Κεφάλαιο 6	Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα
Κεφάλαιο 7	Οι δεσμοί που ένωναν τους Έλληνες
Κεφάλαιο 8	Η τέχνη της αρχαϊκής εποχής
Κεφάλαιο 12	Το παλιό πολίτευμα της Αθήνας
Κεφάλαιο 13	Οι νόμοι του Σόλωνα. Ο Πεισίστρατος γίνεται τύραννος
Κεφάλαιο 14	Ο Κλεισθένης θεμελιώνει τη δημοκρατία
3 ^η Ενότητα: Κλασικά Χρόνια	
Κεφάλαιο 15	Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μ. Ασίας

Κεφάλαιο 16	Ο περσικός κίνδυνος
Κεφάλαιο 17	Η μάχη των Θερμοπυλών
Κεφάλαιο 18	Η ναυμαχία της Σαλαμίνας
Κεφάλαιο 19	Η μάχη των Πλαταιών και η ναυμαχία της Μυκάλης
Κεφάλαιο 20	Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή πόλη
Κεφάλαιο 21	Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή
Κεφάλαιο 22	Η Καθημερινή ζωή και η εκπαίδευση των Αθηναίων
Κεφάλαιο 23	Ο «Χρυσός Αιώνας» της τέχνης
Κεφάλαιο 24	Η Αθήνα γίνεται «σχολείο της Ελλάδας»
Κεφάλαιο 25	Αιτίες και αφορμές του πολέμου
Κεφάλαιο 26	Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου
Κεφάλαιο 27	Η ηγεμονία της Σπάρτης

6.5. Βασικός Σκοπός

Στο πλαίσιο της διδασκαλίας οι σκοποί υποδηλώνουν γενικά την κατεύθυνση των ενεργειών του εκπαιδευτικού και την τελική επιδίωξη που αποσκοπούν, ενώ οι στόχοι αποτελούν τις ενδείξεις γι' αυτό που ο εκπαιδευτικός επιθυμεί να μάθουν οι μαθητές του ως αποτέλεσμα της διδασκαλίας του (Καψάλης & Νημά, 2012: 48 – 49).

Στην προκειμένη περίπτωση, η διδακτική παρέμβαση που σχεδιάσα και υλοποίησα έχει δύο βασικούς σκοπούς:

- Επιδιώκεται οι μαθητές να κατανοήσουν σε βάθος την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας, από τη δημιουργία της μέχρι και την παρακμή της, και να αποκτήσουν ιστορικό λόγο και σκέψη με τρόπο οικείο και ευχάριστο προς αυτούς μέσα από έναν εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας.
- Επιδιώκεται οι μαθητές να ενδυναμώσουν τη σχέση τους με την Παιδική Λογοτεχνία και να αναπτύξουν τη φιλιαναγνωσία τους μέσα από την επαφή τους με το comic, που αποτελεί είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας.

6.6. *Επιδιωκόμενοι Στόχοι*

Αναμφίβολα, μετά τον καθορισμό του βασικού σκοπού της διδακτικής παρέμβασης κρίνεται απαραίτητο να αποσαφηνιστούν και οι επιδιωκόμενοι στόχοι. Είναι σημαντικό να αναφέρω πως για τη στοχοθεσία έλαβα υπόψη μου τόσο την ταξινόμια του Bloom όσο και τους ειδικούς στόχους που ορίζει η Σύγχρονη Διδακτική της Ιστορίας.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Benjamin Bloom, οι εκπαιδευτικοί στόχοι (educational objectives) μπορούν να διακριθούν σε τρεις τομείς:

- Τον γνωστικό (cognitive), που αφορά τις διεργασίες της γνώσης.
- Τον συναισθηματικό (affective), που αφορά τις στάσεις (attitudes).
- Τον ψυχοκινητικό (psychomotor), που αφορά τις δεξιότητες (skills).

(Bloom, 1956)

Όσον αφορά τις σύγχρονες αντιλήψεις για τη Διδακτική της Ιστορίας, η ιστορική γνώση έχει τριπλό χαρακτήρα. Σχετίζεται με:

- Το δηλωτικό/ προτασιακό χαρακτήρα, δηλαδή τη γνώση των ιστορικών γεγονότων.
- Το διαδικαστικό/ μεθοδολογικό χαρακτήρα, δηλαδή τη γνώση των ιστορικών μεθόδων και της διαδικασίας απόκτησης της ιστορικής γνώσης.
- Τον εννοιολογικό χαρακτήρα της ιστορικής γνώσης, δηλαδή τη γνώση της ιστορικής γλώσσας (Ρεπούση, 2004: 291 – 292).

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις παραπάνω θεωρίες έθεσα και διαχώρισα τους στόχους της συγκεκριμένης διδακτικής παρέμβασης.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι επιδιωκόμενοι στόχοι διαχωρίστηκαν επίσης και σε *γενικούς*, που αφορούσαν όλες τις διδακτικές μου συναντήσεις με τους μαθητές και *ειδικούς* που αφορούσαν κάθε διδακτική συνάντηση ξεχωριστά. Πιο συγκεκριμένα:

✓ **Γενικοί Επιδιωκόμενοι Στόχοι**

Οι μαθήτριες και οι μαθητές επιδιώκεται:

1. Να εμπλακούν ενεργητικά στη μαθησιακή διαδικασία, μαθαίνοντας να εργάζονται ομαδικά.

2. Να αναπτύξουν κοινωνικές δεξιότητες, όπως συνεργασία σε ομάδα και ανάληψη πρωτοβουλιών.
3. Να αναπτύξουν την ικανότητα αυτοπαρουσίασης και παρουσίασης υλικού στην ολομέλεια της τάξης.
4. Να ανακαλέσουν τις προϋπάρχουσες γνώσεις τους σχετικά με την Αρχαία Αθήνα.
5. Να έρθουν σε επαφή με τα comics και την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας με παιγνιώδη και ελκυστικό προς αυτούς τρόπο.
6. Να συνδέσουν χώρο, χρόνο και εξέλιξη γεγονότων.
7. Να αναζητήσουν και να κατανοήσουν αιτιακές σχέσεις.
8. Να υποστηρίξουν τη θέση τους χρησιμοποιώντας επιχειρήματα στη βάση τεκμηρίων και να συνθέτουν τεκμηριωμένα συμπεράσματα.
9. Να εξασκηθούν στις τέσσερις βασικές γλωσσικές δεξιότητες.
10. Να δημιουργήσουν το δικό τους μουσείο με εκθέματα που κατασκευάστηκαν από τους ίδιους.
11. Να χειρίζονται με άνεση τα υλικά.
12. Να δημιουργήσουν τη δική τους «Γωνιά της Ιστορίας» στην τάξη.
13. Να εξασκηθούν στην παρατήρηση και ερμηνεία φωτογραφικού υλικού.
14. Να απομονώνουν και να επεξεργάζονται τις βασικές πληροφορίες από ένα κείμενο.
15. Να καλλιεργήσουν την ενσυναίσθηση.
16. Να είναι σε θέση να κατασκευάζουν εννοιολογικό χάρτη.
17. Να μελετούν διαφόρων ειδών πηγές και να προσεγγίζουν ερμηνευτικά το περιεχόμενό τους.

✓ **Ειδικοί Επιδιωκόμενοι Στόχοι**

1^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να κατανοήσουν τη σημασία της μη λεκτικής επικοινωνίας με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της ομαδοσυνεργατικότητας.
2. Να αναγνωρίζουν το comic ως λογοτεχνικό είδος.
3. Να αντιληφθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του comic.

2^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να αντιληφθούν την καθημερινή ζωή των Αθηναίων και τις τάξεις που υπάρχουν αυτήν την περίοδο που εξετάζεται.
2. Να κατανοήσουν τη χρήση του νομίσματος της Αρχαίας Αθήνας και να το αντιπαραβάλλουν με το Ευρώ.
3. Να έρθουν σε επαφή με την αγγειοπλαστική και τα αγγεία της συγκεκριμένης περιόδου.
4. Να κατασκευάσουν τα δικά τους αγγεία.

3^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να κατανοούν τη σημασία της ύπαρξης κανόνων στην τάξη αλλά και στην κοινωνία.
2. Να γνωρίσουν τους νομοθέτες και τους νόμους που υπήρχαν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην Αρχαία Αθήνα.
3. Να αντιληφθούν τα πολιτεύματα που υπήρχαν εκείνη την εποχή και τα χαρακτηριστικά τους.
4. Να είναι σε θέση να διεξάγουν αγώνα επιχειρηματολογίας ή αντιλογίας (Debate).
5. Να κατανοήσουν το φαινόμενο του «Εμφυλίου Πολέμου».
6. Να συγκρίνουν τα πολιτεύματα που μελετώνται με το σημερινό πολίτευμα της Ελλάδας.

4^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να κατανοήσουν τα γεγονότα της μάχης του Μαραθώνα.
2. Να γνωρίσουν τις προσωπικότητες του Μιλτιάδη, του Θεμιστοκλή, του Δαρείου και του Ξέρξη.
3. Να αντιληφθούν τη διαδικασία του «Οστρακισμού» με παιγνιώδη και ελκυστικό προς αυτούς τρόπο.
4. Να αναλογιστούν τις αρνητικές συνέπειες καταστάσεων που θέτουν σε κίνδυνο την εύρυθμη λειτουργία μιας σχολικής τάξης.
5. Να αναδείξουν τα προβλήματα και τις ανησυχίες που τους ταλανίζουν.
6. Να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τον αρχαίο ελληνικό τρόπο γραφής και να συνειδητοποιήσουν τη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας.

5^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να κατανοήσουν τα γεγονότα της μάχης των Θερμοπυλών, της ναυμαχίας της Σαλαμίνας και της μάχης στις Πλαταιές.
2. Να είναι σε θέση να δημιουργούν comic.

6^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να κατανοήσουν τους χώρους της πόλης της Αρχαίας Αθήνας με παιγνιώδη και ελκυστικό προς αυτούς τρόπο.
2. Να είναι σε θέση να αντιστοιχίζουν με ευκολία την ονομασία με την εικόνα των χώρων της Αρχαίας Αθήνας.
3. Να κατανοήσουν τον τύπο των караβιών της αρχαίας Αθήνας, τις τριήρεις.
4. Να αντιληφθούν τη συμμαχία της Δήλου.
5. Να καταλάβουν τις έννοιες «οίκος» και «προίκα» στην περίοδο της Αρχαίας Αθήνας.
6. Να αναλογιστούν διαφορές και ομοιότητες της σημερινής χρήσης των όρων «οίκος» και «προίκα».

7^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να κατανοήσουν την κοινωνική πυραμίδα της εποχής αυτή σύμφωνα με το τιμοκρατικό πολίτευμα με παιγνιώδη και ελκυστικό προς αυτούς τρόπο.
2. Να αντιληφθούν το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του Περικλή (περικεφαλαία).
3. Να γνωρίσουν τον Περικλή και τα χαρακτηριστικά του.
4. Να κατανοήσουν τον τρόπο διακυβέρνησης της πόλης την εποχή του Περικλή.
5. Να αναλογιστούν τη λιτότητα με την οποία ζούσαν οι Αθηναίοι και τη μικρή οικονομική διαφορά που υπήρχε ανάμεσα στις τάξεις σε αντιπαραβολή με το σήμερα.

8^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να γνωρίσουν τρεις ομάδες κατοίκων της Αθήνας (δούλους, μέτοικους, πολίτες άνδρες και γυναίκες).
2. Να κατανοήσουν τη θέση και τη ζωή της γυναίκας στην Αρχαία Αθήνα.
3. Να είναι σε θέση να αντιπαραβάλουν τη ζωή της γυναίκας στην Αρχαία Αθήνα με τη ζωή της σύγχρονης γυναίκας στην Ελλάδα και στον κόσμο.
4. Να γνωρίζουν τα είδη του αρχαίου θεάτρου και τους εκπροσώπους τους.
5. Να αντιλαμβάνονται τα γνωρίσματα μιας αρχαίας παράστασης.
6. Να κατανοήσουν τη γλυπτική ως τέχνη και την εξέλιξή της στο πέρασμα των χρόνων.
7. Να ανακαλύψουν τα χαρακτηριστικά του αρχαϊκού και του κλασικού ύφους.

9^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να γνωρίζουν για την κατασκευή του Παρθενώνα, την αρχιτεκτονική και τη γλυπτική του.
2. Να είναι σε θέση να εκφράζουν με άνεση τις εντυπώσεις τους.
3. Να κατανοήσουν το θέμα της αρπαγής των μαρμάρων του Παρθενώνα.
4. Να είναι σε θέση να κατασκευάζουν αφίσα ενημέρωσης για την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα.
5. Να μπορούν να συντάξουν μια επιστολή προς το Βρετανικό Μουσείο.
6. Να είναι σε θέση να γράψουν ένα άρθρο σε μια εφημερίδα.
7. Να μπορούν να ετοιμάζουν σε μορφή δραματοποίησης ένα διαφημιστικό για την τηλεόραση με το οποίο θα ενημερώνουν τον κόσμο.

10^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να κατανοήσουν τα γεγονότα της έναρξης του Πελοποννησιακού Πολέμου, τις αιτίες, τις αφορμές και τις φάσεις του.
2. Να αντιληφθούν την έννοια του ιμπεριαλισμού.
3. Να γνωρίσουν το πρόβλημα του λοιμού που έπληξε την Αρχαία Αθήνα.
4. Να αντιλαμβάνονται τη διαφορά των όρων «λοιμός» και «λιμός».
5. Να γνωρίσουν τις απόψεις των αρχαίων Αθηναίων για την ιατρική με ιδιαίτερη μνεία στον Ιπποκράτη.

6. Να είναι σε θέση να επιχειρηματολογούν υπέρ της ειρήνης και κατά του πολέμου.

11^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να είναι σε θέση να θέτουν ερωτήσεις με σκοπό τη διεξαγωγή συνέντευξης.
2. Να γνωρίσουν το Σωκράτη και τις απόψεις του.
3. Να είναι σε θέση να κρίνουν και να αξιολογήσουν τη συμπεριφορά και το ρόλο του Αλκιβιάδη στον Πελοποννησιακό Πόλεμο.
4. Να αντιληφθούν το τέλος και τις συνέπειες του Πελοποννησιακού Πολέμου.
5. Να γνωρίσουν την προσωπικότητα του Αλκιβιάδη.

12^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να κατανοήσουν την επικράτηση των Τριάκοντα Τυράννων στην Αθήνα, τις ενέργειές τους και την αποκατάσταση της δημοκρατίας με την πολιτική αμνηστία που δόθηκε.
2. Να γνωρίσουν τα γεγονότα της δίκης του Σωκράτη, τις αιτίες και την τελική έκβασή της.
3. Να είναι σε θέση να δημιουργούν comic.

13^η Διδακτική Συνάντηση

1. Να είναι σε θέση να ακολουθούν και να σέβονται τους κανόνες ενός επιτραπέζιου παιχνιδιού.

6.7. Διδακτική Μεθοδολογία

Ως μέθοδος διδασκαλίας ορίζονται «οι τυπικές και επαναλαμβανόμενες μορφές διδακτικής συμπεριφοράς, οι οποίες χρησιμοποιούνται σε διάφορες διδακτικές περιστάσεις, χαρακτηρίζουν περισσότερους από έναν εκπαιδευτικούς και οδηγούν σε αποτελεσματική μάθηση των μαθητών» (Καψάλης & Νημά, 2012: 97).

Στο πλαίσιο της διδασκαλίας ο εκπαιδευτικός φέρνει σε επαφή το διδακτικό αντικείμενο με τον μαθητή και πραγματοποιεί ενέργειες που θα προετοιμάσουν κατάλληλα και τα δύο μέρη της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι ιδιαίτερες, λοιπόν, ενέργειες του εκπαιδευτικού ονομάζονται μορφές διδασκαλίας. Αν στις ενέργειες αυτές «εντάξουμε τις τυπικές και επαναλαμβανόμενες μορφές της διδακτικής συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού, τότε μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερες μέθοδοι, παρά μόνον μορφές της διδασκαλίας» (Καψάλης & Νημά, 2012: 105).

Οι μορφές της διδασκαλίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν¹⁶:

A) *Ανάλογα με τη μορφή εργασίας* και προκύπτουν η άμεση διδασκαλία ή Διδακτική του Αντικειμένου και η έμμεση διδασκαλία ή Διδακτική του Ενεργού Υποκειμένου (Κοσσυβάκη, 2003:153).

B) *Ανάλογα με τις κοινωνικές μορφές εργασίας των μαθητών* και προκύπτουν:

1. Δασκαλοκεντρικές μορφές διδασκαλίας.
2. Μαθητοκεντρικές μορφές διδασκαλίας.
3. Μεικτές μορφές διδασκαλίας.
4. Ομαδοκεντρικές μορφές διδασκαλίας.

Γ) *Ανάλογα με τις βασικές διδακτικές δραστηριότητες*, με τις οποίες επιδιώκεται η επίτευξη των σκοπών και των στόχων της διδασκαλίας και προκύπτουν:

1. Διδακτικές μορφές της προσφοράς.
2. Διδακτικές μορφές της επεξεργασίας.
3. Διδακτικές μορφές του προβληματισμού.

¹⁶ Ακολουθείται η κατηγοριοποίηση, όπως αυτή εμφανίζεται στο βιβλίο «Σύγχρονη Διδακτική» των Καψάλη Α. και Νημά Ε., σελ. 105 – 107.

Αφού αναφέρθηκα στις διάφορες κατηγορίες των μορφών διδασκαλίας, κρίνω απαραίτητο να γίνει λόγος και για το αξίωμα της «ελευθερίας της μεθόδου».

Πιο συγκεκριμένα, το αξίωμα της «ελευθερίας της μεθόδου» έχει ισχύ σε ελεύθερες και δημοκρατικές κοινωνίες για κάθε επιστημονική και επαγγελματική δραστηριότητα. Το ίδιο ισχύει και για τη μέθοδο διδασκαλίας, με σκοπό να επιτευχθούν οι σκοποί και οι στόχοι που τίθενται κάθε φορά. Έτσι, ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να εφαρμόσει παραπάνω από μία μεθόδους και να επιλέξει όποιες αυτός κρίνει ότι ταιριάζουν, ανάλογα με τις συνθήκες διδασκαλίας.

Επομένως, η συγκεκριμένη ελευθερία είναι αναγκαία, καθώς επιτρέπει στον εκπαιδευτικό:

- Να λαμβάνει υπόψη τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των μαθητών του και να μη δεσμεύεται με μια συγκεκριμένη μέθοδο.
- Αλλά και τους μαθητές να εκφράζουν με ελευθερία τις απόψεις και τις σκέψεις τους κατά τη διάρκεια της διδακτικής διαδικασίας.
- Να αναζητά την κατάλληλη μέθοδο κάθε φορά που θα φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα
 - Να πειραματίζεται και να δοκιμάζει νέες μεθόδους και καταστάσεις.
 - Να αφήνει ελεύθερους τους μαθητές να αναζητούν και αυτοί μαζί του την κατάλληλη μέθοδο ώστε να επιτευχθούν οι σκοποί και οι στόχοι.

Βέβαια, «ελευθερία της μεθόδου» δε σημαίνει αμέθοδη διδασκαλία και αυτό είναι κάτι που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής (Καψάλης & Νημά, 2012: 199 - 201).

Βασιζόμενη, λοιπόν, κι εγώ στο αξίωμα της «ελευθερίας της μεθόδου» σχεδίασα και υλοποίησα τη συγκεκριμένη διδακτική παρέμβαση χρησιμοποιώντας παραπάνω από μία μορφές διδασκαλίας, τις οποίες σας παρουσιάζω αναλυτικά στηριζόμενη στην παραπάνω κατηγοριοποίηση.

Στις μορφές εργασίας προτίμησα την έμμεση διδασκαλία ή τη Διδακτική του Ενεργού Υποκειμένου. Αποτελεί μια προσέγγιση διδασκαλίας και μάθησης κατά την οποία η διαδικασία μάθησης αποτελεί διερεύνηση και το αποτέλεσμα μια ανακάλυψη (Borich, 2004: 215). Έτσι, οι μαθητές μου

προσέγγισαν άμεσα το διδακτικό αντικείμενο κι ο δικός μου ρόλος ήταν περισσότερο επικουρικός, συμβουλευτικός και συντονιστικός.

Όσον αφορά τις κοινωνικές μορφές εργασίας των μαθητών έκανα εναλλαγή στην ατομική εργασία με την εργασία σε μικρότερες ομάδες. Άλλωστε, πρόκειται για μορφές που αλληλοσυμπληρώνονται και δεν μπορεί να υποκαταστήσει καμία απόλυτα την άλλη. Επιπλέον, η εναλλαγή των κοινωνικών μορφών εργασίας οδηγεί και σε εναλλαγή των δραστηριοτήτων, καθώς η συνεχής εφαρμογή μιας μορφής οδηγεί τους μαθητές σε ανία και κόπωση (Καψάλης & Νημά, 2012: 195 - 196).

Από την προηγηθείσα ανάλυση καθίσταται σαφές ότι χρησιμοποιήθηκε η μαθητοκεντρική μορφή διδασκαλίας αλλά και η ομαδοκεντρική.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τις διδακτικές φάσεις που οι μαθητές δρούσαν ατομικά το κέντρο βάρους ήταν μετατοπισμένο στο μαθητή και υπήρχε διαλεκτική επικοινωνία. Οι μαθητές είχαν ελευθερία κινήσεων, εξέφραζαν με άνεση τις απόψεις τους, τις απορίες τους και σε γενικά πλαίσια συμμετείχαν ενεργά.

Παράλληλα, οι μαθητές, όπως προανέφερα, επέλεξα να εργαστούν σε μικρές ομάδες κι έτσι χρησιμοποίησα την ομαδοκεντρική μορφή διδασκαλίας (ομαδοσυνεργατική). *«Η ομαδοσυνεργατική προσέγγιση υλοποιείται μέσα από την κινητοποίηση μαθητικών μικρο-ομάδων για τη διεξαγωγή μέρους ή όλων των διδακτικών και των μαθησιακών δραστηριοτήτων μέσα σε πλαίσια συνεργατικών σχέσεων»* (Ματσαγγούρας 2000: 16).

Σύμφωνα με τη σύγχρονη επιστημονική Παιδαγωγική η ομαδοσυνεργατική προσέγγιση στη διδασκαλία και τη μάθηση είναι εξαιρετικά σημαντική και μεγιστοποιεί τα μαθησιακά αποτελέσματα του σχολείου. Έτσι, το σύγχρονο σχολείο είναι αναγκαίο να οργανώνει κατά τέτοιο τρόπο το μαθητικό δυναμικό, ώστε να είναι δυνατή η κατά ομάδες προετοιμασία και επεξεργασία του διδακτικού αντικειμένου, επηρεάζοντας συγχρόνως την κοινωνική, γνωστική και ψυχολογική ανάπτυξη των μαθητών. Επιπλέον, παρουσιάζει σημαντικά οφέλη:

- Μειώνει την εχθρότητα και τις προκαταλήψεις ανάμεσα στους μαθητές.

- Αυξάνει τις διαπροσωπικές σχέσεις κι έτσι όλοι έχουν ισότιμο ρόλο μέσα στην ομάδα. Παράλληλα, αυξάνεται η ενσυναίσθηση και ο σεβασμός στις απόψεις και ιδέες του άλλου.

- Δίνει τη δυνατότητα συμμετοχής σε απομονωμένους μαθητές, οι οποίοι μέσα από τις ομάδες δέχονται την αναγνώριση των συμμαθητών τους και ενισχύεται έτσι η αυτοεικόνα τους.

- Συμβάλλει στη βελτίωση της γλωσσικής ικανότητας των μαθητών και έτσι αυξάνει τη συχνότητα και τη διάρκεια ομιλίας τους προς τους συμμαθητές τους.

- Βελτιώνει τις επιδόσεις των μαθητών σε γνωστικούς στόχους (Καψάλης & Νημά, 2012: 158).

Στο συγκεκριμένο σημείο κρίνω σημαντικό να αναφέρω τα πέντε βήματα εφαρμογής της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας¹⁷, που ακολούθησα σε όλες τις φάσεις που οι μαθητές μου εργάζονταν κατά ομάδες.

1. Καθορισμός του σκοπού.

Αρχικά, έχοντας σαφή άποψη για το αναμενόμενο τελικό προϊόν κάθε ομαδικής εργασίας, το εξέφραζα με σαφήνεια και στους μαθητές. Επιπλέον, προσπαθούσα να δώσω έναν τόνο συνεργασίας στις ομάδες για την ευκολότερη επίτευξη των στόχων που είχα θέσει.

2. Συγκρότηση ομάδων και κατανομή εργασιών.

Οι ομάδες είχαν συγκροτηθεί από την πρώτη διδακτική ώρα με τυχαίο τρόπο κι έτσι το μόνο που έκανα στις επιμέρους ομαδικές δραστηριότητες είναι κάθε φορά να βοηθώ τα μέλη των ομάδων να κατανέμουν τις διάφορες εργασίες που προέκυπταν.

3. Μάθηση της συνεργασίας.

«Στην καρδιά των συνεργατικών δεξιοτήτων βρίσκεται η ανταλλαγή ιδεών, απόψεων και συναισθημάτων με τους άλλους» (Καψάλης & Νημά, 2012: 164). Έτσι, προσπάθησα να υπάρξει μια χαλαρή και ευχάριστη ατμόσφαιρα στην τάξη, η οποία διασφαλίζει στους μαθητές την άνετη κοινοποίηση των ιδεών, των πεπειθήσεων, των απόψεων και των σκέψεών τους στους άλλους. Παράλληλα, κατέβαλλα προσπάθειες, ώστε οι μαθητές να συνηθίσουν να εργάζονται ήσυχα, να συζητούν χαμηλόφωνα χωρίς να

¹⁷ Ακολουθούνται τα βήματα όπως αυτά εμφανίζονται στο βιβλίο «Σύγχρονη Διδακτική» των Καψάλη Α. και Νημά Ε., σελ. 158 – 167.

ενοχλούν και να μοιράζονται τα διάφορα υλικά χωρίς προστριβές. Ακόμη, έδωσα ιδιαίτερη έμφαση στο να συγκεντρώνουν οι μαθητές και να καταγράφουν τα ουσιώδη αποφεύγοντας τα περιττά και να εργάζονται βάσει ενός σχεδίου που έκαναν όλοι μαζί.

4. Έλεγχος και καθοδήγηση ομάδων.

Ο ρόλος μου, όπως προανέφερα, ήταν επικουρικός και συντονιστικός. Την περισσότερη ώρα παρατηρούσα γυρίζοντας από ομάδα σε ομάδα και παρέμβαινα μόνο όταν χρειαζόταν για να βοηθήσω τους μαθητές να επιτύχουν τον ομαδικό στόχο. Προσπαθούσα να εντοπίζω την ανάγκη υποβοήθησης των ομάδων και να επαναφέρω τους μαθητές στο σωστό δρόμο, όταν εξώκειλαν ή κατέληγαν σε αδιέξοδο. Εξαιρετικά σημαντική θεωρώ την παροχή συναισθηματικής στήριξης εκ μέρους μου και ενθάρρυνσης σε μέλη των ομάδων που αισθάνονταν ότι έχουν κατακλυσθεί ή έχουν απογοητευθεί.

5. Αξιολόγηση.

«Η αξιολόγηση των ομάδων σχετικά με την ποιότητα του αποτελέσματος της συνεργασίας τους είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για την πρόοδό τους στην απόκτηση των συνεργατικών δεξιοτήτων» (Καψάλης & Νημά, 2012: 167). Έτσι, η αξιολόγηση και ταυτόχρονα η επανατροφοδότησή μου στο τέλος κάθε ομαδοσυνεργατικής δραστηριότητας γινόταν με παρουσίαση της εργασίας από έναν εκπρόσωπο κάθε ομάδας και συζήτηση με την ολομέλεια της τάξης.

Τέλος, στην κατηγοριοποίηση για τις βασικές διδακτικές δραστηριότητες, χρησιμοποίησα από τις διδακτικές μορφές επεξεργασίας τη συζήτηση και από τις διδακτικές μορφές προβληματισμού τη διερεύνηση.

Πιο αναλυτικά, η συζήτηση ως μέθοδος διδασκαλίας χρησιμοποιείται συνήθως περισσότερο απ' όσο το συνειδητοποιεί ο εκπαιδευτικός, καθώς αποτελεί φυσική προέκταση της τεχνικής των ερωταποκρίσεων.

Η ελεύθερη συζήτηση παρουσιάζει πολλά οφέλη σε σχέση με άλλες μεθόδους διδασκαλίας. Αρχικά, δίνει τη δυνατότητα στο μαθητή να εκφράσει τις απόψεις του και τις ιδέες του ακούγοντας παράλληλα και εκείνες των συμμαθητών του. Έτσι, η ελεύθερη συζήτηση αποτελεί μια από τις καλύτερες δυνατότητες καλλιέργειας της γλώσσας και ανάπτυξης της κριτικής σκέψης. Επιπλέον, οδηγεί τον μαθητή σε μεγαλύτερη δραστηριοποίηση και

επανατροφοδότηση και σε εντονότερη εμπλοκή με τη διδακτική διαδικασία. Ακόμη, οι εσφαλμένες απόψεις που μπορεί να έχει ο μαθητής διορθώνονται, όταν υποβληθούν σε επανεξέταση μέσω της ελεύθερης συζήτησης (Καψάλης & Νημά, 2012: 145 - 146).

Έτσι, λοιπόν, η παρούσα διδακτική παρέμβαση βασίζεται στη θεωρία της ελεύθερης συζήτησης, καθώς οι μαθητές έρχονται σε άμεση επαφή με το διδακτικό αντικείμενο και εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις και τις απορίες τους στους συμμαθητές τους χωρίς να πιέζονται σε κατά μέτωπο διδασκαλία μετά από διάλεξη του εκπαιδευτικού.

Παράλληλα, η διερευνητική διδασκαλία καθιερώθηκε από τον John Dewey (1859 – 1952) και ανάλογα με το βαθμό καθοδήγησης που ασκεί ο εκπαιδευτικός κατά τη διερευνητική διαδικασία, χωρίζεται σε καθοδηγούμενη και ανοιχτή διερεύνηση.

Η ανοιχτή διερεύνηση αποτελεί μια σημαντική πτυχή της διερευνητικής μάθησης και δεν έχει έναν αυστηρά καθορισμένο στόχο ή αποτέλεσμα που οι μαθητές πρέπει να επιτύχουν. Δίνεται έμφαση στον ατομικό χειρισμό πληροφοριών και τη δημιουργία νοήματος από ένα σύνολο υλικών ή συνθηκών που έχουν δοθεί (Hannafin, Land, & Oliver, 1999: 115-140). Σε πολλά συμβατικά και δομημένα μαθησιακά περιβάλλοντα οι μαθητές αναρωτιούνται ποιο αναμένεται να είναι το αποτέλεσμα και μετά αυτοί απλά περιμένουν να επιβεβαιώσουν ή να αποδείξουν αυτή την υπόθεση. Στην ανοιχτή διερεύνηση, όμως, υπάρχουν πολλά οφέλη. Οι μαθητές δεν μαθαίνουν με μετωπική διδασκαλία σε κατάσταση ρουτίνας, αλλά πραγματικά σκέφτονται τα αποτελέσματα που συλλέγουν και τη σημασία αυτών. Έτσι, στην ανοιχτή διερεύνηση δεν υπάρχουν «λάθος» αποτελέσματα και οι μαθητές πρέπει να αξιολογούν τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες των αποτελεσμάτων που συλλέγουν μόνοι τους και να αποφασίσουν την αξία τους (Hmelo-Silver, 2004: 16).

Έτσι, η παρούσα διδακτική παρέμβαση βασίζεται στη θεωρία της ανοιχτής διερεύνησης, καθώς οι μαθητές έρχονται σε επαφή με το διδακτικό αντικείμενο με απόλυτη ελευθερία και σε εξατομικευμένο χρόνο για τον κάθε μαθητή χωρίς να πιέζονται σε κατά μέτωπο διδασκαλία και αναγκαστική κατανόηση των εννοιών μετά από διάλεξη του εκπαιδευτικού.

6.8. Εκπαιδευτικό Υλικό

«Ο προφορικός λόγος αποτελεί τον πλέον χρησιμοποιούμενο δίαυλο επικοινωνίας στα πλαίσια της διδασκαλίας, μολονότι είναι γνωστό ότι οι οπτικές και γενικότερα οι αισθητηριακές πληροφορίες προσφέρουν μεγαλύτερες δυνατότητες αφομοίωσης και συγκράτησης» (Καψάλης & Νημά, 2012: 235).

Γι' αυτό το λόγο κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας χρησιμοποιούνται πολύ συχνά μέσα διδασκαλίας, τα οποία είναι *«τα διάφορα αντικείμενα, όργανα, συσκευές, προγράμματα και δραστηριότητες, με τα οποία συγκεκριμενοποιούμε και απλοποιούμε τα μορφωτικά αγαθά, έτσι ώστε να διευκολύνονται οι μαθητές στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν – στο βαθμό που οι νοητικές τους ικανότητες το επιτρέπουν – τον κόσμο που τους περιβάλλει» (Κανδήλης, 2002: 16).*

Όταν, όμως, η διδασκαλία αφορά το μάθημα της Ιστορίας, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση, το βασικότερο εκπαιδευτικό υλικό που είναι ανάγκη να χρησιμοποιείται είναι οι πηγές. Άλλωστε, οι πηγές αποτελούν ιστορικά τεκμήρια απολύτως αναγκαία αφού είναι αδύνατον χωρίς αυτά και τη μεταξύ τους διαλεκτική σχέση, να επιτευχθεί η προσέγγιση και η διερεύνηση του διδακτικού αντικείμενου.

Βέβαια, κανένα μέσο δεν είναι σε θέση να υποκαταστήσει τον εκπαιδευτικό και απλώς αυτός έχει τη δυνατότητα να γίνει πιο αποτελεσματικός, όταν αξιοποιήσει τις δυνατότητες των μέσων διδασκαλίας.

Προσπάθησα, λοιπόν, στη διδακτική παρέμβασή μου να χρησιμοποιήσω πληθώρα εκπαιδευτικού υλικού (μέσα, ιστορικές πηγές, πληροφοριακό υλικό), καθώς θεώρησα ότι με αυτόν τον τρόπο θα κάνω το διδακτικό αντικείμενο πιο ενδιαφέρον και πιο εύκολα αντιληπτό για τα παιδιά.

Αναμφίβολα, η βασική πηγή που χρησιμοποίησα είναι τα κεφάλαια του comic «Η ιστορία του κόσμου σε comics». Αποτελεί μια δευτερογενή πηγή, την οποία ακολούθησα σε όλη τη διάρκεια του project μου και αποτελούσε τον βασικό πυρήνα κάθε διδακτικής συνάντησης.

Παράλληλα, χρησιμοποίησα και άλλες πηγές¹⁸ που συνδυαστικά με το comic βοηθούσαν τους μικρούς μαθητές να κατανοήσουν σε βάθος το θέμα που πραγματευόμασταν. Κρίνω σκόπιμο, λοιπόν, να αναφέρω στο σημείο αυτό και τις άλλες πηγές, χωρίζοντάς τες σε κατηγορίες σύμφωνα με τη σύγχρονη θεωρία της Διδακτικής της Ιστορίας.

1. Γραπτές πηγές

Αρχικά, στη συγκεκριμένη κατηγορία ανήκουν τα comics που έδωσα στα παιδιά για να διακρίνουν τα χαρακτηριστικά αυτού του είδους Παιδικής Λογοτεχνίας. Επιπλέον, καθ' όλη τη διάρκεια της διδακτικής παρέμβασης οι μαθητές ανά ομάδες καλούνταν να επεξεργαστούν ομαδικά πηγές για τα πολιτεύματα της Αρχαίας Αθήνας, για τους Περσικούς Πολέμους, για τις κοινωνικές τάξεις της πόλης και μαρτυρίες σύγχρονων γυναικών από την Ελλάδα και τον κόσμο. Ακόμη, οι μαθητές ήρθαν σε επαφή με το λογοτεχνικό έργο της Άλκης Ζέη «Η Αλίκη στη Χώρα των Μαρμάρων» με σκοπό να αντιληφθούν το θέμα της αρπαγής των μαρμάρων του Παρθενώνα από τον Έλγιν.

2. Αντικείμενα

Στην ενότητα με τον οστρακισμό οι μαθητές ήρθαν σε επαφή με αληθινά όστρακα και στη συνέχεια τους παρείχα όστρακα – κεραμίδια με σκοπό να παίξουν το παιχνίδι «Οστρακισμός στη Φλώρινα» και να κατανοήσουν ρεαλιστικά και με παιγνιώδη τρόπο το συγκεκριμένο θέμα. Επίσης, στην ενότητα με την αγγειοπλαστική οι μαθητές καλούνταν να κατασκευάσουν τα δικά τους αγγεία από fimo, που τους παρείχα.

3. Ηλεκτρονικές Πηγές

Οι μαθητές στην ενότητα για τον Παρθενώνα καλούνταν να περιηγηθούν στην ιστοσελίδα <http://www.parthenonfrieze.gr/#/read> για περισσότερη πληροφόρηση σχετικά με την αρχιτεκτονική και τη γλυπτική του Παρθενώνα.

4. Οπτικά ντοκουμέντα/ εικονιστικές πηγές

Παρουσιάζονται στους μαθητές διάφορες εικόνες από τριήρεις, αγαλμάτων του Περικλή και από προικοσύμφωνα με σκοπό οι μαθητές να οπτικοποιήσουν με όσο το δυνατόν περισσότερα ερεθίσματα τις νέες γνώσεις.

¹⁸ Όλο το εκπαιδευτικό υλικό υπάρχει σε ηλεκτρονική μορφή στο CD που συνοδεύει την παρούσα εργασία.

Ακόμη, προβάλλονται και συζητούνται σε κάποιες διδακτικές ώρες παρουσιάσεις Power Point που έχω ετοιμάσει η ίδια με θέματα όπως η αγγειοπλαστική, η γλυπτική, ο οστρακισμός, τα νομίσματα, οι χώροι της αρχαίας Αθήνας και το αρχαίο θέατρο προσπαθώντας να μεταδώσω στους μαθητές περισσότερα ερεθίσματα για τα συγκεκριμένα θέματα.

5. Ηχητικά ντοκουμέντα

Δεν χρησιμοποίησα κάποια πηγή που να ανήκει στη συγκεκριμένη κατηγορία, καθώς έδωσα περισσότερη έμφαση στα μέσα που συνδυάζουν εικόνα και ήχο.

6. Οπτικοακουστικά ντοκουμέντα

Στη συγκεκριμένη κατηγορία ανήκουν τα video που επέλεξα με θέματα όπως η μυθολογία στην Αρχαία Αθήνα, παράσταση αρχαίας τραγωδίας, περιήγηση στα γλυπτά του Παρθενώνα που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο, ο Πελοποννησιακός Πόλεμος και ο Σωκράτης με σκοπό την ενημέρωση των μαθητών για τα συγκεκριμένα θέματα με τρόπο όχι δασκαλοκεντρικό αλλά ευχάριστο και οικείο.

7. Πηγές τοπίου

Δε χρησιμοποίησα κάποιο μέσο που να ανήκει στη συγκεκριμένη κατηγορία, καθώς δεν ανταποκρινόταν σε κανέναν από τους στόχους που είχα θέσει και δε διευκόλυνε τη διδακτική διαδικασία όπως την είχα σχεδιάσει.

8. Προφορικές μαρτυρίες

Δε χρησιμοποίησα κάποιο μέσο που να ανήκει στη συγκεκριμένη κατηγορία, καθώς το θέμα μου δεν ευνοούσε στη χρήση τέτοιου είδους πηγών.

9. Πίνακες και γραφήματα

Οι μαθητές κλήθηκαν να σχεδιάσουν ομαδικά εννοιολογικό χάρτη με θέμα τους φορείς διακυβέρνησης την εποχή του Περικλή με σκοπό τη νοητική οργάνωση των πληροφοριών.

10. Χάρτες.

Καθ' όλη τη διδακτική παρέμβαση οι μαθητές καλούνται να καρφώνουν κάθε φορά ταμπελάκια με τοποθεσίες που συναντούμε και σημαντικά γεγονότα που συμβαίνουν εκεί σε έναν χειροποίητο χάρτη με σκοπό την κατανόηση του γεωγραφικού χώρου.

6.9. Διάταξη των θρανίων

Η διάταξη των θρανίων είναι πολύ σημαντική και αποτελεί ένα από τα στοιχεία του σχολικού περιβάλλοντος που ο εκπαιδευτικός μπορεί να διαμορφώσει. Όπως είναι φυσικό διαφορετική διευθέτηση υπαγορεύει διαφορετική μορφή επικοινωνίας, διαφορετικό βαθμό εμπλοκής των μαθητών στο μάθημα και διαφορετική ποιότητα διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών και του εκπαιδευτικού.

Η διάταξη των θρανίων που επέλεξα για όλη τη διάρκεια της διδακτικής μου παρέμβασης είναι τα ομαδικά τραπέζια, καθώς ενισχύουν τις εσωτερικές επαφές της ομάδας και αυτή η διάταξη ανταποκρίνεται στην ομαδοκεντρική μορφή διδασκαλίας που έχω επιλέξει.. Έτσι, σχημάτισα τέσσερα ομαδικά τραπέζια όσες και οι ομάδες των μαθητών. Άλλωστε, *«αυτή η διευθέτηση των θρανίων είναι η μόνη σωστή για την ομαδική εργασία»* (Καψάλης & Νημά, 2012: 252).

6.10. Δημιουργία «Γωνιάς της Ιστορίας»

Η τεχνική των «γωνιών» προέρχεται από το Νηπιαγωγείο και είναι η διαδικασία κατά την οποία ο νηπιαγωγός δημιουργεί «γωνιές» ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των μαθητών, ώστε τα παιδιά με ελευθερία να απασχολούνται σε όποια γωνιά τους ενδιαφέρει και ταυτόχρονα να μαθαίνουν.

Επηρεασμένη, λοιπόν, από αυτήν την τεχνική του Νηπιαγωγείου, αποφάσισα να τη μεταφέρω και να την προσαρμόσω στο Δημοτικό Σχολείο. Έτσι, σχεδίασα και δημιούργησα τη *«Γωνιά της Ιστορίας»*.

Πιο συγκεκριμένα, σε μια γωνιά της τάξης τοποθετήθηκε το κεντρικό πανό που δήλωνε τη δημιουργία της «Γωνιάς της Ιστορίας». Παράλληλα, τοποθετήθηκαν στο συγκεκριμένο σημείο η Χρονογραμμή και ο Χάρτης της Ελλάδας. Οι μαθητές, λοιπόν, σε κάθε διδακτική μας συνάντηση ανέτρεχαν στη γωνιά συμπληρώνοντας τη Χρονογραμμή και το Χάρτη και ταυτόχρονα τοιχοκολλούσαν τις ομαδικές τους εργασίες και κατασκευές με σκοπό αφ' ενός να τους είναι ανά πάσα ώρα ορατές όλες οι πληροφορίες που χρειαζόνταν και αφ' ετέρου να μπορούν να θαυμάζουν κάθε στιγμή τη δουλειά τους

αυξάνοντας την αυτοεκτίμησή τους και διακοσμώντας την τάξη τους με δικά τους έργα.

Εικόνα 1: Χρονογραμμή, Γωνιά της Ιστορίας, Χάρτης της Ελλάδας

Βέβαια, η δική μου «γωνιά» περιορίστηκε στην ιστορία της Αρχαίας Αθήνας, που αποτέλεσε και το διδακτικό μου αντικείμενο. Πιστεύω, όμως, ότι η ύπαρξη «γωνιών» στις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου έχει πολλά οφέλη και μπορεί να επεκταθεί και σε άλλα γνωστικά αντικείμενα.

6.11. Διδακτικές ώρες

Η διδακτική παρέμβαση σχεδιάστηκε για να υλοποιηθεί σε 13 δίωρες διδακτικές συναντήσεις, όπως αναφέρεται παρακάτω (πίνακας 2):

Πίνακας 2: Τίτλοι των διδακτικών συναντήσεων

1η Συνάντηση	Πρώτο tête-à-tête με τα comics και την Αρχαία Αθήνα
2η Συνάντηση	A... Αθήνα... Αγγεία!
3η Συνάντηση	Πολιτικό debate ... στην τάξη!
4η Συνάντηση	Περσικοί Πόλεμοι: Η σύγκρουση δύο κόσμων (I)
5η Συνάντηση	Περσικοί Πόλεμοι: Η σύγκρουση δύο κόσμων (II)
6η Συνάντηση	Αθήνα: Ένας άλλος «φοίνικας»
7η Συνάντηση	Παίζοντας στην τάξη με τις ... τάξεις!
8η Συνάντηση	Πολίτες και τεχνίτες της Αθήνας
9η Συνάντηση	Μια μέρα στον Παρθενώνα του τότε και του τώρα...
10η Συνάντηση	Έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου
11η Συνάντηση	«Ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα»
12η Συνάντηση	Θάνατος και Παρακμή...
13η Συνάντηση	... και τώρα παίζουμε!!!

6.12. Αξιολόγηση

«Η αξιολόγηση είναι ένα από τα τρία συστατικά στοιχεία της διδακτικής ενέργειας (σχεδιασμός, εκτέλεση, αξιολόγηση)» (Καψάλης & Νημά, 2012: 331). Με τη διδασκαλία ο εκπαιδευτικός επιδιώκει την επίτευξη των σκοπών και των στόχων που έχει θέσει από τη φάση του σχεδιασμού κι επομένως μπορεί να αξιολογηθεί η διδασκαλία με βάση το βαθμό επίτευξης αυτών των σκοπών και των στόχων. Βέβαια, δεν επαρκεί μόνο να επιτύχει ο εκπαιδευτικός τους σκοπούς και τους στόχους που έθεσε, αλλά η επίτευξη να γίνει με τον πιο γρήγορο, εύκολο και αποτελεσματικό τρόπο.

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, η αξιολόγηση της διδασκαλίας γίνεται συνήθως προς δύο πλευρές, του μαθητή και του εκπαιδευτικού.

Εφόσον η αξιολόγηση έχει τόση σημασία δεν θα μπορούσε να μην καταλαμβάνει μεγάλο μέρος αυτού του project. Έτσι, η αυτοαξιολόγηση μου ως εκπαιδευτικού αυτής της διδακτικής παρέμβασης γίνεται αρχικά καθ' όλη τη διάρκεια μέσα από το ημερολόγιο που κρατούσα μετά από κάθε συνάντηση. Πιο συγκεκριμένα, μετά από κάθε δίωρη διδακτική παρέμβαση συμπλήρωνα ένα φύλλο αναστοχασμού με πληροφορίες για την κατάσταση της τάξης, το αν η εκτέλεση της διδασκαλίας πήγε όπως την είχα σχεδιάσει, ποια προβλήματα προέκυψαν και ποια περιστατικά μου έκαναν εντύπωση σε κάθε διδασκαλία.

Παράλληλα, η αυτοαξιολόγησή μου γίνεται και από τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγα. Αφού ελέγξω τις απαντήσεις των μαθητών στο Pre – Test και το Post – Test, εξάγω συμπεράσματα πάνω στα βασικά ερευνητικά ερωτήματα και τις ερευνητικές υποθέσεις μου. Θεωρώ πως αν η διδασκαλία μου ήταν επιτυχημένη θα έχω και τα ανάλογα αποτελέσματα.

Όσον αφορά την αξιολόγηση των μαθητών γίνεται κι αυτή καθ' όλη τη διάρκειά του project στο τέλος κάθε ομαδοσυνεργατικής δραστηριότητας με παρουσίαση της εργασίας από έναν εκπρόσωπο κάθε ομάδας και συζήτηση με την ολομέλεια της τάξης.

Επίσης, αποτελεί αξιολόγηση και το ερωτηματολόγιο που οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν στην αρχή και στο τέλος της διδακτικής αυτής παρέμβασης και το οποίο επιφέρει τα αποτελέσματα για την έρευνα που διεξήχθη.

Επιπλέον, η παρουσίαση του τελικού προϊόντος, δηλαδή της «Γωνιάς της Ιστορίας», που περιλαμβάνει τη Χρονογραμμή, το Χάρτη της Ελλάδας και τις εργασίες και κατασκευές των μαθητών, αλλά και του επιτραπέζιου παιχνιδιού και γίνεται στη 13^η δίωρη συνάντηση από τους μαθητές μπροστά σε γονείς και σε όλο το σχολείο αποτελεί κι αυτό αξιολόγηση ολόκληρης της διδακτικής παρέμβασης.

Όχι όμως μόνο η παρουσίαση του επιτραπέζιου παιχνιδιού αλλά και ολόκληρη η κατασκευή του αποτελεί αξιολόγηση του project. Πιο συγκεκριμένα, σκέφτηκα ότι θα ήταν δημιουργικό και χρήσιμο αν πέρα από τις άλλες δραστηριότητες κατασκευάζαμε με τα παιδιά ένα επιτραπέζιο παιχνίδι για το θέμα που μελετάμε. Βασικοί σκοποί για τη συγκεκριμένη ιδέα είναι:

- Η αξιοποίηση όλων των γνώσεων και δεξιοτήτων που απέκτησαν οι μαθητές κατά τη διάρκεια του project με σκοπό τη δημιουργία του.

- Η κατασκευή ενός χειροποίητου εκπαιδευτικού υλικού που εμπλέκει τους μαθητές με το γνωστικό αντικείμενο με παιγνιώδη και ευχάριστο τρόπο.

- Η δημιουργία ενός εκπαιδευτικού υλικού που θα μπορέσει να χρησιμοποιηθεί και από άλλους εκπαιδευτικούς και μαθητές ίδιας ή μικρότερης ηλικίας που ενδιαφέρονται για το συγκεκριμένο θέμα.

Έτσι, κατασκευάστηκε το κουτί του επιτραπέζιου παιχνιδιού «Περίπατος στην Αρχαία Αθήνα» που μέσα περιλαμβάνει:

- Το ταμπλό του παιχνιδιού απεικονίζει δρόμους, μεταξύ των οποίων και την οδό των Παναθηναίων, και τοποθεσίες αξιόλογων κτηρίων και χώρων του Χρυσού Αιώνα του Περικλή, όπως ο Παρθενώνας, το Ερέχθειο, τα Προπύλαια, ο Ναός της Αθηνάς Νίκης, το θέατρο του Διονύσου, η Αγορά, το Ηφαιστείο, ο Βωμός των Δώδεκα Θεών, ο Άρειος Πάγος και η Πνύκα. Σε κάθε κτήριο ή χώρο έχει τοποθετηθεί από τους μαθητές μια τρισδιάστατη κατασκευή με διπλής όψεως εικόνα που παρουσιάζει από τη μία πλευρά το κάθε κτήριο ή χώρο όπως ήταν την εποχή του Περικλή και από την άλλη πώς σώζεται σήμερα. Οι δρόμοι είναι χωρισμένοι σε τετράγωνα κάποια από τα οποία είναι κενά, σε κάποια υπάρχει ερωτηματικό (;) που παραπέμπει στις κάρτες των «Ερωτήσεων», σε κάποια το θαυμαστικό (!) που παραπέμπει στις κάρτες των «Εντολών» και σε κάποια ένα προσωπάκι (☺) που παραπέμπει στις κάρτες «Βρες Ποιος Είναι».

- Ζάρι, το οποίο είναι κατασκευασμένο από τους μαθητές.

- Έξι πιόνια, που απεικονίζουν Αρχαίους Έλληνες και Ελληνίδες της εποχής αυτής και είναι κι αυτά κατασκευασμένα από τους μαθητές.

- Κάρτες τριών κατηγοριών: «Ερωτήσεις», «Εντολές» και «Βρες Ποιος Είναι». Πιο συγκεκριμένα, στις «Ερωτήσεις» οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αφορούν την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας και σε κάθε σωστή απάντηση ο παίκτης έχει τη δυνατότητα να ξαναπαιξει. Όσον αφορά τις «Εντολές», οι μαθητές καλούνται να ακολουθήσουν τις οδηγίες που τους δίνονται κάθε φορά που δυσκολεύουν ή διευκολύνουν τους παίκτες καθιστώντας το παιχνίδι πιο ενδιαφέρον. Ακόμη, στις κάρτες «Βρες Ποιος Είναι» οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν μια προσωπικότητα της

Αρχαίας Αθήνας από κάποια στοιχεία που τους δίνονται. Αν ο παίκτης αναγνωρίσει σωστά την προσωπικότητα, έχει τη δυνατότητα να ξαναπαίξει.

- Καρτέλα με τους Κανόνες του παιχνιδιού.
- Έξι καρτέλες, ίδιου χρώματος με κάθε πιόνι, στις οποίες τοποθετούνται μικρές εικόνες από τα κτήρια και τους χώρους από τους οποίους έπρεπε υποχρεωτικά να περάσουν οι παίκτες για την ολοκλήρωση του παιχνιδιού.

Ο κάθε παίκτης ως Αρχαίος Έλληνας που περιφέρεται στην Αθήνα πρέπει να επισκεφτεί όλα τα κτήρια και τους χώρους που βρίσκονται στο παιχνίδι για να θεωρηθεί νικητής.

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι όλο το επιτραπέζιο παιχνίδι κατασκευάστηκε από τους μαθητές μέσα στις 12 δίωρες συναντήσεις, όταν υπήρχε ελεύθερος χρόνος.

Εικόνα 2: Το επιτραπέζιο παιχνίδι "Περίπατος στην Αρχαία Αθήνα"

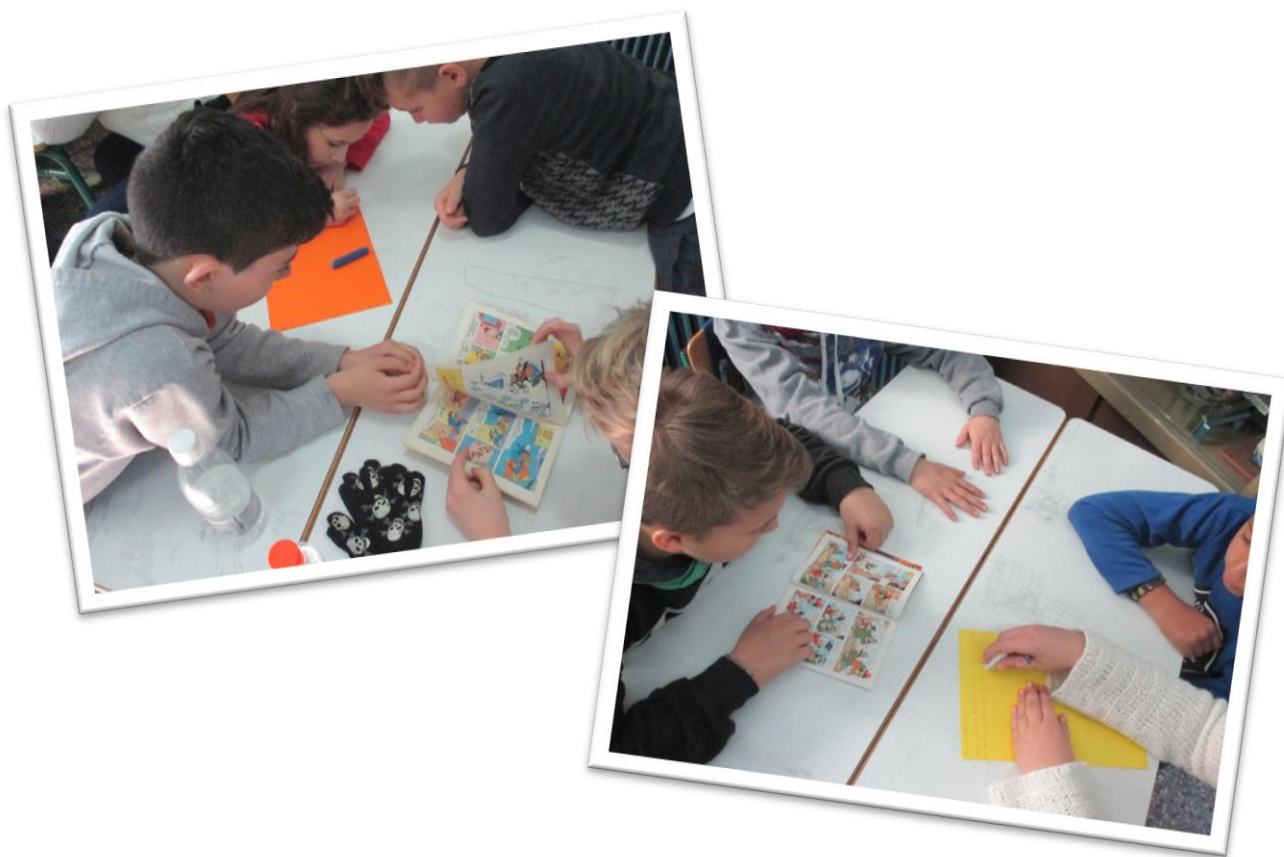
6.13. Πλάνα Διδακτικής Παρέμβασης

6.13.1. Πρώτο tête-à-tête με τα comics και την Αρχαία Αθήνα

Θέμα: Συνάντηση γνωριμίας των μαθητών με τη διδάσκουσα και με τα δύο βασικά θέματα του project, την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας και τα comics.

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Γνωριμία 10 λεπτά	Η διδάσκουσα αυτοπαρουσιάζεται και ζητά από τους μαθητές να κάνουν το ίδιο πετώντας τυχαία ένα μικρό μπαλάκι. Στη συνέχεια, εξηγεί το λόγο για τον οποίο βρίσκεται στην τάξη και το πρόγραμμα το οποίο θα ακολουθήσουν για τους επόμενους μήνες.	Μπαλάκι
Διαχωρισμός ομάδων 10 λεπτά	Η διδάσκουσα κολλά στις πλάτες των μαθητών αυτοκόλλητα χαρτάκια από 4 διαφορετικά χρώματα και καλεί τους μαθητές να χωριστούν σε ομάδες ανάλογα με το χρώμα που έχουν. Οι μαθητές χωρίς να μιλούν πρέπει να βρουν σε ποια ομάδα ανήκουν. Έτσι, με παιγνιώδη και τυχαίο τρόπο διαχωρίζονται οι ομάδες που θα υπάρχουν καθ' όλη τη διάρκεια του project. Η κάθε ομάδα παίρνει το όνομα του χρώματος που είχαν τα χαρτάκια.	Αυτοκόλλητα χαρτάκια 4 χρωμάτων
Συμπλήρωση Pre – Test 30 λεπτά	Η διδάσκουσα μοιράζει σε κάθε μαθητή το Pre – Test, στο οποίο οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις φιλιαναγνωσίας και ιστορίας.	Pre – Test

<p>Εισαγωγή στα comics 20 λεπτά</p>	<p>Μοιράζονται σε κάθε ομάδα comics και από ένα χαρτόνι. Οι μαθητές καλούνται ομαδικά να αναγνωρίσουν το λογοτεχνικό είδος και να καταγράψουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Ακολουθεί παρουσίαση από κάθε ομάδα στην ολομέλεια της τάξης και συζήτηση.</p>	<p>Comics Πολύχρωμα χαρτόνια</p>
<p>Εισαγωγή στο ιστορικό θέμα 20 λεπτά</p>	<p>Οι μαθητές σε ομάδες καλούνται να καταγράψουν σε πολύχρωμα χαρτόνια όσες περισσότερες λέξεις τους έρχονται στο μυαλό για την Αρχαία Αθήνα με την τεχνική της ιδεοθύελλας (Brainstorming). Η κάθε ομάδα παρουσιάζει τις λέξεις της στην ολομέλεια της τάξης και νικήτρια αναδεικνύεται η ομάδα με τις περισσότερες σωστές λέξεις.</p>	<p>Πολύχρωμα χαρτόνια</p>

Εικόνα 3: Οι μαθητές ομαδικά εξερευνούν τα comics

6.13.2. Α... Αθήνα... Αγγεία!

Θέμα: Η καθημερινή ζωή των αρχαίων Αθηναίων και η αγγειοπλαστική στην αρχαία Αθήνα.

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Αρχικά, παρουσιάζεται το video με θέμα τη διαμάχη του Ποσειδώνα και της Αθηνάς για την ονομασία της Αθήνας και ακολουθεί συζήτηση για το μύθο.	Προτζέκτορας, Video
Τοπική και χρονική τοποθέτηση 10 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η πρώτη σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Στη συνέχεια, η διδάσκουσα τοποθετεί σε ένα σημείο της τάξης που θα αποτελεί τη «Γωνιά της Ιστορίας» μια χρονογραμμή και καλεί τους μαθητές να βρουν αρχικά σε ποιο χρονικό σημείο βρίσκονται οι ίδιοι τώρα και σε ποιο το ιστορικό θέμα που μελετούν τοποθετώντας καρτέλες. Ακόμη, η διδάσκουσα τοποθετεί σε ένα άλλο σημείο της «Γωνιάς της Ιστορίας» ένα χάρτη της Ελλάδας και καλεί τους μαθητές να αναγνωρίσουν πού βρίσκεται η Αθήνα και πού η Ιωνία τοποθετώντας ταμπελάκια με το όνομα της καθεμιάς.	Προτζέκτορας, Comic, Χρονογραμμή, αυτοκόλλητα χαρτάκια, Χάρτης Ελλάδας πάνω σε φελιζόλ, ταμπελάκια
Εισαγωγή νέας γνώσης 30 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η δεύτερη και η τρίτη σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για την καθημερινή ζωή	Προτζέκτορας, Comic, Παρουσίαση Power Point

	των Αθηναίων και τις τάξεις που υπάρχουν αυτήν την περίοδο. Δίνεται έμφαση στη χρήση του νομίσματος και τα παιδιά παρατηρούν μια παρουσίαση Power Point με τα αρχαία νομίσματα και τα αντιπαραβάλλουν με τα Ευρώ.	
Επέκταση 15 λεπτά	Οι μαθητές παρακολουθούν μια παρουσίαση Power Point σχετικά με την αγγειοπλαστική και τη χρήση των αγγείων στην Αρχαία Αθήνα. Ακολουθεί συζήτηση.	Προτζέκτορας, Παρουσίαση Power Point
Αξιολόγηση 30 λεπτά	Η διδάσκουσα μοιράζει σε κάθε ομάδα από μια καρτέλα με όλα τα αγγεία. Η κάθε ομάδα κατασκευάζει από ένα αγγείο με fimo συγκεκριμένης κατηγορίας που έχουν επιλέξει οι μαθητές. Στη συνέχεια, γράφουν ταμπελάκια με την ονομασία του κάθε αγγείου και δημιουργούν έτσι ένα δικό τους μικρό μουσείο στη «Γωνιά της Ιστορίας».	Καρτέλες με αγγεία, Fimo, πολύχρωμα χαρτόνια

Εικόνα 4: Μυθολογία, Νομίσματα και Αγγεία από fimo

6.13.3. Πολιτικό debate ... στην τάξη!

Θέμα: Οι νόμοι και τα πολιτεύματα στην αρχαία Αθήνα.

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 10 λεπτά	Η διδάσκουσα ρωτά τους μαθητές για τους κανόνες της τάξης και συζητούν για την αναγκαιότητά τους και την επέκτασή τους στην κοινωνία στο παρόν και στο παρελθόν.	
Εισαγωγή νέας γνώσης 20 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 4 ^η – 8 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για τους νομοθέτες και το έργο του καθενός. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στα πολιτεύματα που υπήρχαν εκείνη την εποχή και τα χαρακτηριστικά τους. Παράλληλα, τοποθετούνται πολύχρωμα χαρτάκια με ονόματα και γεγονότα στη Χρονογραμμή.	Προτζέκτορας, Comic, Χρονογραμμή, πολύχρωμα χαρτάκια
Εμπέδωση 15 λεπτά	Η διδάσκουσα παρέχει σε κάθε ομάδα πληροφορίες για διαφορετικό πολίτευμα στην καθεμιά και οι μαθητές καλούνται να καταγράψουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του κάθε πολιτεύματος συνδυάζοντας τις πληροφορίες των πηγών και τα όσα έμαθαν από το comic.	Πηγές για πολιτεύματα, φύλλο εργασίας
Αξιολόγηση 30 λεπτά	Ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει στην ολομέλεια της τάξης το πολίτευμα που ανέλαβε η ομάδα του και τοιχοκολλεί	

	το φύλλο εργασίας στη «Γωνιά της Ιστορίας». Μετά την παρουσίαση όλων των ομάδων ακολουθεί «Αγώνας Επιχειρηματολογίας ή Αντιλογίας» (debate) μεταξύ των εκπροσώπων για την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε πολιτεύματος. Ακολουθεί συζήτηση για το σημερινό πολίτευμα της Ελλάδας.	
Επιπρόσθετη νέα γνώση 15 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 9η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Εντοπίζεται το θέμα του εμφυλίου πολέμου, το οποίο καλούνται οι μαθητές να σχολιάσουν. Επιπλέον, εντοπίζονται στο Χάρτη της Ελλάδας οι διάφορες πόλεις που αναφέρονται και τοποθετούνται ταμπελάκια.	Προτζέκτορας, Comic, Χάρτης της Ελλάδας πάνω σε φελιζόλ, ταμπελάκια

Εικόνα 5: Οι μαθητές ομαδικά μελετούν τα πολιτεύματα

6.13.4. Περσικοί Πόλεμοι: Η σύγκρουση δύο κόσμων (I)

Θέμα: Η μάχη του Μαραθώνα και ο Οστρακισμός στην αρχαία Αθήνα.

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Επιχειρείται μια σύνδεση με όσα αναφέρθηκαν στην προηγούμενη διδακτική ώρα για τη δύναμη των Αθηναίων και την καταστροφή των Σάρδεων.	
Εισαγωγή νέας γνώσης 40 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 10 ^η – 20 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για τα γεγονότα της μάχης του Μαραθώνα, τις προσωπικότητες του Μιλτιάδη, του Θεμιστοκλή, του Δαρείου και του Ξέρξη. Παράλληλα, εντοπίζονται στον χάρτη της Ελλάδας οι διάφορες τοποθεσίες για τις οποίες γίνεται λόγος και τοποθετούνται στη Χρονογραμμή πολύχρωμα χαρτάκια με ονόματα και γεγονότα.	Προτζέκτορας, Comic, Χάρτης της Ελλάδας πάνω σε φελιζόλ, ταμπελάκια, Χρονογραμμή, πολύχρωμα χαρτάκια
Επέκταση 15 λεπτά	Με αφορμή ένα σχόλιο στο comic για τον οστρακισμό η διδάσκουσα καλεί τους μαθητές να παρακολουθήσουν μια παρουσίαση Power Point για το συγκεκριμένο θέμα και παρατηρούν πραγματικά όστρακα.	Προτζέκτορας, παρουσίαση Power Point, όστρακα
Αξιολόγηση 30 λεπτά	Τα παιδιά καλούνται να παίξουν το παιχνίδι: « Οστρακισμός στη Φλώρινα ». Η διδάσκουσα παρουσιάζει στα παιδιά	Προτζέκτορας, παρουσίαση Power Point,

	<p>τέσσερις προσωποποιημένες καταστάσεις που επηρεάζουν την εύρυθμη λειτουργία της σχολικής τάξης (<i>Οικονομική Κατάσταση Οικογένειας, Σχολική Βία, Οικογενειακή Κατάσταση, Αυστηροί Εκπαιδευτικοί</i>) και οι μαθητές καλούνται να οστρακίσουν με «όστρακα» μία από αυτές χρησιμοποιώντας τον αρχαίο ελληνικό τρόπο γραφής. Μετά τα αποτελέσματα ακολουθεί συζήτηση για αυτά τα προβλήματα που θέτουν σε κίνδυνο την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου σήμερα και τοποθετούνται τα «όστρακα» στη «Γωνιά της Ιστορίας».</p>	<p>όστρακα - κεραμίδια, άσπρη κιμωλία</p>
--	--	---

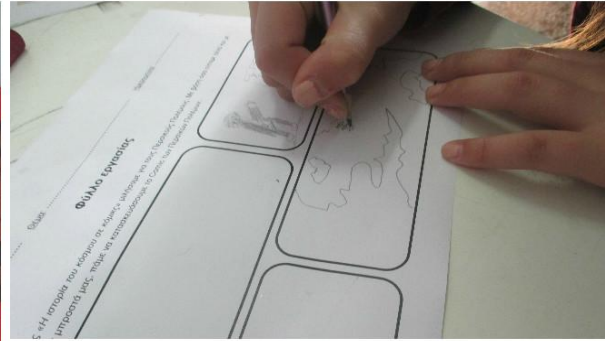
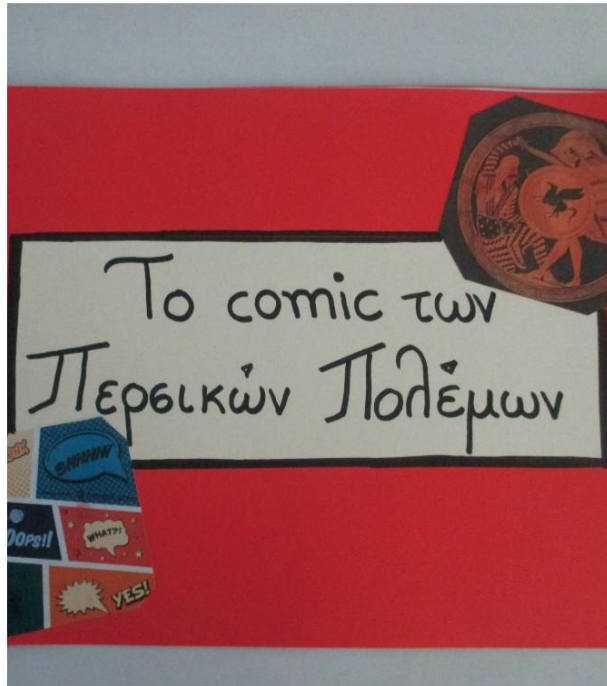

Εικόνα 6: Οι μαθητές μελετούν και κατασκευάζουν τα δικά τους όστρακα

6.13.5. Περσικοί Πόλεμοι: Η σύγκρουση δύο κόσμων (II)

Θέμα: Περσικοί Πόλεμοι

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Επιχειρείται σύνδεση με όσα αναφέρθηκαν στις δύο προηγούμενες διδακτικές ώρες για τους Περσικούς Πολέμους.	
Εισαγωγή νέας γνώσης 40 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 20 ^η – 30 ^η σελίδα του comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για τα γεγονότα της μάχης των Θερμοπυλών, της ναυμαχίας της Σαλαμίνας και της μάχης στις Πλαταιές. Παράλληλα, εντοπίζονται στον Χάρτη οι διάφορες τοποθεσίες για τις οποίες γίνεται λόγος και τοποθετούνται στη Χρονογραμμή πολύχρωμα χαρτάκια με ονόματα και γεγονότα.	Προτζέκτορας, Comic, Χάρτης της Ελλάδας πάνω σε φελιζόλ, ταμπελάκια, Χρονογραμμή, πολύχρωμα χαρτάκια
Εμπέδωση 25 λεπτά	Η διδάσκουσα μοιράζει διαφορετικές πηγές σε κάθε ομάδα για τις μάχες των Περσικών Πολέμων και οι μαθητές σε ομάδες σχεδιάζουν 4 σκηνές comic για την κάθε μάχη συνδυάζοντας πληροφορίες από τις πηγές που τους δόθηκαν και από το comic.	Πηγές για τις μάχες στους Περσικούς Πολέμους, κόλλα, φύλλο εργασίας, μαρκαδόροι
Ανακεφαλαίωση-Αξιολόγηση 20 λεπτά	Η κάθε ομάδα παρουσιάζει το comic της στην ολομέλεια της τάξης. Στο τέλος, οι μαθητές τοιχοκολλούν με τη σωστή σειρά τις σκηνές comic στη «Γωνιά της Ιστορίας», κατασκευάζοντας έτσι το «Comic των Περσικών Πολέμων».	Comic μαθητών

Εικόνα 7: Οι μαθητές ομαδικά κατασκευάζουν το comic των Περσικών Πολέμων

6.13.6. Αθήνα: Ένας άλλος «φοίνικας»

Θέμα: Χώροι της πόλης της Αρχαίας Αθήνας

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 33 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Επιχειρείται μια σύνδεση με όσα αναφέρθηκαν στις δύο προηγούμενες διδακτικές ώρες για τους Περσικούς Πολέμους και την κατάσταση που επικρατεί στην Αθήνα.	Προτζέκτορας, Comic
Εισαγωγή νέας γνώσης 25 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 34 ^η – 37 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για τους χώρους της πόλης της αρχαίας Αθήνας και η διδάσκουσα δίνει περισσότερες πληροφορίες και εικόνες.	Προτζέκτορας, Comic, Power Point χώροι αρχαίας Αθήνας
Αξιολόγηση 10 λεπτά	Οι μαθητές καλούνται να «ξαναζωντανέψουν» την πόλη της Αθήνας κολλώντας εικόνες στο σχέδιο της πόλης στα σημεία που υπάρχει αντίστοιχη ονομασία. Μετά την ολοκλήρωση το εκθέτουν στη «Γωνιά της Ιστορίας».	Σχέδιο της πόλης, εικόνες, κόλλα
Εισαγωγή νέας γνώσης 20 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 38η – 39η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για τον τύπο των караβιών της αρχαίας Αθήνας, τριήρεις, και τη συμμαχία της Δήλου. Παράλληλα, εντοπίζονται στον	Προτζέκτορας, Comic, Χάρτης της Ελλάδας πάνω σε φελιζόλ, ταμπελάκια,

	χάρτη της Ελλάδας οι διάφορες τοποθεσίες για τις οποίες γίνεται λόγος και τοποθετούνται στη Χρονογραμμή πολύχρωμα χαρτάκια με τα γεγονότα.	Χρονογραμμή, πολύχρωμα χαρτάκια
Επέκταση 10 λεπτά	Με αφορμή την αναφορά για τις τριήρεις, η διδάσκουσα καλεί τους μαθητές να παρατηρήσουν εικόνες με το συγκεκριμένο τύπο καραβιών.	Εικόνες
Εισαγωγή νέας γνώσης 20 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 40 ^η – 41 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για τον οίκο και την προίκα. Οι μαθητές καλούνται να αναλογιστούν διαφορές και ομοιότητες με το σημερινό έθιμο της προίκας και η διδάσκουσα παρουσιάζει εικόνες από προικοσύμφωνα και σημερινά προσκλητήρια γάμου.	Προτζέκτορας, Comic, εικόνες

Εικόνα 8: Οι μαθητές μελετούν το comic και κατασκευάζουν το δικό τους επιτραπέζιο

6.13.7. Παίζοντας στην τάξη με τις ... τάξεις!

Θέμα: Κοινωνικές τάξεις και φορείς διακυβέρνησης στην αρχαία Αθήνα – Γνωριμία με την προσωπικότητα του Περικλή

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Επιχειρείται σύνδεση με όσα αναφέρθηκαν στα προηγούμενα για τον Κίμωνα.	
Εισαγωγή νέας γνώσης 20 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 42 ^η – 43 ^η και ένα απόσπασμα από την 47 ^η σελίδα του comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για το τέλος της πολιτικής καριέρας του Κίμωνα και αντιπαραβολή μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης. Επιπλέον, μελετώνται οι τάξεις που υπήρχαν την εποχή αυτή σύμφωνα με το τιμοκρατικό πολίτευμα και σχολιάζεται η λιτότητα με την οποία ζούσαν οι Αθηναίοι και η μικρή οικονομική διαφορά που υπήρχε ανάμεσα στις τάξεις σε αντιπαραβολή με το σήμερα. Παράλληλα, τοποθετούνται στη Χρονογραμμή πολύχρωμα χαρτάκια με τα γεγονότα.	Προτζέκτορας, Comic, Χρονογραμμή, πολύχρωμα χαρτάκια
Αξιολόγηση 20 λεπτά	Οι μαθητές ανά ομάδα αναλαμβάνουν από μία κοινωνική τάξη και αφού διαβάσουν τις πηγές καλούνται να συμπληρώσουν το φύλλο εργασίας που θα τους δοθεί σχετικά με τα χαρακτηριστικά κάθε τάξης. Για να το συμπληρώσουν καλούνται να μπουν στη θέση των ανθρώπων που ανήκαν στη	Προτζέκτορας, Comic, Φύλλο εργασίας, πηγές για τις κοινωνικές τάξεις

	συγκεκριμένη τάξη (ενσυναίσθηση). Αφού το ολοκληρώσουν, «αυτοπαρουσιάζονται» στην ολομέλεια της τάξης και ταυτόχρονα συμπληρώνονται στον πίνακα συγκεντρωτικά τα στοιχεία των τάξεων σ' έναν πίνακα. Στο τέλος, τοιχοκολλούν στην κατάλληλη θέση της Κοινωνικής Πυραμίδας το φύλλο εργασίας τους.	
Αφόρμηση 5 λεπτά	Οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν μέσα από εικόνες το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του Περικλή (περικεφαλαία) και να το αιτιολογήσουν. Η διδάσκουσα αναφέρει τις θεωρίες των ιστορικών και γίνεται συζήτηση για τις δυνατότητες των ανθρώπων με ιδιαιτερότητες.	Εικόνες του Περικλή
Εισαγωγή νέας γνώσης 20 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 44 ^η – 47 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γνωρίζουν οι μαθητές τον Περικλή και τα χαρακτηριστικά του και επιβεβαιώνουν μέσα από το comic τις προηγούμενες τοποθετήσεις τους. Επιπλέον, τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τον τρόπο διακυβέρνησης της πόλης την εποχή του Περικλή. Παράλληλα, τοποθετούνται στη Χρονογραμμή πολύχρωμα χαρτάκια με τα γεγονότα.	Προτζέκτορας, Comic, Χρονογραμμή, πολύχρωμα χαρτάκια
Αξιολόγηση 20 λεπτά	Οι μαθητές ανά ομάδες καλούνται να κατασκευάσουν έναν εννοιολογικό χάρτη σχετικό με τους φορείς διακυβέρνησης την εποχή του Περικλή. Αφού τον ολοκληρώσουν, η κάθε ομάδα τον παρουσιάζει στην ολομέλεια της τάξης και τον τοιχοκολλά στη «Γωνιά της Ιστορίας.»	Προτζέκτορας, Comic, χαρτόνια, χάρακες, μαρκαδόρους

Εικόνα 9: Δημιουργώντας κοινωνική πυραμίδα και εννοιολογικό χάρτη

6.13.8. Πολίτες και τεχνίτες της Αθήνας

Θέμα: Οι πολίτες της αρχαίας Αθήνας και η θέση της γυναίκας – Θέατρο και Τέχνη

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Επιχειρείται μια σύνδεση με όσα έχουν αναφερθεί για την ειρήνη και τις συνέπειες που έχει αυτή για τους πολίτες.	
Εισαγωγή νέας γνώσης 20 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 48 ^η – 55 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για τις τρεις ομάδες κατοίκων της Αθήνας (δούλους, μέτοικους, πολίτες άνδρες και γυναίκες). Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη θέση και τη ζωή της γυναίκας στην Αρχαία Αθήνα. Παράλληλα, τοποθετούνται στη Χρονογραμμή πολύχρωμα χαρτάκια με τα γεγονότα.	Προτζέκτορας, Comic, Χρονογραμμή, πολύχρωμα χαρτάκια
Επέκταση 20 λεπτά	Η διδάσκουσα δίνει σε κάθε ομάδα μαθητών κείμενα με μαρτυρίες γυναικών της Ελλάδας και του εξωτερικού για τη ζωή τους σήμερα και καλεί τους μαθητές να γράψουν ένα κείμενο κάνοντας αντιπαραβολή την πηγή που τους δόθηκε με τη ζωή της γυναίκας στην Αρχαία Αθήνα. Στο τέλος, ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει το κείμενο στην ολομέλεια της τάξης και το τοιχοκολλά στη «Γωνιά της Ιστορίας».	Προτζέκτορας, Comic, Κείμενα-μαρτυρίες γυναικών, Φύλλο εργασίας

Εισαγωγή νέας γνώσης 10 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 55 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για τα είδη του αρχαίου θεάτρου και τους εκπροσώπους τους μέσα από μια παρουσίαση power point.	Προτζέκτορας, Comic, Παρουσίαση Power Point,
Επέκταση 10 λεπτά	Οι μαθητές παρακολουθούν ένα απόσπασμα από μια παράσταση αρχαίας τραγωδίας. Ακολουθεί συζήτηση και σχολιασμός από την ολομέλεια της τάξης.	Προτζέκτορας, Παράσταση αρχαίας τραγωδίας
Εισαγωγή νέας γνώσης 15 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 55 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για τη γλυπτική και για την εξέλιξη της τέχνης αυτής στο πέρασμα των χρόνων. Οι μαθητές παρατηρώντας πολλές εικόνες ανακαλύπτουν τα χαρακτηριστικά του αρχαϊκού και του κλασικού ύφους.	Προτζέκτορας, Comic, Power Point
Αξιολόγηση 10 λεπτά	Οι μαθητές ανά ομάδες καλούνται να διαχωρίσουν τις εικόνες των αγαλμάτων που τους δίνονται ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και να δημιουργήσουν ένα κολάζ. Ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει το κολάζ στην ολομέλεια της τάξης και το τοιχοκολλά στη «Γωνιά της Ιστορίας».	Εικόνες, χαρτόνια, κόλλα, ψαλίδια, μαρκαδόρους

Εικόνα 10: Μελετώντας μέσα από πηγές τη θέση της γυναίκας, την αρχιτεκτονική και το αρχαίο θέατρο

6.13.9. Μια μέρα στον Παρθενώνα του τότε και του τώρα...

Θέμα: Η κατασκευή και η ιστορία του Παρθενώνα

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Η διδάσκουσα θέτει στα παιδιά την ιδέα για επίσκεψη στην Αθήνα και τους ρωτά ποιο μέρος θέλουν να επισκεφθούν, ώστε να επιτευχθεί μέσω της ιδεοθύελλας (brainstorming) η εισαγωγή του Παρθενώνα.	
Εισαγωγή νέας γνώσης 15 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 56 ^η – 57 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για την κατασκευή του Παρθενώνα, την αρχιτεκτονική και τη γλυπτική του.	Προτζέκτορας, Comic
Επέκταση 15 λεπτά	Οι μαθητές πλοηγούνται στην ιστοσελίδα http://www.parthenonfrieze.gr/#/read που αφορά την αρχιτεκτονική και τη γλυπτική του Παρθενώνα. Με αυτό τον τρόπο αποκτούν συμπληρωματικές πληροφορίες για το συγκεκριμένο έργο των Αθηναίων.	Προτζέκτορας, Υπολογιστής, Διαδίκτυο, Ιστοσελίδα
Αξιολόγηση 20 λεπτά	Οι μαθητές ανά ομάδες καλούνται να μεταφερθούν στο Χρυσό Αιώνα του Περικλή και να καταγράψουν στο φύλλο εργασίας τις εντυπώσεις τους από την επίσκεψή τους στον Παρθενώνα (ενσυναίσθηση). Μετά την ολοκλήρωση της εργασίας ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας	Φύλλο εργασίας

	παρουσιάζει το κείμενο στην ολομέλεια της τάξης και το τοιχοκολλά στη «Γωνιά της Ιστορίας».	
Εισαγωγή νέας γνώσης 15 λεπτά	Γίνεται συζήτηση για την εικόνα του Παρθενώνα σήμερα και για το πού βρίσκονται τα κομμάτια που έχουν διασωθεί. Έτσι, οι μαθητές οδηγούνται στο θέμα της αρπαγής των μαρμάρων του Παρθενώνα. Η διδάσκουσα διαβάζει στους μαθητές αποσπάσματα από το βιβλίο «Η Αλίκη στη χώρα των Μαρμάρων» και στη συνέχεια οι μαθητές παρακολουθούν ένα βίντεο για τα μάρμαρα που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο.	Προτζέκτορας, Video, βιβλίο
Αξιολόγηση 20 λεπτά	Οι μαθητές ανά ομάδες καλούνται να κατασκευάσουν μια αφίσα ενημέρωσης για την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα, να συντάξουν μια επιστολή προς το Βρετανικό Μουσείο, να γράψουν ένα άρθρο για το συγκεκριμένο θέμα σε μια εφημερίδα και να ετοιμάσουν σε μορφή δραματοποίησης ένα διαφημιστικό για την τηλεόραση με το οποίο θα ενημερώνουν τον κόσμο. Στο τέλος, οι εργασίες παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης και τοιχοκολλούνται στη «Γωνιά της Ιστορίας».	Χαρτόνια, μαρκαδόροι, κόλλα A4

Εικόνα 11: Μέσα από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές ανακαλύπτουμε την ιστορία του Παρθενώνα

6.13.10. Έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου

Θέμα: Η έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου – Λοιμός στην αρχαία Αθήνα

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Η διδάσκουσα εισάγει τους μαθητές στο τι έπεται μετά την ακμή της Αθήνας. Έτσι, επιτυγχάνεται η σύνδεση της προηγούμενης διδακτικής ώρας με την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου.	
Εισαγωγή νέας γνώσης 35 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 59 ^η – 62 ^η σελίδα από το comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, την έννοια του ιμπεριαλισμού, την αντίδραση του Περικλή και το πρόβλημα του λοιμού. Γίνεται, ακόμη, αναφορά στη διαφορά των όρων «λοιμός» και «λιμός» και στις απόψεις των αρχαίων Αθηναίων για την ιατρική με ιδιαίτερη μνεία στον Ιπποκράτη. Παράλληλα, εντοπίζονται στον χάρτη οι διάφορες τοποθεσίες για τις οποίες γίνεται λόγος και τοποθετούνται στη Χρονογραμμή πολύχρωμα χαρτάκια με τα γεγονότα.	Προτζέκτορας, Comic, Χάρτης της Ελλάδας πάνω σε φελιζόλ, ταμπελάκια, Χρονογραμμή, πολύχρωμα χαρτάκια
Επέκταση 20 λεπτά	Οι μαθητές παρακολουθούν το video «Πελοποννησιακός Πόλεμος» και ακολουθεί συζήτηση για τις αιτίες, τις αφορμές και τις φάσεις του. Έτσι, αποκτούν συμπληρωματικές πληροφορίες	Προτζέκτορας, Video

	για τον συγκεκριμένο πόλεμο.	
Αξιολόγηση 30 λεπτά	Οι μαθητές ανά ομάδες καλούνται να μεταφερθούν στα στρατόπεδα των Αθηναίων και των Σπαρτιατών πριν τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και επιχειρηματολογώντας υπέρ της ειρήνης και κατά του πολέμου και ειδικότερα του «εμφυλίου» προσπαθούν να τους αποτρέψουν από αυτόν. Μετά την ολοκλήρωση της εργασίας ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει το κείμενο στην ολομέλεια της τάξης και το τοιχοκολλά στη «Γωνιά της Ιστορίας».	Κόλλες Α4

Εικόνα 12: Οι εκπρόσωποι των ομάδων παρουσιάζουν τα επιχειρήματά τους για την ειρήνη

6.13.11. «Ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα»

Θέμα: Το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου – Γνωριμία με τις προσωπικότητες του Αλκιβιάδη και του Σωκράτη

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Η διδάσκουσα καλεί τους μαθητές να αναρωτηθούν ποιος είναι ο άνθρωπος που όπως ανέφερε το comic εντυπωσίασε τους συστρατιώτες του στην Ποτίδαια. Έτσι, επιχειρείται να γίνει η εισαγωγή για την προσωπικότητα του Σωκράτη.	
Εισαγωγή νέας γνώσης 20 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 63 ^η – 65 ^η σελίδα του comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για το Σωκράτη και τις απόψεις του.	Προτζέκτορας, Comic
Αξιολόγηση 20 λεπτά	Οι μαθητές καλούνται σε ομάδες να γίνουν δημοσιογράφοι και να θέσουν ερωτήσεις στο Σωκράτη. Στη συνέχεια, ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει στην ολομέλεια της τάξης τις ερωτήσεις και ακολουθεί συζήτηση. Τέλος, οι ερωτήσεις τοιχοκολλούνται στη «Γωνιά της Ιστορίας».	Κόλλες A4
Εισαγωγή νέας γνώσης 15 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 67 ^η – 69 ^η σελίδα του comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου και την προσωπικότητα του Αλκιβιάδη. Παράλληλα, εντοπίζονται στον χάρτη οι διάφορες τοποθεσίες για τις οποίες γίνεται	Προτζέκτορας, Comic, Χάρτης της Ελλάδας πάνω σε φελιζόλ, ταμπελάκια, Χρονογραμμή,

	λόγος και τοποθετούνται στη Χρονογραμμή πολύχρωμα χαρτάκια με τα γεγονότα.	πολύχρωμα χαρτάκια
Επέκταση 15 λεπτά	Οι μαθητές παρακολουθούν το video «Πελοποννησιακός Πόλεμος» και ακολουθεί συζήτηση για το τέλος και τις συνέπειες του Πελοποννησιακού Πολέμου. Με αυτό τον τρόπο αποκτούν συμπληρωματικές πληροφορίες για το συγκεκριμένο πόλεμο.	Προτζέκτορας, Video
Αξιολόγηση 15 λεπτά	Οι μαθητές καλούνται ανά ομάδες να κρίνουν και να αξιολογήσουν τη συμπεριφορά και το ρόλο του Αλκιβιάδη στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Στο τέλος, ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει το κείμενο στην ολομέλεια της τάξης και ακολουθεί συζήτηση πάνω στις διάφορες απόψεις. Τα φύλλα εργασίας των ομάδων τοιχοκολλούνται στη «Γωνιά της Ιστορίας».	Φύλλο εργασίας

Εικόνα 13: Οι ομάδες χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα του Αλκιβιάδη

6.13.12. Θάνατος και Παρακμή...

Θέμα: Η παρουσία των Τριάκοντα Τυράννων στην αρχαία Αθήνα και η δίκη του Σωκράτη.

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Αφόρμηση 5 λεπτά	Η διδάσκουσα καλεί τους μαθητές να αναλογιστούν τι συνέβη στην Αθήνα μετά την ήττα της στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Έτσι, επιτυγχάνεται σύνδεση με το θέμα των Τριάκοντα Τυράννων.	
Εισαγωγή νέας γνώσης 20 λεπτά	Προβάλλεται στον προτζέκτορα η 70 ^η – 73 ^η σελίδα του comic και ακολουθεί ανάγνωση από τους μαθητές. Γίνεται συζήτηση για την επικράτηση των Τριάκοντα Τυράννων στην Αθήνα, τις ενέργειές τους και την αποκατάσταση της δημοκρατίας με την πολιτική αμνηστία που δόθηκε. Επιπλέον, γίνεται λόγος για τη δίκη του Σωκράτη, τις αιτίες και την τελική έκβασή της. Παράλληλα, τοποθετούνται στη Χρονογραμμή πολύχρωμα χαρτάκια με τα γεγονότα.	Προτζέκτορας, Comic, Χρονογραμμή, πολύχρωμα χαρτάκια
Επέκταση 20 λεπτά	Οι μαθητές καλούνται να παρακολουθήσουν το video με τίτλο «Σωκράτης: Animated Φιλόσοφοι». Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές συμπληρώνουν τις γνώσεις τους για την προσωπικότητα του Σωκράτη.	Προτζέκτορας, video

<p>Αξιολόγηση 45 λεπτά</p>	<p>Οι μαθητές καλούνται ανά ομάδες να δημιουργήσουν το δικό τους comic με ήρωα τον Σωκράτη. Στη συνέχεια, το παρουσιάζουν στην ολομέλεια της τάξης και βραβεύεται το καλύτερο. Τέλος, αναρτώνται στη «Γωνιά της Ιστορίας».</p>	<p>Κόλλες A4</p>
--------------------------------	--	------------------

Εικόνα 14: Μαθαίνοντας πληροφορίες μέσα από comic και ντοκιμαντέρ κατασκευάζουμε το comic του Σωκράτη

6.13.13. ... και τώρα παίζουμε!!!

Θέμα: Ανακεφαλαίωση του θέματος του project μέσα από το επιτραπέζιο παιχνίδι

Φάσεις διδασκαλίας και προβλεπόμενος χρόνος	Ενέργειες διδάσκουσας και δραστηριότητες μαθητών	Υλικά και Μέσα
Συμπλήρωση Post – Test 30 λεπτά	Η διδάσκουσα μοιράζει σε κάθε μαθητή το Post – Test, στο οποίο οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις φιλαναγνωσίας και ιστορίας.	Post - Test
Ανακεφαλαίωση/ Αξιολόγηση 30 λεπτά	Οι μαθητές ανά ομάδες παίζουν το παιχνίδι «Βόλτα στην Αρχαία Αθήνα» που ετοίμασαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος.	Επιτραπέζιο Παιχνίδι
Παρουσίαση 30 λεπτά	Οι μαθητές παρουσιάζουν τη «Γωνιά της Ιστορίας» και το επιτραπέζιο παιχνίδι που κατασκεύασαν στους συμμαθητές τους των υπόλοιπων τάξεων.	«Γωνιά της Ιστορίας», επιτραπέζιο παιχνίδι

Εικόνα 15: Οι μαθητές παρουσιάζουν τα έργα τους και παίζουν το επιτραπέζιο τους με όλο το σχολείο

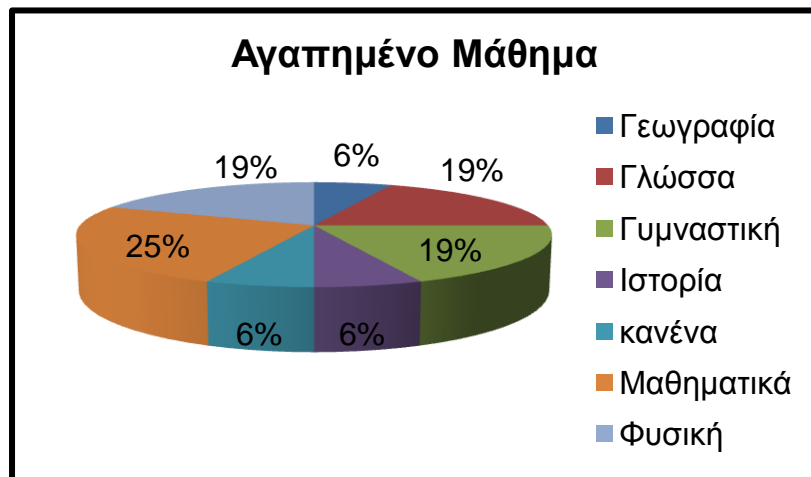
Αποτελέσματα

1. Αποτελέσματα Προελέγχου (Pre –Test)

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, μετά τη συλλογή των δεδομένων του Pre – Test πραγματοποιήθηκε καταγραφή των απαντήσεων σε πίνακες, ομαδοποιήθηκαν οι απαντήσεις και δημιουργήθηκαν γραφήματα για την καλύτερη επεξεργασία και παρουσίαση των αποτελεσμάτων.

Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου αφορούσε ερωτήσεις για τα ατομικά χαρακτηριστικά των μαθητών. Έτσι, στο δείγμα των 16 μαθητών οι περισσότεροι μαθητές (4) με ποσοστό 25% απάντησαν ότι το αγαπημένο τους μάθημα είναι τα μαθηματικά. Η Φυσική, η Γλώσσα και η Γυμναστική επιλέχθηκαν από 3 μαθητές το καθένα με ποσοστό 19%, ενώ η Γεωγραφία και η Ιστορία επιλέχθηκαν ως αγαπημένα μαθήματα μόνο από έναν μαθητή το καθένα με ποσοστό 6%. Βέβαια, υπήρχε και ένας μαθητής που δεν επέλεξε κανένα αγαπημένο μάθημα (6%). Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η Ιστορία δε συγκαταλέγεται στα αγαπημένα μαθήματα της συγκεκριμένης τάξης, πράγμα

που δικαιολογείται εύκολα από τον παραδοσιακό τρόπο που οι μαθητές το διδακτικό αντικείμενο πριν

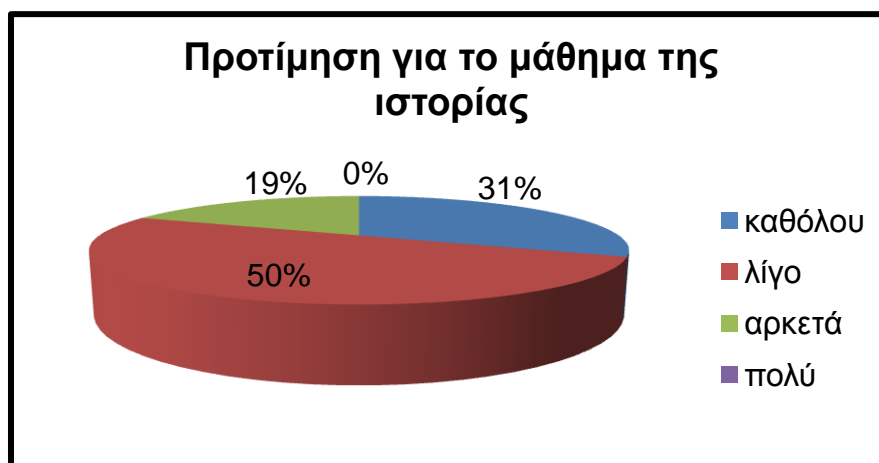

από τη διδακτική μου παρέμβαση.

Γράφημα 2: Προτιμήσεις μαθητών ως προς το αγαπημένο τους μάθημα (Pre – Test)

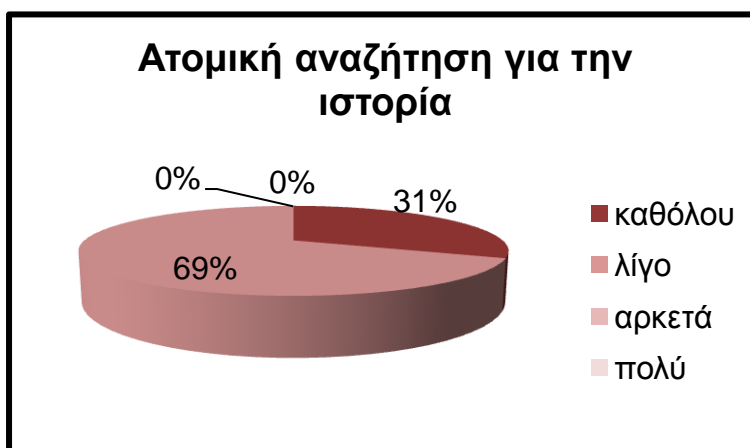
Η συγκεκριμένη άποψη ενισχύεται και από τις απαντήσεις των μαθητών στην τρίτη και τέταρτη ερώτηση. Πιο συγκεκριμένα, οι 16 μαθητές στην ερώτηση για την προτίμησή τους για το μάθημα της Ιστορίας δε διαφοροποιήθηκαν πολύ. Οι μισοί μαθητές (50%) απάντησαν ότι τους αρέσει λίγο το μάθημα της Ιστορίας. Αμέσως μετά με συχνότητα 5 και σχετική

συχνότητα 31% ερχόταν η επιλογή καθόλου και τρίτη ως επιλογή το αρκετά με συχνότητα 3 και ποσοστό 19%. Τέλος, κανένας μαθητής δεν επέλεξε ότι του αρέσει πολύ η Ιστορία ως μάθημα στο σχολείο.

Γράφημα 3: Προτιμήσεις μαθητών ως προς το μάθημα της ιστορίας (Pre – Test)

Η επόμενη ερώτηση της ενότητας των ατομικών στοιχείων του μαθητή αφορούσε την προσωπική ατομική αναζήτηση για την Ιστορία. Οι περισσότεροι μαθητές (11) με ποσοστό 69% δήλωσαν ότι αναζητούν λίγο μόνοι τους για την ιστορία, ενώ 5 μαθητές με ποσοστό 31% απάντησαν ότι δεν αναζητούν καθόλου μόνοι τους. Τέλος, κανένας μαθητής δεν απάντησε ότι ψάχνει

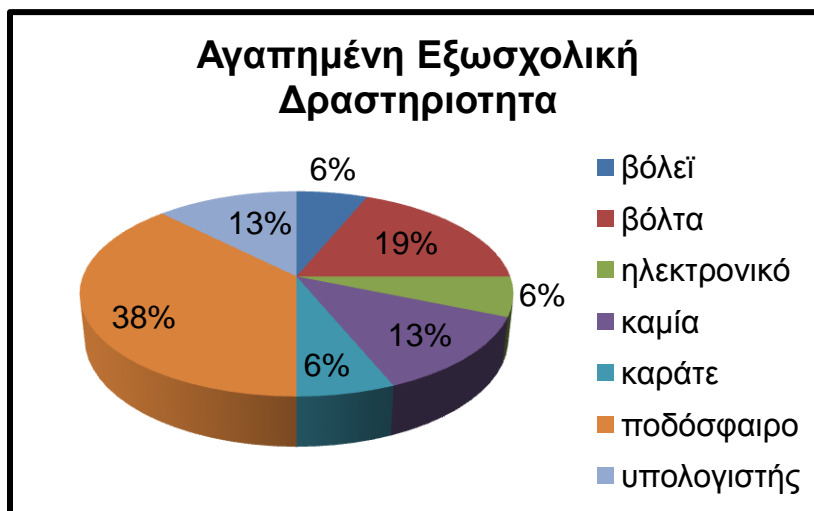

Γράφημα 4: Κατανομή του δείγματος ανάλογα με την ατομική αναζήτησή τους για την ιστορία (Pre – Test)

αρκετά ή πολύ μόνος του για ιστορικά θέματα.

Όσον αφορά την αγαπημένη εξωσχολική δραστηριότητα των μαθητών, στους 16 μαθητές οι περισσότεροι (6) με ποσοστό 38% απάντησαν το ποδόσφαιρο και 3 με ποσοστό 19% επέλεξαν τη βόλτα. Επίσης, 2 μαθητές (13%) δήλωσαν ότι τους αρέσει στον ελεύθερο χρόνο τους να ασχολούνται με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή και άλλοι 2 (13%) ότι δεν έχουν καμία αγαπημένη

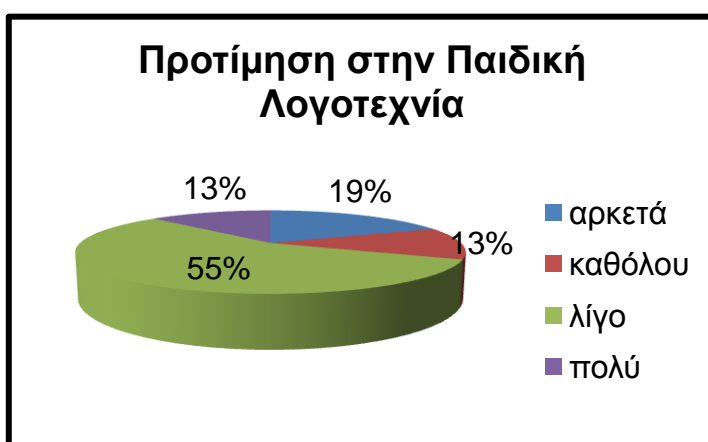
εξωσχολική δραστηριότητα. Το βόλεϊ, το καράτε και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια επιλέχθηκαν από έναν μαθητή το καθένα με ποσοστό 6%.

Γράφημα 5: Προτιμήσεις μαθητών σχετικά με την αγαπημένη τους εξωσχολική δραστηριότητα (Pre – Test)

Η επιλογή του ποδοσφαίρου που υπερτερεί μπορεί εύκολα να εξηγηθεί, καθώς η πλειοψηφία του δείγματος είναι αγόρια. Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο είναι, όμως, ότι απουσιάζει οποιαδήποτε ενασχόληση των παιδιών με την ανάγνωση βιβλίων Παιδικής Λογοτεχνίας. Παρά την ύπαρξη βιβλιοθήκης στο σχολείο, κανένας μαθητής δεν ανέφερε ως αγαπημένη του δραστηριότητα την ανάγνωση εξωσχολικών βιβλίων.

Η επιλογή αυτή των μαθητών φανερώνει σε μικρό βαθμό τη σχέση τους με τη φιλιαναγνωσία και ενισχύεται από τις απαντήσεις τους στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου, που αφορούσε την ενασχόληση τους με την Παιδική Λογοτεχνία.

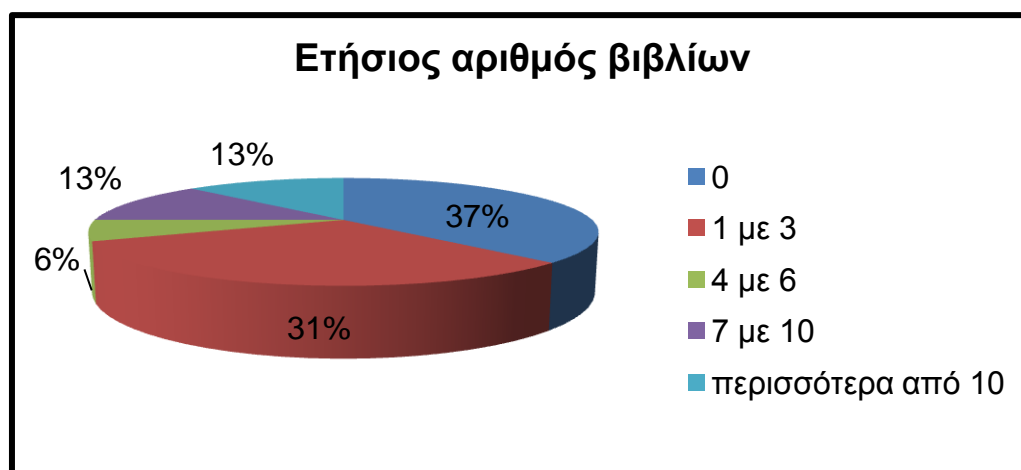

Γράφημα 6: Κατανομή δείγματος ανάλογα με την προτίμηση στην Παιδική Λογοτεχνία (Pre – Test)

Έτσι, στην πρώτη ερώτηση σχετική με την προτίμησή τους στην Παιδική Λογοτεχνία, στο δείγμα των 16 μαθητών οι περισσότεροι (9) με ποσοστό 55% απάντησαν ότι τους αρέσει λίγο να διαβάζουν Παιδική Λογοτεχνία. Οι 3 μαθητές

με ποσοστό 19% απάντησαν ότι τους αρέσει αρκετά να διαβάζουν Παιδική Λογοτεχνία, ενώ από 2 μαθητές (13%) απάντησαν ότι τους αρέσει πολύ και καθόλου να διαβάζουν Παιδική Λογοτεχνία. Το 68% του δείγματος, λοιπόν, δεν τους αρέσει η Παιδική Λογοτεχνία.

Λογικό είναι ότι εφόσον δεν τους αρέσει η Παιδική Λογοτεχνία, δεν αφιερώνουν και χρόνο στο να διαβάζουν βιβλία. Έτσι, στην επόμενη ερώτηση, που αφορούσε τον ετήσιο αριθμό βιβλίων που διαβάζουν οι μαθητές, οι 6 με ποσοστό 37% δήλωσαν ότι δε διαβάζουν κανένα βιβλίο, οι 5 με ποσοστό 31% 1 με 3 βιβλία, από 2 μαθητές με σχετική συχνότητα 13% 7 με 10 και περισσότερα από 10 βιβλία και τέλος, ένας μαθητής με σχετική συχνότητα 6% απάντησε ότι διαβάζει 4 με 6 βιβλία το χρόνο.

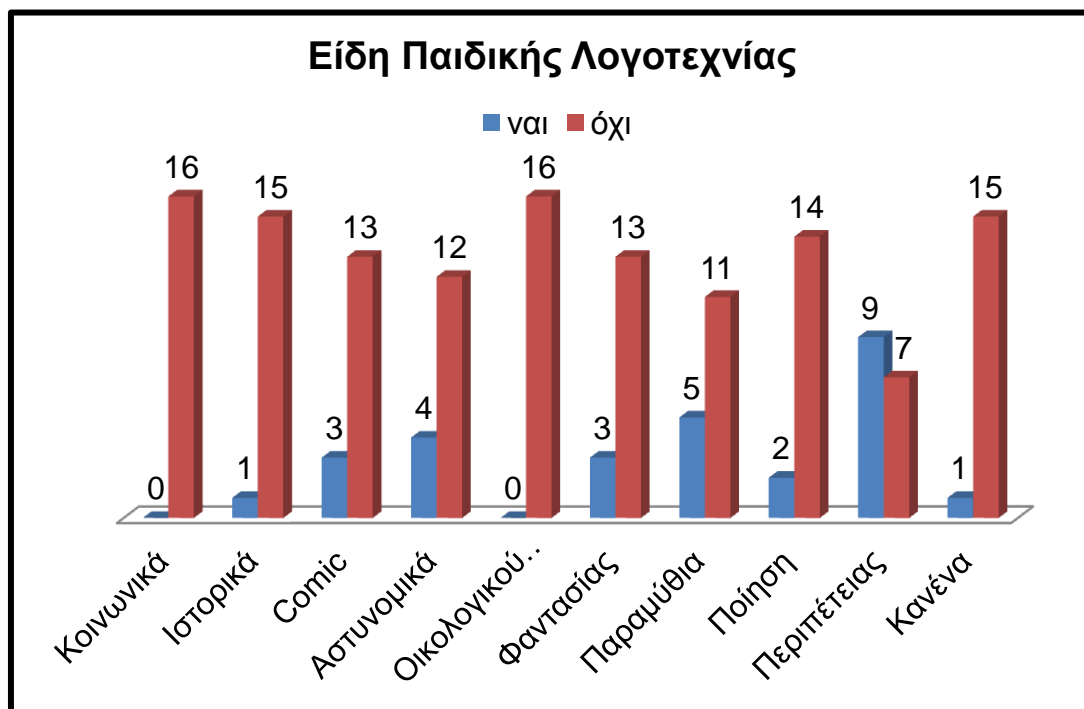

Γράφημα 7: Αριθμός βιβλίων που διαβάζουν οι μαθητές ετήσια (Pre – Test)

Όσον αφορά τις προτιμήσεις των μαθητών σχετικά με τα είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας οι περισσότεροι μαθητές (9) επέλεξαν τα βιβλία περιπέτειας, ενώ κανένας μαθητής δεν επέλεξε βιβλία οικολογικού περιεχομένου και κοινωνικά. Μετά τα βιβλία περιπέτειας τα παιδιά προτίμησαν τα παραμύθια με συχνότητα 5 και στη συνέχεια έρχονται τα αστυνομικά βιβλία με συχνότητα 4, τα βιβλία φαντασίας και τα comics με 3, η ποίηση με 2 και τα ιστορικά με 1. Ακόμη, υπήρχε ένας μαθητής που δεν είχε καμία προτίμηση σε κανένα είδος Παιδικής Λογοτεχνίας.

Όπως ήταν αναμενόμενο, οι μαθητές του συγκεκριμένου ηλικιακού επιπέδου επέλεξαν βιβλία περιπέτειας, καθώς η δράση και η αγωνία έλκουν το ενδιαφέρον τους περισσότερο από βιβλία οικολογικού, κοινωνικού ή ιστορικού περιεχομένου. Αυτό, όμως, που προκαλεί εντύπωση είναι το μικρό

ποσοστό επιλογής των comics, καθώς αποτελούν αναγνώσματα ιδιαίτερα προσφιλή στα παιδιά από μικρές ηλικίες.

Γράφημα 8: Τα είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας που επέλεξαν οι μαθητές (Pre – Test)

Το test ζητούσε, επίσης, από τους μαθητές να γράψουν το αγαπημένο τους βιβλίο και τον αγαπημένο τους ήρωα. Με σκοπό την καλύτερη και πιο σαφή παρουσίαση των αποτελεσμάτων προσπάθησα να κάνω ομαδοποιήσεις.

Έτσι, ανάλογα με τις απαντήσεις των μαθητών έκανα τις παρακάτω κατηγορίες για το αγαπημένο βιβλίο των παιδιών (Πίνακας 3):

Πίνακας 3: Κατηγορίες αγαπημένων βιβλίων των μαθητών (Pre – Test)

Αγαπημένο Βιβλίο
Ποίηση
Comic
Μυθιστόρημα
Μυθολογία

Παραθέτω στο παρόν σημείο έναν αναλυτικό πίνακα (Πίνακας 4) με τους τίτλους των αγαπημένων βιβλίων και τον αριθμό των μαθητών που επέλεξαν το καθένα.

Πίνακας 4: Τίτλοι αγαπημένων βιβλίων των μαθητών (Pre – Test)

Τίτλος Βιβλίου	Αριθμός Μαθητών
Αστερίξ και Οβελίξ	1
Κανένα	10
Lilo και Stitch	1
Οδύσσεια	1
Ο γύρος του κόσμου σε 80 ημέρες	1
Ο λαβύρινθος των σκελετών	1
Ποιήματα του Οδυσσέα Ελύτη	1

Συγκεντρώνοντας και ομαδοποιώντας όλες τις απαντήσεις των μαθητών κατέληξα ότι οι περισσότεροι μαθητές, δηλαδή 10, απάντησαν ότι δεν είχαν κανένα αγαπημένο βιβλίο, από 2 μαθητές επέλεξαν ως αγαπημένο βιβλίο κάποιο comic και μυθιστόρημα, ενώ στην τελευταία θέση βρίσκονται η μυθολογία και η ποίηση που επιλέχθηκαν από 1 παιδί το καθένα.

Γράφημα 9: Κατηγορίες βιβλίων που επέλεξαν οι μαθητές (Pre – Test)

Όσον αφορά τους αγαπημένους ήρωες των παιδιών, ανάλογα με τις απαντήσεις τους έκανα τις παρακάτω κατηγορίες (Πίνακας 5):

Πίνακας 5: Κατηγορίες αγαπημένου ήρωα (Pre – Test)

Αγαπημένος Ήρωας
Ήρωας comic
Παραμυθικός ήρωας
Πρωταγωνιστής

Έτσι, οι περισσότεροι, δηλαδή 9, επέλεξαν κάποιον ήρωα comic, σημείο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς ελάχιστοι μαθητές επέλεξαν ως αγαπημένο είδος Παιδικής Λογοτεχνίας τα comics. Βέβαια, 5 μαθητές απάντησαν ότι δεν έχουν κανέναν αγαπημένο ήρωα. Τέλος, από ένας μαθητής απάντησαν ότι αγαπημένος του ήρωας ήταν κάποιος παραμυθικός χαρακτήρας και ο πρωταγωνιστής του αγαπημένου του βιβλίου.

Γράφημα 10: Προτιμήσεις μαθητών για τον αγαπημένο ήρωα (Pre – Test)

Στο παρόν σημείο παραθέτω έναν αναλυτικό πίνακα (Πίνακας 6) με τα ονόματα των αγαπημένων ηρώων και τον αριθμό των μαθητών που επέλεξαν τον καθένα.

Πίνακας 6: Οι ήρωες που επέλεξαν οι μαθητές (Pre – Test)

Όνομα Αγαπημένου Ήρωα	Αριθμός Μαθητών
Αλίκη	1
Αστερίξ	1
Barbie	1
Batman	1
Κανένας	5

Νταν (πρωταγωνιστής)	1
Scooby Doo	3
Stitch	1
Superman	2

Όσον αφορά το τρίτο μέρος του test, που αφορούσε την ενασχόληση των μαθητών με την ιστορία της αρχαίας Αθήνας, τα αποτελέσματα ήταν μάλλον απογοητευτικά.

Πιο συγκεκριμένα, στην ενότητα με τις ερωτήσεις 6 μαθητές δεν απάντησαν σε καμία ερώτηση, ενώ όσοι προσπάθησαν να απαντήσουν ασχολήθηκαν μόνο με την ερώτηση πολλαπλής επιλογής και κύκλωσαν την απάντηση στην τύχη. Η τύχη ευνόησε μόνο 3 από τους συνολικά 10 που προσπάθησαν να απαντήσουν, καθώς οι υπόλοιποι θεώρησαν εσφαλμένα ότι στην αρχαία Αθήνα γεννήθηκε ο πολιτισμός και η γλώσσα και όχι το θέατρο, που ήταν και η σωστή απάντηση.

Η εικόνα παρέμεινε ίδια και στην ενότητα που οι μαθητές είχαν να δημιουργήσουν το δικό τους κείμενο χρησιμοποιώντας βοηθητικές λέξεις που τους είχα δώσει. Η πλειοψηφία των μαθητών (12) άφησε και το συγκεκριμένο μέρος κενό, ενώ 4 μαθητές που προσπάθησαν να γράψουν είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία σκόρπιων προτάσεων με απλή χρήση κάποιων λέξεων που τους είχαν δοθεί παραπάνω.

Αναμφίβολα, τα συγκεκριμένα αποτελέσματα σε συνδυασμό με το χαμηλό επίπεδο της πλειονότητας του δείγματος αποδεικνύουν ότι οι μαθητές όχι μόνο δεν είχαν καμία προϋπάρχουσα γνώση σχετική με την ιστορία της αρχαίας Αθήνας παρά του ότι ήταν διδακτικό τους αντικείμενο πριν δύο χρόνια, αλλά και δεν έχουν καταφέρει να αναπτύξουν ιστορικό λόγο και ιστορική σκέψη, αν και διδάσκονται το μάθημα της Ιστορίας ήδη 3 χρόνια, από την Γ΄ Δημοτικού.

Κρίνω σκόπιμο να παραθέσω στο συγκεκριμένο σημείο δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα από το τελευταίο μέρος του pre – test.

Η αρχαία Αθήνα είχε ένα
πολύ ωραίο κτίριο που λέγεται
παρθενώνας. Οι άνδρες και οι γυναίκες
πήγαιναν στην Αγορά για τις
εκακίες προμήθειες. Όλοι οι άνδρες
πρέχανε στους Ολυμπιακούς αγώνες
ήταν Μαραθώνα.

Στην Αθήνα υπάρχει η Ακρόπολη. Οι Πέρσες
πολέμησαν άνδρες και γυναίκες ανάμεσα
στην Αθήνα και την Σπάρτη με χαρμούς
αλλάς. Το νόμισμα τους ήταν χρυσό.

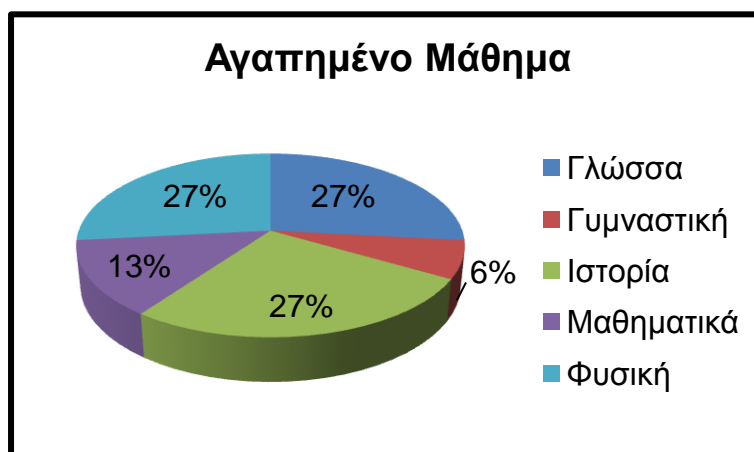
Εικόνα 16: Απαντήσεις μαθητών στο τελευταίο μέρος του Pre - Test

2. Αποτελέσματα Μετελέγχου (Post – Test)

Μετά τις διδακτικές παρεμβάσεις, δόθηκε στα παιδιά το ίδιο ερωτηματολόγιο, το οποίο θα διαδραμάτιζε το ρόλο του Post – Test. Έπειτα από τη συλλογή των δεδομένων του Post – Test πραγματοποιήθηκε πάλι καταγραφή των απαντήσεων σε πίνακες, ομαδοποιήθηκαν οι απαντήσεις και δημιουργήθηκαν γραφήματα για την καλύτερη επεξεργασία και παρουσίαση των αποτελεσμάτων.

Αναμφίβολα, παρατηρήθηκαν πολύ σημαντικές αλλαγές στις απαντήσεις των μαθητών ανάμεσα στο Pre και Post – Test. Στο σημείο αυτό κρίνω σημαντικό να αναφέρω ότι το δείγμα του Post – Test ήταν ένας μαθητής λιγότερος καθώς δεν ήρθε τη μέρα συλλογής των δεδομένων του μετελέγχου.

Έτσι, στο δείγμα των 15 μαθητών οι περισσότεροι μαθητές (4) με ποσοστό 27% απάντησαν ότι το αγαπημένο τους μάθημα είναι η Φυσική, η Γλώσσα και η

Ιστορία.

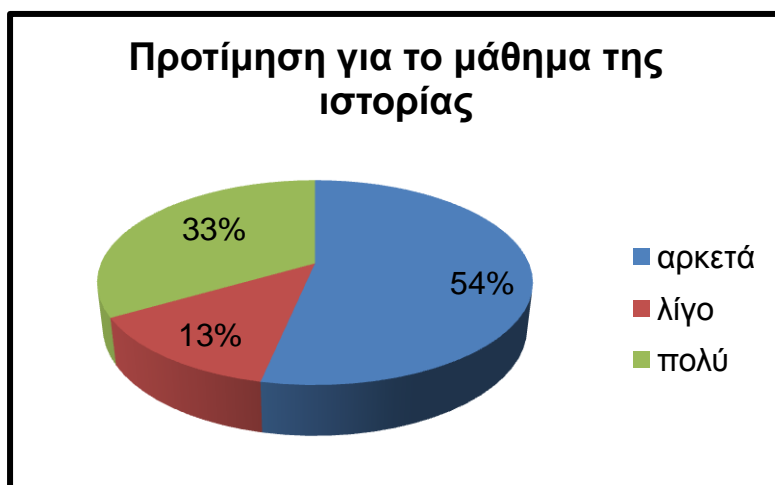
Μαθηματικά

Τα **Γράφημα 111: Προτιμήσεις μαθητών ως προς το αγαπημένο τους μάθημα (Post – Test)**

επιλέχθηκαν από 2 μαθητές με ποσοστό 13%, ενώ η Γυμναστική επιλέχθηκε ως αγαπημένο μάθημα μόνο από έναν μαθητή με ποσοστό 6%. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η Ιστορία έγινε από τις πρώτες προτιμήσεις στα αγαπημένα μαθήματα της συγκεκριμένης τάξης, πράγμα που δικαιολογείται εύκολα από την αλλαγή στον τρόπο αντιμετώπισης του μαθήματος πριν και κατά τη διάρκεια της παρέμβασης.

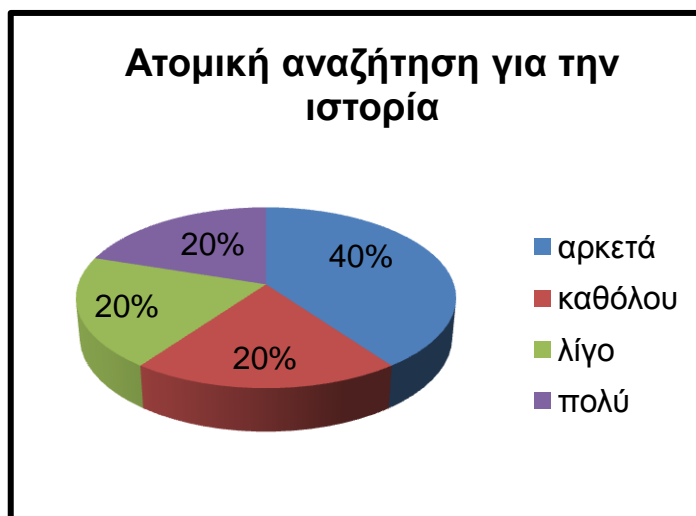
Η συγκεκριμένη άποψη ενισχύεται και από τις αλλαγές στις απαντήσεις των μαθητών στην τρίτη και τέταρτη ερώτηση Πιο συγκεκριμένα, στην ερώτηση για την προτίμησή τους για το μάθημα της Ιστορίας από τους 15 μαθητές λίγο παραπάνω από τους μισούς μαθητές (54%) απάντησαν ότι τους αρέσει αρκετά το μάθημα της Ιστορίας. Αμέσως μετά με συχνότητα 5 και

σχετική συχνότητα 33% ερχόταν η επιλογή πολύ και τρίτη ως επιλογή το λίγο με συχνότητα 2 και ποσοστό 13%. Τέλος, κανένας μαθητής δεν επέλεξε ότι δεν του αρέσει καθόλου η Ιστορία ως μάθημα στο σχολείο.

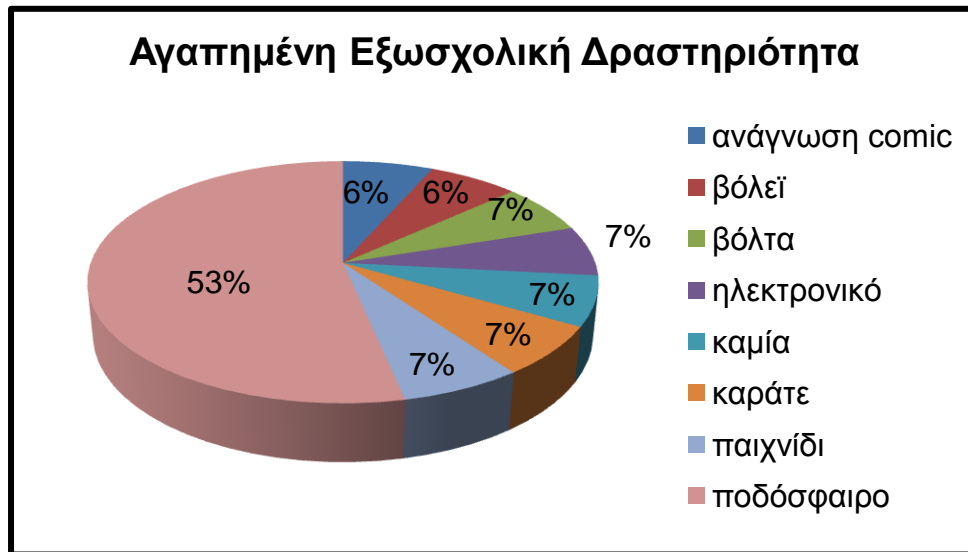
Γράφημα 12: Προτιμήσεις μαθητών ως προς το μάθημα της ιστορίας (Post – Test)

Η επόμενη ερώτηση της ενότητας των ατομικών στοιχείων του μαθητή αφορούσε την προσωπική ατομική αναζήτηση για την Ιστορία. Οι περισσότεροι μαθητές (6) με ποσοστό 40% δήλωσαν ότι αναζητούν αρκετά μόνοι τους για την ιστορία, ενώ από 3 μαθητές με ποσοστό 20% απάντησαν ότι αναζητούν πολύ, λίγο και καθόλου μόνοι τους.

Γράφημα 13: Κατανομή του δείγματος ανάλογα με την ατομική αναζήτησή τους για την ιστορία (Post – Test)

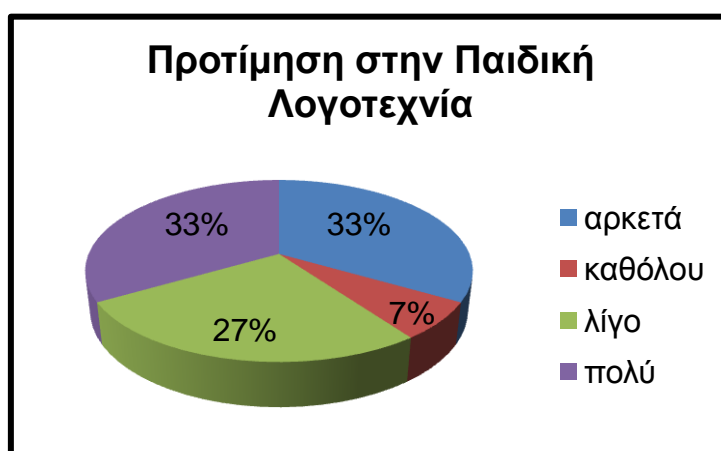
Όσον αφορά την αγαπημένη εξωσχολική δραστηριότητα των μαθητών, στους 15 μαθητές οι περισσότεροι (8) με ποσοστό 53% απάντησαν πάλι το ποδόσφαιρο και από 1 με ποσοστό 6% και 7% επέλεξαν το βόλεϊ, τη βόλτα, το ηλεκτρονικό, το καράτε και το παιχνίδι. Επίσης, 1 μαθητής (7%) δήλωσε ότι δεν έχει καμία αγαπημένη εξωσχολική δραστηριότητα. Βέβαια, ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι ένας μαθητής (6%) επέλεξε ως αγαπημένη του εξωσχολική δραστηριότητα την ανάγνωση comic.

Γράφημα 14: Προτιμήσεις μαθητών σχετικά με την αγαπημένη τους εξωσχολική δραστηριότητα (Post – Test)

Έτσι, η επιλογή του ποδοσφαίρου που υπερτερεί μπορεί εύκολα να εξηγηθεί ξανά, καθώς η πλειοψηφία του δείγματος είναι αγόρια. Αυτό όμως που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι ότι ενώ στο Pre – Test απουσίαζε οποιαδήποτε ενασχόληση των παιδιών με την ανάγνωση βιβλίων Παιδικής Λογοτεχνίας, στο Post – Test ένας μαθητής διάλεξε ως αγαπημένη του δραστηριότητα την ανάγνωση comic, ίσως επηρεασμένος από την επαφή του με το συγκεκριμένο είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας κατά τη διάρκεια της διδακτικής παρέμβασης.

Η αλλαγή όμως των απόψεων των μαθητών όσον αφορά τη φιλιαναγνωσία φαίνεται ξεκάθαρα από τις απαντήσεις τους στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου, που αφορά την Παιδική Λογοτεχνία.

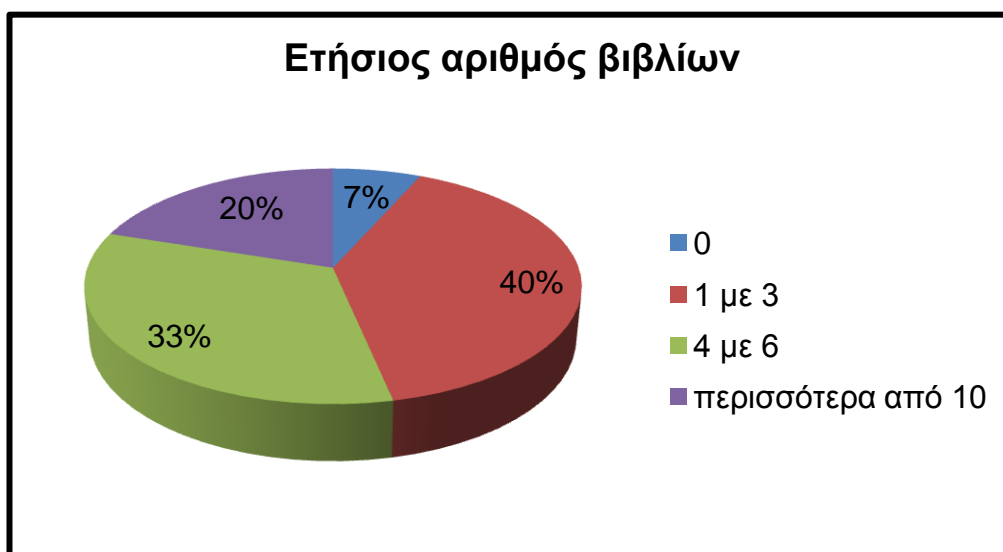

Γράφημα 15: Κατανομή δείγματος ανάλογα με την προτίμηση στην Παιδική Λογοτεχνία (Post – Test)

Έτσι, στην πρώτη ερώτηση σχετική με την προτίμησή τους στην Παιδική Λογοτεχνία, στο δείγμα των 15 μαθητών από 5 μαθητές με ποσοστό 33% απάντησαν ότι τους αρέσει πολύ και αρκετά να διαβάζουν Παιδική

Λογοτεχνία. Οι 4 μαθητές με ποσοστό 27% απάντησαν ότι τους αρέσει λίγο να διαβάζουν Παιδική Λογοτεχνία, ενώ 1 μαθητής (7%) απάντησαν ότι δεν του αρέσει καθόλου να διαβάζει Παιδική Λογοτεχνία. Το 66% του δείγματος, λοιπόν, του αρέσει η Παιδική Λογοτεχνία συγκριτικά με το 68% του δείγματος που είχε απαντήσει στο Pre – Test ότι δεν του αρέσει. Αυτή η μεγάλη αλλαγή δεν μπορεί να είναι άσχετη φυσικά με όλο το project με το οποίο ασχολήθηκαν οι μαθητές.

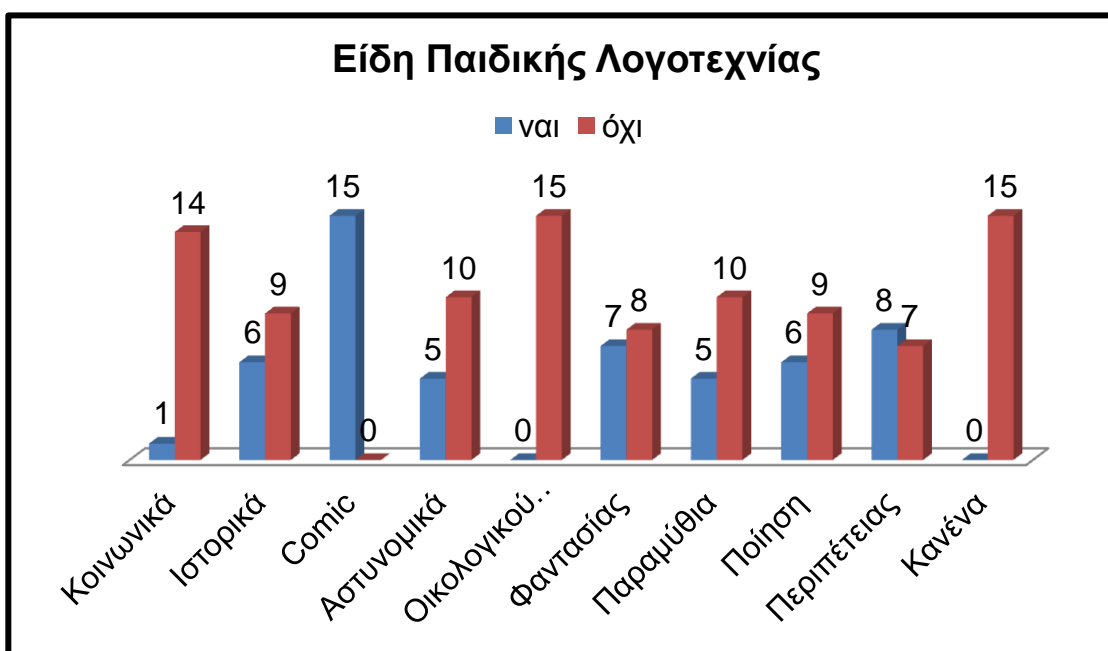
Αλλαγή παρατηρείται επίσης και στον αριθμό των βιβλίων που διαβάζουν οι μαθητές. Έτσι, ενώ στο Pre – Test οι περισσότεροι με ποσοστό 37% δήλωσαν ότι δε διαβάζουν κανένα βιβλίο, στο Post – Test οι 6 με ποσοστό 40% δήλωσαν ότι διαβάζουν 1 με 3 βιβλία, 5 μαθητές με σχετική συχνότητα 33% 4 με 16, 3 μαθητές με σχετική συχνότητα 20% περισσότερα από 10 και τέλος, ένας μαθητής με σχετική συχνότητα 7% απάντησε ότι δε διαβάζει κανένα βιβλίο.

Γράφημα 16: Αριθμός βιβλίων που διαβάζουν οι μαθητές ετήσια (Post – Test)

Όσον αφορά τις προτιμήσεις των μαθητών σχετικά με τα είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας όλοι οι μαθητές (15) επέλεξαν τα comics, ενώ κανένας μαθητής δεν επέλεξε βιβλία οικολογικού περιεχομένου. Μετά τα comics τα παιδιά προτίμησαν τα βιβλία περιπέτειας με συχνότητα 8 και στη συνέχεια έρχονται τα βιβλία φαντασίας με συχνότητα 7, τα ιστορικά βιβλία και την ποίηση με 6, τα αστυνομικά και τα παραμύθια με 5 και τα κοινωνικά με 1. Ακόμη, δεν υπήρχε κανένας μαθητής που δεν είχε καμία προτίμηση σε κανένα είδος Παιδικής Λογοτεχνίας.

Αναμφίβολα, το πιο σημαντικό στοιχείο είναι ότι το μικρό ποσοστό επιλογής των comics στο Pre – Test αυξήθηκε ραγδαία στο Post – Test με αποτέλεσμα όλοι οι μαθητές να επιλέξουν το συγκεκριμένο είδος Παιδικής Λογοτεχνίας. Τα παιδιά, λοιπόν, επηρεάστηκαν από τη χρήση του comic στη διδακτική παρέμβαση και γνώρισαν τα comics όχι μόνο ως δευτερογενή πηγή της ιστορίας αλλά και ως λογοτεχνικό είδος.

Γράφημα 17: Τα είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας που επέλεξαν οι μαθητές (Post – Test)

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα αποτελέσματα στην ερώτηση που αφορούσε το αγαπημένο βιβλίο των μαθητών. Με σκοπό την καλύτερη και πιο σαφή παρουσίαση των αποτελεσμάτων προσπάθησα να κάνω πάλι ομαδοποιήσεις.

Έτσι, ανάλογα με τις απαντήσεις των μαθητών έκανα τις παρακάτω κατηγορίες για το αγαπημένο βιβλίο των παιδιών (Πίνακας 7):

Πίνακας 7: Κατηγορίες αγαπημένων βιβλίων των μαθητών (Post – Test)

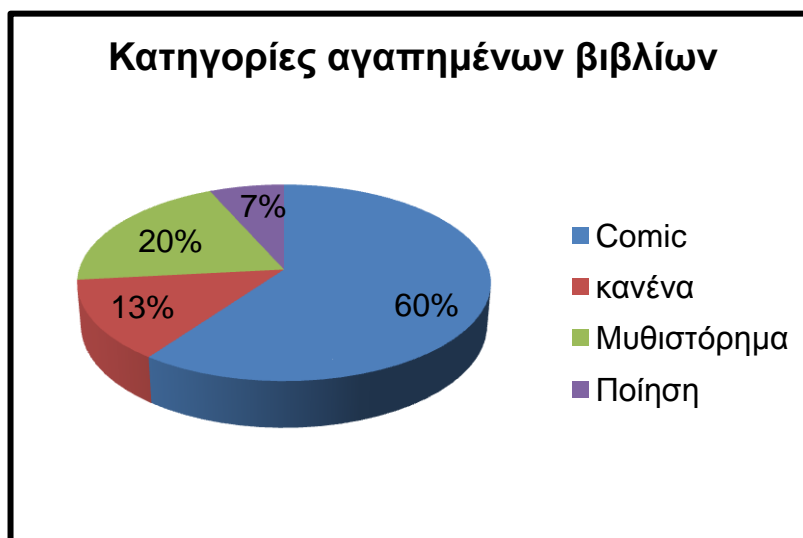
Αγαπημένο Βιβλίο
Ποίηση
Comic
Μυθιστόρημα

Παραθέτω στο παρόν σημείο και έναν αναλυτικό πίνακα (Πίνακας 8) με τους τίτλους των αγαπημένων βιβλίων και τον αριθμό των μαθητών που επέλεξαν το καθένα.

Πίνακας 8: Τίτλοι αγαπημένων βιβλίων των μαθητών (Post – Test)

Τίτλος Βιβλίου	Αριθμός Μαθητών
Η Αλίκη στη χώρα των μαρμάρων	1
Η ιστορία του κόσμου σε κόμικς	7
Κανένα	2
Λούκυ Λουκ	2
Ο γύρος του κόσμου σε 80 ημέρες	1
Ο λαβύρινθος των σκελετών	1
Ποιήματα του Οδυσσέα Ελύτη	1

Συγκεντρώνοντας και ομαδοποιώντας όλες τις απαντήσεις των μαθητών κατέληξα ότι ενώ στο Pre – Test οι περισσότεροι μαθητές (10) απάντησαν ότι δεν είχαν κανένα αγαπημένο βιβλίο, μετά τη διδακτική παρέμβαση οι περισσότεροι μαθητές (9) με ποσοστό 60% διάλεξαν ως αγαπημένο τους βιβλίο κάποιο comic και μάλιστα 7 από αυτούς δήλωσαν ως αγαπημένο τους βιβλίο το «Η ιστορία του κόσμου σε comics». Τρεις μαθητές (20%) επέλεξαν ως αγαπημένο βιβλίο κάποιο μυθιστόρημα, ενώ 2 μαθητές (13%) δεν είχαν κανένα αγαπημένο βιβλίο. Στην τελευταία θέση βρίσκεται η ποίηση που επιλέχθηκε από 1 παιδί (7%).

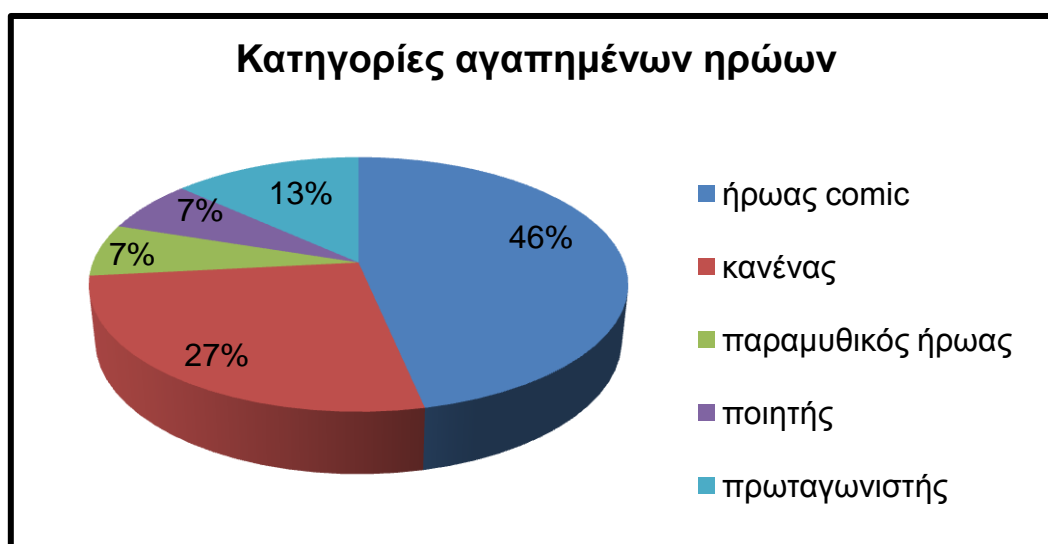
Γράφημα 18: Κατηγορίες βιβλίων που επέλεξαν οι μαθητές (Post – Test)

Όσον αφορά τους αγαπημένους ήρωες των παιδιών, ανάλογα με τις απαντήσεις τους έκανα πάλι τις παρακάτω κατηγορίες (Πίνακας 9):

Πίνακας 9: Κατηγορίες αγαπημένου ήρωα (Post – Test)

Αγαπημένος Ήρωας
Ήρωας comic
Παραμυθικός ήρωας
Ποιητής
Πρωταγωνιστής

Έτσι, οι περισσότεροι, δηλαδή 7, με ποσοστό 46% επέλεξαν κάποιον ήρωα comic, όπως αναμενόταν όχι μόνο από την επιλογή του comic ως αγαπημένου βιβλίου των παιδιών, αλλά και γιατί το ίδιο φαινόμενο είχε παρατηρηθεί και στο Pre - Test. Βέβαια, 4 μαθητές (27%) απάντησαν ξανά ότι δεν έχουν κανέναν αγαπημένο ήρωα. Ο πρωταγωνιστής του αγαπημένου τους βιβλίου επιλέχτηκε από 2 μαθητές ως ο αγαπημένος τους ήρωας με ποσοστό 13%. Τέλος, από ένας μαθητής (7%) απάντησαν ότι αγαπημένος του ήρωας ήταν κάποιος παραμυθικός χαρακτήρας και ο ποιητής του αγαπημένου του βιβλίου.

Γράφημα 19: Προτιμήσεις μαθητών για τον αγαπημένο ήρωα (Post – Test)

Στο παρόν σημείο παραθέτω έναν αναλυτικό πίνακα (Πίνακας 10) με τα ονόματα των αγαπημένων ηρώων και τον αριθμό των μαθητών που επέλεξαν τον καθένα.

Πίνακας 10: Οι ήρωες που επέλεξαν οι μαθητές (Post – Test)

Όνομα Αγαπημένου Ήρωα	Αριθμός Μαθητών
Αλίκη	2
Batman	1
Deadpool	1
Κανένας	4
Λούκυ Λουκ	1
Οδυσσέας Ελύτης (ποιητής)	1
Scooby Doo	2
Superman	2
Τζέιμ (πρωταγωνιστής)	1

Όσον αφορά το τρίτο μέρος του test, που αφορούσε την ενασχόληση των μαθητών με την ιστορία της αρχαίας Αθήνας, τα αποτελέσματα του Post – Test δεν είχαν καμία απολύτως σχέση με τα αποτελέσματα του Pre – Test. Οι μαθητές απάντησαν σε όλες τις ερωτήσεις και προσπάθησαν να αποτυπώσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο όλα όσα έμαθαν κατά τη διάρκεια της διδακτικής παρέμβασης.

Στη συνέχεια, παραθέτω έναν πίνακα με τις 9 ερωτήσεις γνωστικού περιεχομένου και τον αριθμό των σωστών απαντήσεων στην καθεμιά (Πίνακας 11).

Πίνακας 11: Αριθμός σωστών απαντήσεων στις ερωτήσεις του Post – Test

Ερώτηση	Σωστές Απαντήσεις
Ερώτηση 1	Όλοι οι μαθητές απάντησαν σωστά (15/15)
Ερώτηση 2	Ένας μαθητής απάντησε λάθος (14/15)
Ερώτηση 3	Δύο μαθητές άφησαν κενή την ερώτηση (13/15)
Ερώτηση 4	Όλοι οι μαθητές απάντησαν σωστά (15/15)
Ερώτηση 5	Όλοι οι μαθητές απάντησαν σωστά (15/15)

Ερώτηση 6	Όλοι οι μαθητές απάντησαν σωστά (15/15)
Ερώτηση 7	Όλοι οι μαθητές απάντησαν σωστά (15/15)
Ερώτηση 8	Όλοι οι μαθητές απάντησαν σωστά (15/15)
Ερώτηση 9	Όλοι οι μαθητές απάντησαν σωστά (15/15)

Όπως παρατηρείται, οι μαθητές απάντησαν όλοι σωστά σε 7 από τις 9 ερωτήσεις, ενώ ένας – δύο μπερδεύτηκαν και απάντησαν ή λάθος ή το άφησαν κενό στις ερωτήσεις 2 (*Στην αρχαία Αθήνα την εξουσία είχε η συνέλευση των πολιτών που ονομαζόταν ...*) και 3 (*Ποια ήταν η αφορμή των Περσικών Πολέμων;*).

Εξέλιξη παρατηρείται και στην ενότητα που οι μαθητές είχαν να δημιουργήσουν το δικό τους κείμενο χρησιμοποιώντας βοηθητικές λέξεις που τους είχα δώσει. Ενώ στο Pre - Test η πλειοψηφία των μαθητών (12) άφησε και το συγκεκριμένο μέρος κενό, στο Post – Test μόνο ένας μαθητής από τους 15 δεν έγραψε τίποτα στη συγκεκριμένη ερώτηση. Όλοι οι υπόλοιποι προσπάθησαν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο να αποτυπώσουν τα στοιχεία από την ιστορία της Αρχαίας Αθήνας που τους εντυπωσίασαν και τα θυμόντουσαν ακόμα κι αν είχαν περάσει τρεις μήνες.

Στην προσπάθειά μου να μελετήσω τις απαντήσεις των μαθητών για την ερώτηση 10, διαπίστωσα πως όλοι οι μαθητές κινήθηκαν σε συγκεκριμένες θεματικές περιοχές κι έτσι κατασκεύασα τον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 12) με στόχο την ομαδοποίηση των απαντήσεων και την καλύτερη δυνατή παρουσίασή τους.

Πίνακας 12: Θεματικές που απασχόλησαν τους μαθητές στην τελευταία ερώτηση του Post – Test

Θεματική	Αριθμός μαθητών
Γλαύκες	11
Θέση γυναικών στην αρχαία Αθήνα	7
Θέση των δούλων στην αρχαία Αθήνα	5
Κατασκευή τειχών μετά τους Περσικούς Πολέμους	3
Οστρακισμός	1

Πελοποννησιακός Πόλεμος	1
Περικλής	8
Περσικοί Πόλεμοι	8
Σωκράτης	1
Τριήρεις	8
Χώροι αρχαίας Αθήνας	7

Όπως φαίνεται εύκολα τόσο από τον πίνακα 12 όσο και από το παρακάτω γράφημα, οι περισσότεροι μαθητές (11) ανέφεραν ότι τα νομίσματα των αρχαίων Αθηναίων ονομάζονταν «γλαύκες», κάτι που είχαμε συζητήσει στη δεύτερη διδακτική μας συνάντηση, δηλαδή τρεις μήνες πριν από τη συμπλήρωση του Post – Test. Επιπλέον, 8 μαθητές έκαναν αναφορά στην προσωπικότητα του Περικλή, όσον αφορά την ιδιαιτερότητά του και τον θάνατό του από τον λοιμό, όπως επίσης ότι τα πλοία των αρχαίων Αθηναίων ονομάζονταν τριήρεις.

Όπως είναι φυσικό, ο πόλεμος δεν θα μπορούσε να λείπει από τα γραπτά των μαθητών. Έτσι, ενώ 8 μαθητές ανέφεραν μάχες από τους Περσικούς Πολέμους, μόνο ένας μαθητής ανέφερε τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Παράλληλα, αρκετοί μαθητές (7) έκαναν αναφορά στους διάφορους χώρους της αρχαίας Αθήνας, γεγονός που δικαιολογείται εύκολα, αφού ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με αυτό το θέμα για να κατασκευάσουν το επιτραπέζιο παιχνίδι τους.

Σημείο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελεί και η αναφορά μαθητών στην κοινωνική διαστρωμάτωση και τα δικαιώματα των πολιτών της αρχαίας Αθήνας. Έτσι, 7 μαθητές ανέφεραν για τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι γυναίκες εκείνη την περίοδο και για την έλλειψη βασικών δικαιωμάτων και 5 μαθητές ανέφεραν τους δούλους και τη θέση που κατείχαν στην κοινωνική πυραμίδα της αρχαίας Αθήνας.

Τέλος, άλλα θέματα που απασχόλησαν τους μαθητές και απ' ότι μπορούμε να διακρίνουμε τους προκάλεσαν μεγάλη εντύπωση είναι η κατασκευή των τειχών μετά τους Περσικούς Πολέμους με κομμάτια από σπασμένα αγάλματα (3 μαθητές), ο οστρακισμός ως μέσο προστασίας της

Δημοκρατίας (1 μαθητής) και η προσωπικότητα του Σωκράτη και κυρίως ο θάνατός του από το κώνειο (1 μαθητής).

Γράφημα 20: Θεματικές που απασχόλησαν τους μαθητές στην τελευταία ερώτηση του Post – Test

Από την προηγούμενη ανάλυση καθίσταται σαφές ότι οι μαθητές στο Post – Test εμφανίζουν σημεία ανάπτυξης τόσο στη δηλωτική γνώση της ιστορίας της αρχαίας Αθήνας όσο και στην εννοιολογική γνώση. Στις απαντήσεις των περισσότερων εμφανίζεται ιστορικός λόγος και βαθύτερη κατανόηση των γεγονότων και των εννοιών που πραγματεύτηκαν κατά τη διάρκεια της διδακτικής παρέμβασης.

Πολύ σημαντικό στοιχείο είναι επίσης ότι οι μαθητές φαίνεται να συγκράτησαν πληροφορίες για την καθημερινή ζωή και την τέχνη των αρχαίων Αθηναίων και όχι μόνο πληροφορίες για τα πολεμικά γεγονότα της περιόδου.

Κρίνω σκόπιμο στο συγκεκριμένο σημείο να παραθέσω τρία χαρακτηριστικά παραδείγματα από το τελευταίο μέρος του post – test, που αποδεικνύουν τα συμπεράσματα που ανέλυσα παραπάνω.

Στην αρχαία Αθήνα βασιλεύε
ο Περικλής. Την Ακρόπολη την
επιτάξε ο Ικκίτιος ή και ο Καθηκράτης
επίσης πήγαν στην Ακρόπολη ελπίζοντας
ο Παρθενώνας ο ναός της Αθηνάς Μίνας,
τα Προπύλαια και το Εθνείο. Κάτω
από την Ακρόπολη ελπίζοντας το να
νύστιο θέατρο, το Θέατρο η Αγορά
ο Άγιος Σάβας η Πνικία και ο Θωπός
των ετών. Στην αρχαία Αθήνα
οι γυναίκες δεν είχαν τα ίδια
δικαιώματα με τους άντρες αλλά
πολύ λιγότερα. Τα παιδιά με τα
σπείρα πολεμούσαν οι Αθηναίοι τους
Πέρσες συνδύαζαν. Τμήματα. Σε
μάχη που πολεμούσαν με τους Πέρσες
ήταν η μάχη του Μαραθώνα. Στη
Σάδοση και στην Αθήνα πολύ
διασώζονται ήταν σώματα των Περσικών.

Η Αθήνα ήταν μια πόλη όπου οι γυ-
ναίκες δεν μπορούσαν να έχουν από το
επίτι. Ενώ οι άντρες και τα νομικά τους
αρχίως Αθηνάις πολεμούσαν. Πλάκες
και τον Παρθενώνα των ελπίζοντας ο
Ικκίτιος και ο Καθηκράτης. Ο Περικλής
πέθανε από το νόση.

Με την Αθήνα είχαν πολλοί πόλεμοι όπως:
Αθήνα με Πέρσες, Αθήνα με Σπάρτη. Τα κείμενα
τους αρχαίων Παιδες. Οι τμήματα ήταν
τα κείμενα των Αθηναίων. Ο Ικκίτιος και ο
Καθηκράτης έμαθαν τον Παρθενώνα. Αυτοί
που μπορούσαν να υπηρετήσουν μόνο ήταν
οι άντρες και όχι οι γυναίκες και
οι δούλοι. Στην Μαραθώνα έγινε η μάχη
των Περσικών Πολέμων. Ο Περικλής ξεκίνησε
μέγιστο κρησάτο στο κεφάλι και για
αυτό γράφει συνέχεια μια Περικερασία. Επίσης
πέθανε από νόση. Στην Ακρόπολη υπάρχει
ο Παρθενώνας τα Προπύλαια το Σπείριο και ο
ναός της Αθηνάς Μίνας.

Εικόνα 17: Απαντήσεις μαθητών στο τελευταίο μέρος του Post - Test

Συζήτηση

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αποδείξει πως ένα «αμφιλεγόμενο» είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας, το comic, μπορεί να χρησιμοποιηθεί επιτυχώς ως δευτερογενής πηγή για τη διδασκαλία ενός θέματος ιστορίας και ταυτόχρονα να αναπτύξει τη φιλιαναγνωσία των παιδιών. Ο συγκεκριμένος σκοπός βέβαια αποτέλεσε και μια καινοτομία, καθώς κανένας μέχρι τώρα δεν έχει σχεδιάσει ή υλοποιήσει κάτι παρόμοιο, τουλάχιστον στη βιβλιογραφία που μπόρεσα να βρω και να μελετήσω. Έτσι, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να εισάγει έναν νέο όρο στη διδακτική της Ιστορίας, το «Historical Educocomic» και να προτείνει το comic ως εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας της ιστορίας.

Προσπάθησα, λοιπόν, να μη μείνω μόνο στη βιβλιογραφική έρευνα για την εισαγωγή των comics στην εκπαίδευση αλλά να δημιουργήσω μια ολόκληρη διδακτική παρέμβαση για να αποδείξω τις υποθέσεις της έρευνάς μου. Αποφάσισα να διδάξω, λοιπόν, την ιστορία της αρχαίας Αθήνας στην ΣΤ΄ Δημοτικού με τη χρήση κεφαλαίων του comic «Η ιστορία του κόσμου σε κόμικς» ως δευτερογενή πηγή.

Αρχικά, δόθηκε ένα ερωτηματολόγιο προελέγχου στους μαθητές για να καταγραφεί η σχέση τους τόσο με το συγκεκριμένο θέμα της ιστορίας όσο και η σχέση τους με τη φιλιαναγνωσία και τα comic. Στη συνέχεια, ακολούθησαν 12 δίωρες συναντήσεις με τους μαθητές, κατά τις οποίες με βασική πηγή το comic αλλά και άλλες ομαδοσυνεργατικές και παιγνιώδεις δραστηριότητες μελετήθηκε το ιστορικό θέμα με έναν εναλλακτικό και πιο ελκυστικό για τα παιδιά τρόπο. Στο τέλος, οι μαθητές απάντησαν ξανά στο ίδιο ερωτηματολόγιο που τους δόθηκε στην αρχή, το οποίο λειτουργώντας ως εργαλείο μετελέγχου με βοήθησε να εντοπίσω τις διαφορές στις απαντήσεις τους.

Η αξιολόγηση του προγράμματος διενεργήθηκε μέσα από τρία ερευνητικά εργαλεία:

- Το τεστ προελέγχου (Pre – Test) και μετέλεγχου (Post – Test).
- Τα προϊόντα που παρήγαγαν οι μαθητές καθ' όλη τη διάρκεια του project.

- το Ημερολόγιο που κρατούσε ο εκπαιδευτικός καθ' όλη τη διάρκεια των παρεμβάσεων.

Η ανάλυση των δεδομένων που αυτά παρείχαν, κατέδειξε τη θετική συμβολή του comic στη διδασκαλία της ιστορίας και στην ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές μετά τις διδακτικές συναντήσεις παρατηρήθηκε ότι ξεκίνησαν να ενδιαφέρονται περισσότερο για το μάθημα της ιστορίας και να μη το θεωρούν πλέον τόσο βαρετό. Μάλιστα, όπως δήλωσαν, ξεκίνησαν να αναζητούν και μόνοι τους θέματα της ιστορίας που τους ενδιέφεραν.

Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε και αλλαγή των μαθητών ως προς την ενασχόλησή τους με την Παιδική Λογοτεχνία. Τα παιδιά γνώρισαν τα comic όχι μόνο ως πηγή της ιστορίας αλλά και ως ένα ανάγνωσμα το οποίο ευχαριστεί και ξεκουράζει τον αναγνώστη. Το πιο ενθαρρυντικό μέρος ήταν ότι στο Post – Test πολλοί μαθητές επέλεξαν ως αγαπημένο τους βιβλίο το comic στο οποίο βασίστηκε η διδακτική μου παρέμβαση και κάποιοι άλλοι το βιβλίο «Η Αλίκη στη χώρα των μαρμάρων» το οποίο, επίσης, χρησιμοποιήσαμε ως πηγή για μια δραστηριότητα για την ιστορία του Παρθενώνα. Επομένως, ως προς την πλευρά της φιλιαναγνωσίας, οι μαθητές φάνηκε να ενδιαφέρονται περισσότερο μετά από το project μου.

Όσον αφορά την ενασχόληση των μαθητών με την ιστορία της αρχαίας Αθήνας, οι διαφορές ανάμεσα στο Pre – Test και το Post – Test είναι ολοφάνερες. Οι μαθητές, παρά τις σχετικές μαθησιακές αδυναμίες της τάξης, κατάφεραν να αναπτύξουν τόσο στη δηλωτική όσο και στην εννοιολογική και μεθοδολογική γνώση. Τα παιδιά γνώρισαν βαθύτερα, χωρίς αυτό να τους επιβαρύνει και να τους κουράζει, τα γεγονότα της ιστορίας της αρχαίας Αθήνας, κάτι που φαίνεται και από την επιτυχία των σωστών απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο του μετελέγχου. Πολύ σημαντικό είναι, όμως, και το γεγονός ότι οι μαθητές έδωσαν μεγαλύτερη έμφαση και σημασία σε γεγονότα της καθημερινής ζωής των πολιτών της αρχαίας Αθήνας και στην τέχνη και όχι τόσο στα πολεμικά γεγονότα. Επομένως, διευρύνθηκε θεματικά η εικόνα τους για άγνωστες πτυχές της αρχαίας ιστορίας που δεν εντάσσονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα και στο σχολικό εγχειρίδιο της συγκεκριμένης τάξης.

Παράλληλα, εξοικειώθηκαν και με την επεξεργασία και ανάλυση πηγών με αποτέλεσμα σε κάθε διδακτική συνάντηση οι ομάδες να γίνονται

περισσότερο αποτελεσματικές στη διαχείρισή τους. Σχεδίασα τη διδακτική μου παρέμβαση με τέτοιο τρόπο ώστε οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με μεγάλη ποικιλία εκπαιδευτικού υλικού και πηγών. Η αλήθεια είναι ότι, όπως φαίνεται και από το Ημερολόγιο του Εκπαιδευτικού, τα παιδιά λειτουργώντας ως ομάδα ανταπεξήλθαν με επιτυχία σε κάθε δραστηριότητα.

Ακόμη, όπως φαίνεται από την τελευταία ερώτηση του Post – Test, οι μαθητές μέσα από τις διδακτικές μας συναντήσεις κατάφεραν να αναπτύξουν ιστορικό λόγο και να χειρίζονται με άνεση στο λόγο τους ιστορικές έννοιες εύκολες και δύσκολες, δεξιότητα που δεν κατείχαν ή δεν είχαν τόσο ανεπτυγμένη προηγουμένως.

Τα στοιχεία που προηγήθηκαν καθιστούν σαφή όχι μόνο τα συμπεράσματα που εκμαιεύτηκαν από την ανάλυση των αποτελεσμάτων και αναλύθηκαν διεξοδικά, αλλά και την πολυπλοκότητα της εισαγωγής του comic στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η χρήση του comic ως εργαλείου ιστορικής μάθησης μπορεί να δημιουργεί ευκαιρίες ανάπτυξης της ιστορικής σκέψης και πρόκληση του ενδιαφέροντος των μαθητών για το συγκεκριμένο διδακτικό αντικείμενο αλλά ταυτόχρονα ενέχει αρκετές δυσκολίες και σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής από τον εκπαιδευτικό που θα επιλέξει τη συγκεκριμένη πρακτική.

Σίγουρα όλα τα comics δεν είναι κατάλληλα να χρησιμοποιηθούν ως δευτερογενείς ιστορικές πηγές. Ο εκπαιδευτικός είναι ανάγκη να ελέγξει προσεκτικά το comic που θα επιλέξει να επεξεργαστεί με τα παιδιά, ώστε να ανταποκρίνεται στους στόχους που έχει θέσει και φυσικά στο ηλικιακό επίπεδο των μαθητών του. Παράλληλα, η εισαγωγή του comic στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν αντικαθιστά το σχολικό εγχειρίδιο, αλλά αποτελεί μια πηγή, η οποία είναι σημαντικό να πλαισιώνεται από δραστηριότητες και επιπλέον εκπαιδευτικό υλικό, που θα έχει προετοιμάσει προσεκτικά ο εκπαιδευτικός.

Μπορεί, όπως παρουσιάζει η παρούσα εργασία τα οφέλη του «Historical Educomic» να είναι πολλά, αλλά επειδή αποτελεί κάτι εντελώς πρωτόγνωρο θεωρείται απαραίτητο να πραγματοποιηθεί περαιτέρω έρευνα για να φωτιστεί ολόπλευρα αυτός ο χώρος ως αντικείμενο έρευνας. Θα μπορούσε για παράδειγμα να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί η συγκεκριμένη

έρευνα για κάποια άλλη θεματική της Ιστορίας ή σε παιδιά άλλης ηλικίας, ίσως μικρότερα.

Αναμφίβολα, η παρούσα έρευνα μπορεί να χαρακτηριστεί ως κάτι καινούριο αλλά όχι ως μη υλοποιήσιμο. Θέλω να πιστεύω πως θα αποτελέσει ένα λιθαράκι για την εισαγωγή των comics στη Διδακτική της Ιστορίας. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Stephen King *«η πιο τρομακτική στιγμή είναι πάντα πριν αρχίσεις κάτι»*....

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Barton, K., C., Smith, L., A. (2000). *Themes or motifs? Aiming for coherence through interdisciplinary outlines*. *The Reading Teacher*
- Bloom, B., Englehart, M., Furst, E., Hill, W., & Krathwohl, D. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain*. New York, Toronto: Longmans, Green
- Blyth, J. (1982). *History in Primary Schools. A Practical Approach for Teachers of 5- to 11- year-old Children*. London: McGraw – Hill Book Company
- Booth, M. B. (1987). Ages and Concepts: A Critique of the Piagetian Approach to History Teaching. In *The History Curriculum for Teachers*, ed. C. Portal, 22-38. London: Falmer Press
- Borich, G., D. (2004). *Effective Teaching Methods*. Upper Saddle River: Pearson
- Chambers, A. (1983). *Introducing books to children*. London: Heinemann Educational Books
- Craggs, C. E. (1992). *Media Education in the Primary School*. NY: Routledge.
- Dickinson, P. (1973). A defense of rubbish. In V. Haviland *Children and literature: views and reviews*. Glenview
- Dorrell, L., Curtis, D., & Rampal, K. (1995). Book worms without books. Students reading comic books in the school house. *Journal of Popular Culture*. 29, 223-234.
- Gorman, M. (2008). *Getting graphic! Comics for kids*. Columbus, OH: Linworth.
- Gravet, P. (2011). *1001 Comics You Must Read Before You Die*. Universe
- Gruenberg, S. (1944). The Comics as a Social Force. *Journal of Educational Sociology*. 18, 204-213.

- Hannafin, M., Land, S., Oliver, K. (1999). Open learning environments: Foundation, methods, and models. In C. M. Reigeluth (Ed.), *Instructional-design theories and models. A new paradigm of instructional theory Volume II*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Hmelo-Silver, C. (2004). *Problem Based Learning: What and how do students learn*. Educational Psychology Review
- Hutchinson, K. H. (1949). An Experiment in the Use of Comics as Instructional Material. *Journal of Educational Sociology*. 23, 236-245.
- Kakalios, J. (2002). Adding Pow! to your physics class with comic-book lessons. *Curriculum Review*. 14-15.
- Markidis, K. (2011). *Social literacy in school contexts: concepts and research instruments*. Report for the National Book Center of Greece, Athens
- Masson, P. (1985). *Lire la bande dessinée*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon
- McCloud, Sc. (1994). *Understanding comics, the invisible art*. New York: Harper Prenal
- Peeters, B. (2003). *Lire la bande dessinée*. Paris: Flammarion
- Platt, J. M. (1975). *Visual Literacy: What Research Says to the Teacher*. Washington, D.C.: National Education Association.
- Sones, W. (1944). The comics and instructional method. *Journal of Educational Sociology*. 18, 232-240.
- Tucker. N. (1978). *Suitable for Children*. Sussex: University Press
- Vars, G.F. (1991). *Integrated curriculum in historical perspective*. Educational Leadership
- Versaci, R. (2001). How comic books can change the way our students see literature: One teacher's perspective. *English Journal*. 91, 61-67.
- Wallon, H. (1975). Preface in M. Soriano *Guide de Littérature pour la Jeunesse*. Paris: Flammarion

- Wickham, S., Versveld, R., (1998). *Investigating and establishing best practices in the teaching of English as a second language in under-resourced and multilingual contexts*.
<http://www.jet.org.za/publications/pei-research/001728%20Wickham%20Versfeld%20Best%20practices%20in%20ESL%20teaching%20-%20mai.pdf> (Ανακτήθηκε: 20.11.2015)
- Williams, N. (1995). *The comic book as course book: why and how*. Long Beach, CA: Annual Meeting of the Teachers of English to Speakers of Other Languages. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 390277)
- Wright, B. (2001). *Comic book nation: The transformation of youth Culture in America*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

Ελληνόγλωσση

- Αγγελοπούλου, Β. (1998). *Η Ακρόπολη και η ιστορία της*. Αθήνα: Κέδρος
- Ανδρέου, Α.Π., Κασβίκης, Κ. (2008). Το μετέωρο βήμα της σχολικής ιστορίας στα νέα εγχειρίδια για το Δημοτικό Σχολείο. Στο Α. Ανδρέου (επιμ.) *Η διδακτική της ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια*. Αθήνα: Μεταίχμιο. 81 - 128
- Ανδρικού, Α. (2014). *Διερεύνηση των προτιμήσεων των μαθητών – αναγνωστών του Δημοτικού Σχολείου σχετικά με τα θέματα και τους χαρακτήρες (ήρωες) της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Πτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
- Βασιλαράκης, Ι. (1992). *Γλώσσα και Πράξη της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Gutenberg
- Βασιλαράκης, Ι. Ν. (επιμ.) (1998) *Σύγχρονες Οπτικές και Προοπτικές της Λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*. Αθήνα: Τυπωθήτω
- Βατσάλης, Α. *Οστρακισμός. Ο φρουρός κι ο εφιάλτης της Αθηναϊκής Δημοκρατίας*
<http://www.ekivolos.gr/Ostrakismos.htm> (Ανακτήθηκε: 10.9.2015)
- Belinsky, V. (1970). *Ανάλεκτα*. Αθήνα: Κάλβος

Γρόσδος, Σ., Ντάγιου, Ε. (2003). *Γλώσσα και Τέχνη*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Δεσποτόπουλος, Α. (1971). Από τον Μαραθώνα στις Θερμοπύλες, στη Σαλαμίνα και στις Πλαταιές. Στο Συλλογικό. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Β'. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

Δημητριάδου, Κ. (2016). *Νέοι προσανατολισμοί της Διδακτικής. Προσαρμογή της διδασκαλίας στις εκπαιδευτικές προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Gutenberg

Είδη Αγγείων

http://anakalipto.blogspot.gr/2011/10/blog-post_4567.html#.V0nJj_mLTIX (Ανακτήθηκε: 15.7.2015)

Ελληνικός Πολιτισμός, Τα είδη αγγείων

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/AR/ar.ag/aggeia.htm>
(Ανακτήθηκε: 15.7.2015)

Ευγενίδου, Δ., Αποστόλου, Ε., Στόγιας, Ι., Τσελέκας, Π., Φουντουλή, Μ., Ράλλη, Ε., Τότσικα, Α. (2011). *Το νόμισμα στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο*

<https://argolikivivliothiki.gr/2011/05/16/%CF%84%CE%BF-%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%BF-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF>

(Ανακτήθηκε: 11.9.2015)

Ζέη, Α., Ζαραμπούκα, Σ. (2014). *Η Αλίκη στη χώρα των μαρμάρων*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Κανατσούλη, Μ. (2002). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Κανδήλης, Π. (2002). *Εποπτικά Μέσα Διδασκαλίας*. Αθήνα

- Κασίδου, Σ. (2008). «Η ιστορία είναι ένα χαζό, βαρετό και ηλίθιο μάθημα, γεμάτο ονόματα και χρονολογίες»: Το περιεχόμενο της έννοιας «Ιστορία» μέσα από τον γραπτό λόγο των μαθητών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Στο Α. Ανδρέου (επιμ.) *Η διδακτική της ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια*. Αθήνα: Μεταίχμιο. 511 – 547.
- Κατσουλάκος, Θ., Καρυώτη, Ι., Λένα, Μ., Κατσάρου, Χ. (2012). *Ιστορία. Στα αρχαία χρόνια*. Αθήνα: Διόφαντος
- Καψάλης, Α., Χαραλάμπους, Δ. (1995). *Σχολικά εγχειρίδια. Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική*. Αθήνα: Έκφραση – Εκπαιδευτική Βιβλιοθήκη
- Καψάλης, Α., Νημά, Ε. (2012). *Σύγχρονη Διδακτική*. Θεσσαλονίκη: Αδελφών Κυριακίδη
- Κοσσυβάκη, Φ. (2003). *Εναλλακτική Διδακτική. Προτάσεις για μετάβαση από τη Διδακτική του Αντικειμένου στη Διδακτική του Ενεργού Υποκειμένου*. Αθήνα: Gutenberg
- Κοτσιάι, Φ., Κονταρίνη, Ε. (2007). *Το αρχαίο θέατρο και η πορεία του* http://www.asda.gr/lyk11per/Computer_Lab/Theater/theater.htm#aisxylow (Ανακτήθηκε: 27.8.2015)
- Κωνσταντινίδου – Σέμογλου, Ο. (2001). *Κόμικς, παιδί και αστείο*. Αθήνα: Εξάντας
- Μαρτινίδης, Π. (1991). *Κόμικς. Τέχνη και τεχνικές της εικονογράφησης*. Θεσσαλονίκη: ΑΣΕ
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση*. Αθήνα: Γρηγόρης
- Ματσαγγούρας, Η. (2001). *Η Σχολική Τάξη: Κειμενοκεντρική προσέγγιση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Γρηγόρης
- Μητακίδου, Σ., Τρέσσου, Ε. (2002). *Διδάσκοντας Γλώσσα και Μαθηματικά με Λογοτεχνία – Μια δημιουργική συνάντηση*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Μίσιου, Μ. (2013). Η δουλειά του "ολοκληρωμένου" δημιουργού κόμικς και το παιχνίδι του διπλού αναγνωστικού κοινού: το παράδειγμα του Νίκου Μαρουλάκη". Στο Αλέξανδρος Ν. Ακριτόπουλος (επιμ.) *Ελληνική Παιδική-Νεανική Λογοτεχνία. Ιστορία, Κριτική, Διδασκαλία*. Αθήνα: Ηρόδοτος. 535 - 553

- Μπλούφα - Κεσοπούλου, Β. (1998). *Χρόνια Δόξας Αθήνας – Σπάρτης – Θήβας*. Αθήνα: Αγγελάκη
- Μπονίδης, Κ., Χοντολίδου, Ε. (1997). Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: Από την ποσοτική ανάλυση σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης. Το παράδειγμα της Ελλάδας. Στο Μ. Ι. Βάμβουκας & Α. Γ. Χουρδάκης (επιμ.) Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Τάσεις και προοπτικές, *Πρακτικά Ζ΄ Διεθνούς Συνεδρίου*. (188) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Νάκου, Ε. (2000). *Τα παιδιά και η ιστορία. Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Ξωχέλλης, Π. (2003). *Σχολική Παιδαγωγική*. Θεσσαλονίκη: Αδελφών Κυριακίδη
- Παπαδάτος, Γ. (2009). *Παιδικό βιβλίο και φιλιαναγνωσία. Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις- Δραστηριότητες*. Αθήνα: Πατάκης
- Παπαχατζής, Ν. (1971). Ελληνική Μυθολογία. Στο Συλλογικό. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Β΄. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- Παπαχρήστου, Β., Μάνδαλος, Λ. (1999). *Η Διδασκαλία του Σκέφτομαι και Γράφω: Στις Α΄, Β΄ και Γ΄ τάξεις του Δημοτικού Σχολείου*. Αθήνα: Προοπτική.
- Πελεκίδης, Χ. (1971). Οι μεγάλοι εθνικοί πόλεμοι. Στο Συλλογικό. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Β΄. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- Ραμού – Χαψιάδη, Α. (1972). Η λήξη του πολέμου. Στο Συλλογικό. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Γ1΄. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- Ρεπούση, Μ. (2004). *Μαθήματα ιστορίας. Από την ιστορία στην ιστορική εκπαίδευση*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Σακελλαρίου, Μ. (1971α). Η αποκρυστάλλωση του ελληνικού κόσμου. Στο Συλλογικό. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Β΄. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- Σακελλαρίου, Μ. (1971β). Η ακμή του αρχαϊκού ελληνισμού. Στο Συλλογικό. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Β΄. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- Σακελλαρίου, Χ. (1984). *Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Νόηση
- Σεφέρης, Γ. (1974). *Δοκιμές*, τόμος Β΄. Αθήνα: Ίκαρος
- Σκαρπέλος, Γ. (2000). *Ιστορική μνήμη και ελληνικότητα στα κόμικς*. Αθήνα: Κριτική

Στρατίκης, Π. (1994). *Μεγάλες Μορφές της Αρχαίας Ελλάδας*. Αθήνα: Στρατίκη

Στρατίκης, Π. (1986). *Οι Περσικοί Πόλεμοι*. Αθήνα: Στρατίκη

Στρατίκης, Π. (1989). *Αθήνα. Η πόλη της Δημοκρατίας*. Αθήνα: Στρατίκη

Το αρχαίο ελληνικό θέατρο

http://greekworldhistory.blogspot.gr/2013/08/blog-post_9.html

(Ανακτήθηκε: 27.8.2015)

ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2001). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών. Αρ. Φύλλου 1376, Τεύχος Β' (18/10/2001)*, Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών - Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, Τόμος Β', Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Φειδίας, ο σπουδαιότερος γλύπτης της αρχαίας Ελλάδας.*

<http://www.mixanitouxronou.gr/fidias-o-spoudeoteros-gliptis-tis-archeas-elladas-katigorithike-gia-ipexeresi-chrisou-ke-antimetopise-me-efstrofia-tous-katigorous-tou-de-sothike-kanena-ergo-tou/>

(Ανακτήθηκε: 14.9.2015)

Χατζή, Γ. (2000). *Αθήνα: Οδηγός για παιδιά*. Αθήνα: Κέδρος

Χοντολίδου, Ε. (1999). Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας. Στο *Γλωσσικός Υπολογιστής. Τόμος 1. 115-117*

Μεταφρασμένα

Barton, K., C., Levstik, L. (2008). *Διδάσκοντας Ιστορία για το συλλογικό αγαθό* (μτφ. Α. Θεοδωρακάκου). Αθήνα: Μεταίχμιο

Botsford, G. W., Robinson, C. A. (1995). *Αρχαία Ελληνική Ιστορία* (μτφ. Σ. Τσιτσώνης). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας* (μτφ. Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρα, Μ. Φιλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Fagg, C. (1978). *Αρχαία Ελλάδα* (μτφ. Γ. Θωμόπουλος). Αθήνα: Μίνωας

- Ferro, M. (2000). *Πώς αφηγούνται την ιστορία στα παιδιά σε ολόκληρο τον κόσμο* (μτφ. Π. Μαρκέτου). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Gonick, L. (2003). *Η ιστορία του κόσμου σε κόμικς. Βιβλίο 1: Από τη Μεγάλη Έκρηξη έως τον Αλέξανδρο τον Μέγα* (μτφ. Κ. Χανδρινός). Αθήνα: Κάτοπτρο
- Husbands, C. (2004). *Τι σημαίνει διδασκαλία της Ιστορίας; Γλώσσα, ιδέες και νοήματα* (μτφ. Α. Λυκούργος). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Moniot, H. (2002). *Η διδακτική της ιστορίας* (μτφ. Έ. Κάννερ). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Mosse, C., Schnapp – Gourbeillon, A. (2011). *Επίτομη Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας* (μτφ. Λ. Στεφάνου). Αθήνα: Παπαδήμα
- Οράτιος (1934). *Ars Poetica* (μτφ Μ. Μινωτού). Ανεξάρτητος
- Pearson, A. (1992). *Τα μάτια της ανακάλυψης. Η αρχαία Ελλάδα* (μτφ. Α. Θεοδωρίδου). Αθήνα: Δεληθανάσης
- Reyrot, J. (2000). *Η διδασκαλία της ιστορίας στην Ευρώπη* (μτφ. Α. Καζάκος). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Ross, S. (2004). *Ιστορίες από το παρελθόν. Αρχαία Ελλάδα* (μτφ. Μ. Τουλαγρίδου). Αθήνα: Ερευνητές
- Spink, J. (1989). *Τα παιδιά ως αναγνώστες* (μτφ Κ. Ντελόπουλος). Αθήνα: Καστανιώτη

Παράρτημα

Ερωτηματολόγιο

A. Στοιχεία μαθητή/τριας

Είμαι: Αγόρι Κορίτσι

Το αγαπημένο μου μάθημα είναι:

Η αγαπημένη μου εξωσχολική δραστηριότητα είναι:

B. Ενασχόληση με την Παιδική Λογοτεχνία

1. Μου αρέσει να διαβάζω Παιδική Λογοτεχνία:

καθόλου λίγο αρκετά πολύ

2. Διαβάζω βιβλία Παιδικής Λογοτεχνίας το χρόνο.

0 1-3 4-6 7-10 Περισσότερα από 10

3. Μου αρέσουν περισσότερο:

(παραπάνω από μία επιλογές)

Κοινωνικά Ιστορικά Comic Αστυνομικά

Οικολογικού περιεχομένου Φαντασίας Παραμύθια

Ποίηση Περιπέτειας Κανένα

4. Το αγαπημένο μου βιβλίο είναι:

.....

5. Ο αγαπημένος μου ήρωας είναι:

.....

Γ. Ενασχόληση με την Ιστορία της Αρχαίας Αθήνας

1. Ποιος νομοθέτησε τη «σεισάχθεια»;
2. Στην αρχαία Αθήνα την εξουσία είχε η συνέλευση των πολιτών που ονομαζόταν
3. Ποια ήταν η αφορμή των Περσικών Πολέμων;
.....
4. Στην αρχαία Αθήνα γεννήθηκε:
α. Η θρησκεία β. Ο πολιτισμός γ. Το θέατρο δ. Η γλώσσα
5. Πώς ονομαζόταν η ψηφοφορία των Αρχαίων Αθηναίων με την οποία εξόριζαν για 10 χρόνια τον πολίτη που θεωρούσαν επικίνδυνο για τη Δημοκρατία;
6. Ποιος γλύπτης κατασκεύασε το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς που βρισκόταν μέσα στον Παρθενώνα;
7. Ποιος φιλόσοφος της Αρχαίας Αθήνας ωθούσε τους ανθρώπους να γίνονται καλύτεροι άνθρωποι;
8. Ποιος ανέλαβε την εξουσία στην Αθήνα μετά το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου;
9. Ποια ασθένεια αφάνισε το 1/3 του Αθηναϊκού πληθυσμού κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου;

10. Προσπάθησε να πεις την ιστορία της αρχαίας Αθήνας χρησιμοποιώντας όσες περισσότερες από τις παρακάτω λέξεις μπορείς:

(Αθήνα, Περικλής, Βουλή των 500, Πέρσες, Σπάρτη, Ακρόπολη, Προπύλαια, Αγορά, άνδρες, γυναίκες, δούλοι, Ικτίνος, Μαραθώνας, νόμισμα, τριήρεις)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Αναστοχασμός 1^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Πρώτο tête-à-tête με τα comics και την Αρχαία Αθήνα

Ημερομηνία: 8/1/2016

Σύμφωνα με τον διδακτικό μου σχεδιασμό σήμερα ήταν η πρώτη διδακτική μου συνάντηση με τους μαθητές της Στ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου Αμμοχωρίου. Σε γενικές γραμμές μπορώ να πω ότι η διδασκαλία ήταν επιτυχημένη και όλα υλοποιήθηκαν όπως ακριβώς σχεδιάστηκαν παρά την ανησυχία μου για την επίτευξη των στόχων που είχα θέσει.

Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές ανταποκρίθηκαν πολύ θετικά από την πρώτη στιγμή της γνωριμίας μας και με προθυμία αυτοπαρουσιάστηκαν και χωρίστηκαν σε ομάδες. Στη συνέχεια, παρατήρησα ότι ζορίστηκαν αρκετά στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και ιδιαίτερα στις ερωτήσεις που αφορούσαν την ιστορία της αρχαίας Αθήνας, καθώς όπως μου τόνισαν η ιστορία δεν είναι το αγαπημένο τους μάθημα και δεν θυμούνται και πολλά από τις προηγούμενες τάξεις. Οι δύο επόμενες δραστηριότητες, η επαφή με τα comic και η ιδεοθύελλα (brainstorming) για την αρχαία Αθήνα, θεωρώ ότι ενθουσίασε τους μαθητές, οι οποίοι εργάστηκαν ομαδικά και παρουσίασαν ιδιαίτερα καλά αποτελέσματα, τα οποία και τοποθέτησαν στη «Γωνιά της Ιστορίας».

Οι μαθητές παρουσίασαν μια ανησυχία και μια αναστάτωση κατά την πρώτη ώρα της διδακτικής μας συνάντησης. Από τη στιγμή, όμως, που διαχωρίστηκαν στις ομάδες τους και ξεκίνησαν να εργάζονται πάνω στις δραστηριότητες που τους είχαν ανατεθεί διαπίστωσα καθολική συμμετοχή της τάξης και ενδιαφέρον για την εξέλιξη της διδασκαλίας.

Κλείνοντας, θεωρώ ότι το πιο σημαντικό στοιχείο ήταν ο ενθουσιασμός όλων των μαθητών για αυτό το project που ξεκίνησε, ακόμα κι αν η θεματολογία του δεν είναι από τις αγαπημένες των παιδιών και η ανυπομονησία τους για την επόμενη συνάντηση, που μου έδωσε θάρρος για τη συνέχεια.

Αναστοχασμός 2^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Α... Αθήνα... Αγγεία

Ημερομηνία: 2/2/2016

Αν και η δεύτερη διδακτική συνάντηση με τους μαθητές υλοποιήθηκε σε απόσταση δύο εβδομάδων από την πρώτη λόγω κακών καιρικών συνθηκών, οι μαθητές δεν είχαν χάσει τον ενθουσιασμό τους και από την πρώτη στιγμή συνειδητοποίησα ότι περίμεναν με ανυπομονησία τη δίωρη συνάντησή μας. Μάλιστα είχαν προσέξει τη «Γωνιά της Ιστορίας» με αποτέλεσμα να μη χαλάσει και να μείνει ακριβώς όπως την είχα αφήσει.

Σε γενικές γραμμές μπορώ να πω ότι η διδασκαλία ήταν επιτυχημένη και όλα υλοποιήθηκαν όπως ακριβώς σχεδιάστηκαν, παρά την αρχική χρονική καθυστέρηση λόγω τεχνικών προβλημάτων με τον προτζέκτορα του σχολείου. Ο αριθμός των μαθητών, βέβαια, ήταν μειωμένος, καθώς έλειπαν τρεις μαθητές από την ίδια ομάδα, με αποτέλεσμα ένας μαθητής να είναι μόνος του. Για να αντιμετωπίσω αυτό το πρόβλημα, τον ενέταξα σε μια διπλανή ομάδα.

Στην αρχή της συνάντησης οι μαθητές με μεγάλη προσοχή παρακολούθησαν το video για την ονομασία της Αθήνας και στη συζήτηση που ακολούθησε μου απέδειξαν ότι γνώριζαν καλά το συγκεκριμένο μύθο. Στη συνέχεια, ανταποκρίθηκαν με ενδιαφέρον και ενθουσιασμό στο comic, συζητώντας με τους συμμαθητές τους για τη νέα γνώση με την οποία έρχονταν σε επαφή. Αν και η θεματολογία δεν ήταν πολεμική όπως είχαν συνηθίσει, αλλά για την καθημερινή ζωή και τις τάξεις των αρχαίων Αθηναίων, οι μαθητές ανταποκρίθηκαν με ενδιαφέρον.

Ιδιαίτερη χαρά μου προκάλεσε το γεγονός ότι οι μαθητές όταν ολοκληρώθηκαν οι σελίδες του comic που είχα σχεδιάσει να προβάλω στη συγκεκριμένη συνάντηση, μου ζήτησαν να συνεχίσουμε και παρακάτω γιατί τους άρεσε πολύ.

Άλλο ένα σημαντικό σημείο ήταν η προσοχή που έδωσαν κατά τη συμπλήρωση της χρονογραμμής και του χάρτη της Ελλάδας. Οι μαθητές ήταν πολύ χαρούμενοι που θα προσθέτονταν κι άλλα κομμάτια στη «γωνία» τους κι έδειξαν ιδιαίτερο ζήλο για τη συμπλήρωση των καρτών και την τοποθέτηση των σημαιών στον χάρτη.

Επιπλέον, ολόκληρη η τάξη συμμετείχε ενεργά και στις δύο παρουσιάσεις Power Point, κάνοντας εύστοχα σχόλια και προτρέποντας τους συμμαθητές τους να παρατηρήσουν κάθε λεπτομέρεια των εικόνων που πρόβαλα.

Την μεγαλύτερη επιτυχία, όμως, είχε η δραστηριότητα κατά την οποία οι μαθητές ομαδικά κατασκεύασαν τα δικά τους αγγεία. Όλοι ενθουσιάστηκαν και εργάστηκαν ο καθένας με τον τρόπο του για να ολοκληρωθεί το αγγείο της κάθε ομάδας. Μάλιστα μου ζήτησαν και fimo μαύρου χρώματος για να διακοσμήσουν τα αγγεία τους και να μοιάζουν περισσότερο σ' αυτά που παρακολούθησαν στο Power Point. Το συγκεκριμένο σημείο θεωρώ πολύ σημαντικό να αναφέρω ότι ο μαθητής που ήταν μόνος του αποφάσισε ότι θα εργαστεί ατομικά για να κατασκευάσει το αγγείο της ομάδας του, επειδή τα άλλα μέλη έλειπαν.

Οι μαθητές κατασκεύασαν πολύ όμορφα αγγεία τα οποία τα στόλισαν μαζί με τις ανάλογες καρτέλες στη «Γωνιά της Ιστορίας» δημιουργώντας το δικό τους μουσείο.

Κλείνοντας, θεωρώ ότι πρέπει να τονίσω την ησυχία και την καθολική συμμετοχή της τάξης καθ' όλη τη διάρκεια της δεύτερης συνάντησης αλλά και το ενδιαφέρον και τον ενθουσιασμό τους για τις συναντήσεις που θα ακολουθήσουν, γεγονός που δημιουργεί και σε μένα ανυπομονησία.

Αναστοχασμός 3^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Πολιτικό debate ... στην τάξη!

Ημερομηνία: 9/2/2016

Σε γενικές γραμμές η τρίτη διδακτική συνάντηση μπορώ να πω ότι ήταν επιτυχημένη αν και δεν υλοποιήθηκαν όλα όπως ακριβώς τα είχα σχεδιάσει. Λόγω μιας εκδήλωσης το σχολείο χρειαζόταν τον προτζέκτορα τη δεύτερη διδακτική μου ώρα, με αποτέλεσμα να μελετήσουμε με τα παιδιά όλες τις σελίδες του comic την πρώτη ώρα. Όπως ήταν λογικό οι μαθητές κουράστηκαν αρκετά και έγιναν κάπως ανήσυχoi παρά το ενδιαφέρον που έδειξαν στην αρχή.

Από τη μεριά μου προσπάθησα να είμαι όσο πιο παραστατική γίνεται και να δίνω το λόγο συνέχεια στους μαθητές για να σχολιάσουν ό,τι παρατηρούσαν. Παράλληλα, συμπληρωνόταν από τους μαθητές και ο χάρτης με τα διάφορα μέρη που συναντούσαμε στο comic, οπότε η ανησυχία τους μετριαζόταν και έδειχναν όρεξη για τις δραστηριότητες.

Η εικόνα ευτυχώς ήταν διαφορετική τη δεύτερη ώρα παρά την αλλαγή της τάξης που χρειάστηκε να κάνουμε. Οι μαθητές εργάστηκαν ομαδικά για τη συμπλήρωση του φύλλου με θέμα τα διάφορα πολιτεύματα της αρχαίας Αθήνας. Παρατήρησα ότι δε δυσκολεύτηκαν καθόλου και μελετούσαν το πληροφοριακό υλικό που τους έδωσα με ενδιαφέρον και προσοχή, ιδιαίτερα τις έννοιες που είχε η κάθε ομάδα.

Το καλύτερο σημείο θεωρώ ότι ήταν το debate που οργανώσαμε στην τάξη. Οι μαθητές το παρομοίασαν με το debate των πολιτικών που είχαν παρακολουθήσει πριν λίγο καιρό. Έτσι, πραγματικά μπήκαν στη θέση των υποστηρικτών των διάφορων πολιτευμάτων και προσπαθούσαν να αντικρούσουν τις αντίπαλες ομάδες με επιχειρήματα, τονίζοντας τα προτερήματα του πολιτεύματος που είχαν. Βέβαια, στο τέλος όλες οι ομάδες κατέληξαν ότι η Δημοκρατία είναι το καλύτερο πολίτευμα.

Θεωρώ σημαντικό να αναφέρω πως ο αριθμός των μαθητών ήταν και πάλι μειωμένος, καθώς έλειπαν δύο μαθητές, αυτή τη φορά από διαφορετική ομάδα.

Είμαι πολύ ευχαριστημένη που παρά τις δυσκολίες που προέκυψαν σήμερα οι μαθητές πέτυχαν τους στόχους που είχα θέσει για τη συγκεκριμένη συνάντηση, μου μετέφεραν τον ενθουσιασμό τους για τη δραστηριότητα του debate και στη συζήτηση που είχαμε στην αρχή της ώρας θυμόντουσαν όλα όσα είχαμε κάνει την προηγούμενη φορά.

Αναστοχασμός 4^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Περσικοί Πόλεμοι: Η σύγκρουση δύο κόσμων

Ημερομηνία: 16/2/2016

Σήμερα, όπως ήταν προγραμματισμένο, υλοποιήθηκε η τέταρτη συνάντηση με τους μαθητές, η οποία νομίζω ότι ήταν επιτυχημένη όπως και οι τρεις προηγούμενες. Κατάφερα να υλοποιήσω όλα όσα είχα σχεδιάσει και πιστεύω πως επιτεύχθηκαν όλοι οι στόχοι που είχα θέσει για τη συγκεκριμένη συνάντηση.

Πιο συγκεκριμένα, όπως κάθε φορά έτσι και σήμερα ξεκινήσαμε με αφόρμηση από όσα είχαμε δει στην προηγούμενη μας συνάντηση. Διαπίστωσα με χαρά πως οι μαθητές με ευκολία αρχικά θυμόντουσαν τις διάφορες δραστηριότητες που είχαν πραγματοποιηθεί και στη συνέχεια ανέφεραν το γνωστικό αντικείμενο που είχαν συγκρατήσει.

Όπως ήταν φυσικό το ενδιαφέρον τους σήμερα για το γνωστικό αντικείμενο ήταν μεγαλύτερο, καθώς περάσαμε στους Περσικούς Πολέμους. Παρατήρησα όμως ότι το comic τους βοήθησε να οπτικοποιήσουν και να ομαδοποιήσουν τις γνώσεις που είχαν σε άτακτη σειρά στο μυαλό τους. Οι εικόνες του comic και τα χιουμοριστικά σχόλια δημιουργούν από τη μία ένα ευχάριστο κλίμα στα παιδιά και απ' την άλλη τους οδηγούν να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη και να αναλογιστούν τα γεγονότα από διαφορετική σκοπιά.

Όσον αφορά τη Γωνιά της Ιστορίας με τον Χάρτη της Ελλάδας και τη Χρονογραμμή, οι μαθητές δείχνουν ενθουσιασμένοι που κάθε φορά προστίθεται ένα ακόμα κομμάτι που έχουν κατασκευάσει οι ίδιοι. Αυτός πρέπει να είναι και ο λόγος που προσέχουν τόσο πολύ τη Γωνιά με αποτέλεσμα να μη προκληθεί ούτε η παραμικρή ζημιά στο διάστημα των τεσσάρων εβδομάδων.

Εκτός από την αρχή των Περσικών Πολέμων, σήμερα ασχοληθήκαμε και με το θέμα του οστρακισμού. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν θετικά στις νέες πληροφορίες και μάλιστα με τις ερωτήσεις τους μου έδειξαν ότι ενδιαφέρονταν να μάθουν περισσότερα. Το παιχνίδι «Οστρακισμός στη Φλώρινα» τους ενθουσίασε και τα «όστρακά» τους στολίστηκαν στη Γωνιά της Ιστορίας.

Στο τέλος, όπως και κάθε φορά οι μαθητές έγραψαν ερωτήσεις από ό,τι τους έκανε εντύπωση από το απόσπασμα του comic που είδαμε. Τα παιδιά δεν φαίνονται να αντιλαμβάνονται πλήρως ακόμα τη χρησιμότητα αυτών των ερωτήσεων αφού δεν έχουν δει ακόμα το επιτραπέζιο παιχνίδι. Παρόλ' αυτά με προθυμία δημιουργούν κάθε φορά τις δικές τους ερωτήσεις.

Εν κατακλείδι, οι μαθητές αλλά κι εγώ η ίδια ανυπομονούμε για την επόμενη συνάντησή μας.

Αναστοχασμός 5^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Περσικοί Πόλεμοι: Η σύγκρουση δύο κόσμων (II)

Ημερομηνία: 23/2/2016

Η πέμπτη συνάντηση με τους μαθητές υλοποιήθηκε σήμερα χωρίς κανένα πρόβλημα και ολοκληρώθηκαν όλα όσα είχα σχεδιάσει. Πιο συγκεκριμένα, όπως κάθε φορά έτσι και σήμερα ξεκινήσαμε με αφόρμηση από όσα είχαμε δει στην προηγούμενη μας συνάντηση. Η συγκεκριμένη ενέργεια ήταν απαραίτητη, καθώς χώρισα σε δύο μέρη τους Περσικούς Πολέμους και ήταν αναγκαίο οι μαθητές να θυμηθούν όλα όσα είχαμε μελετήσει για τη μάχη του Μαραθώνα και την ενδυνάμωση της ναυτικής δύναμης της Αθήνας μετά από ενέργειες του Θεμιστοκλή.

Όπως ήταν φυσικό, το ενδιαφέρον τους και σήμερα για το γνωστικό αντικείμενο ήταν μεγαλύτερο. Οι μαθητές έδειχναν να ανυπομονούν για το τέλος των Περσικών Πολέμων και την έκβασή τους. Ιδιαίτερη εντύπωση παρατήρησα ότι τους προκάλεσε η ολοκληρωτική καταστροφή της Αθήνας και οι μαθητές εξέφρασαν την αγωνία τους για το πώς θα μπορούσε η Αθήνα να ανακάμψει μετά από αυτό το γεγονός. Οι εικόνες του comic θεωρώ ότι συμβάλλουν καταλυτικά στην κλιμάκωση των συναισθημάτων των μαθητών, οι οποίοι αισθάνονται σαν να το ζουν οι ίδιοι (ενσυναίσθηση).

Όσον αφορά τη Γωνιά της Ιστορίας με τον Χάρτη της Ελλάδας, τη Χρονογραμμή και τις διάφορες κατασκευές, οι μαθητές δείχνουν ενθουσιασμένοι που κάθε φορά προστίθεται ένα ακόμα κομμάτι που έχουν κατασκευάσει οι ίδιοι.

Στο τέλος, οι μαθητές ανά ομάδες κλήθηκαν να δημιουργήσουν το δικό τους comic των Περσικών Πολέμων. Ο ενθουσιασμός τους ήταν φανερός. Διάβασαν με ιδιαίτερη προσοχή το πληροφοριακό υλικό που μοίρασα σε κάθε ομάδα για μια διαφορετική μάχη/ναυμαχία και αφού συζήτησαν μεταξύ τους, ξεκίνησαν να ζωγραφίζουν μέσα στα πλαίσια του φύλλου εργασίας που τους είχα δώσει. Οι μαθητές επέλεξαν να μην χρωματίσουν τις διάφορες σκηνές που κατασκεύασαν και να τις αφήσουν ασπρόμαυρες για να μοιάζουν, όπως ανέφεραν, με το comic που μελετάμε στην τάξη.

Η συνάντησή μας ολοκληρώθηκε με την καταγραφή των ερωτήσεων για το επιτραπέζιό μας.

Αναστοχασμός 6^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Αθήνα: Ένας άλλος «φοίνικας»

Ημερομηνία: 1/3/2016

Η σημερινή συνάντηση πραγματοποιήθηκε νωρίτερα απ' ό,τι οι προηγούμενες, καθώς το σχολείο αποφάσισε να πάει εκδρομή. Έτσι, αντί για τις δύο τελευταίες ώρες, η συνάντησή μας ξεκίνησε σήμερα στις 9.30 και ενώ τα υπόλοιπα παιδιά βρίσκονταν στο προαύλιο του σχολείου. Κρίνω περιπτώ να αναφέρω το πόσο αγχωμένη αισθάνθηκα για την αντίδραση των παιδιών γι' αυτήν την εξέλιξη. Ευτυχώς οι φόβοι μου διαφεύστηκαν, καθώς οι μαθητές με χαρά και προθυμία μπήκαν στην τάξη για να ξεκινήσουμε.

Ξεκινήσαμε, λοιπόν, πάλι με αφορμή από όσα είχαμε δει στην προηγούμενη μας συνάντηση. Διαπίστωσα με χαρά πως οι μαθητές με ευκολία θυμόντουσαν την ολοκληρωτική καταστροφή της Αθήνας και είχαν αγωνία για το τι θα συνέβαινε στη συνέχεια. Επιπλέον, οι μαθητές έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους χώρους της αρχαίας Αθήνας. Τους ενθουσίασε η περιπλάνηση μέσω του Power Point και οι εικόνες που αναπαριστούσαν τον ίδιο χώρο στο παρελθόν και σήμερα.

Εκτός από τους χώρους της αρχαίας Αθήνας ασχοληθήκαμε με τις τριήρεις και με την έννοια της προίκας. Για τις τριήρεις, οι εικόνες που έδειξα στους μαθητές ήταν πολύ κατατοπιστικές και αμέσως τους έλυσαν όλες τις απορίες. Όσον αφορά την προίκα, οι μαθητές συζήτησαν με βάση τις εμπειρίες που είχαν από συγγενικά τους πρόσωπα. Η συζήτηση ήταν εποικοδομητική και φτάσαμε πολύ γρήγορα στο συμπέρασμα που επεδίωκα.

Αναμφίβολα, το μεγαλύτερο ενδιαφέρον έδειξαν οι μαθητές τη στιγμή που τους παρουσίασα τη βάση του επιτραπέζιου παιχνιδιού. Όλοι συγκεντρώθηκαν γύρω του και βάλθηκαν να «χτίσουν» πάνω του τους σημαντικότερους χώρους της αρχαίας Αθήνας. Ο ενθουσιασμός τους και η χαρά τους, που θα είχαν ένα δικό τους επιτραπέζιο για να παίζουν όποτε θέλουν, ήταν έκδηλη. Και φυσικά τοποθέτησαν όλες τις ταμπέλες που αναπαριστούν τους χώρους στη σωστή θέση.

Η συνάντησή μας ολοκληρώθηκε για μια ακόμη φορά με την καταγραφή ερωτήσεων για το επιτραπέζιο παιχνίδι μας.

Αναστοχασμός 7^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Παίζοντας στην τάξη ... με τις τάξεις!

Ημερομηνία: 8/3/2016

Η σημερινή συνάντηση ξεκίνησε με καθυστέρηση 20 λεπτών, καθώς το σχολείο είχε οργανώσει ομιλία με θέμα τον σχολικό εκφοβισμό. Παρά την καθυστέρηση, όμως, καταφέραμε να ολοκληρώσουμε όλες τις δραστηριότητες και να επιτευχθούν όλοι οι στόχοι που είχα θέσει για τη συγκεκριμένη δίωρη συνάντηση.

Πιο συγκεκριμένα, ξεκινήσαμε πάλι με αφόρμηση από όσα είχαμε δει την προηγούμενη φορά. Διαπίστωσα με χαρά πως οι μαθητές με ευκολία θυμήθηκαν τον Κίμωνα, τον γιο του Μιλτιάδη, και συνέδεσαν την προηγούμενη γνώση τους με όσα μελετήσαμε σ' αυτήν την συνάντηση.

Επιπλέον, ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για τις τέσσερις κοινωνικές τάξεις και για τους φορείς διακυβέρνησης της Αθήνας την περίοδο του Περικλή, κάνοντας αναλογικές συγκρίσεις με το σήμερα. Οι μαθητές ολοκλήρωσαν ομαδικά και σε λιγότερο χρόνο απ' ότι είχα σχεδιάσει τις δραστηριότητες θέλοντας να κάνουμε περισσότερα πράγματα στον χρόνο που έχουμε κάθε εβδομάδα. Διάβασαν με προσοχή και ανέλυσαν τις πηγές, καταγράφοντας σε πρώτο πρόσωπο τις απαντήσεις τους και κατανοώντας τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που είχε κάθε κοινωνική τάξη, όπως και τη θέση της στην κοινωνική πυραμίδα. Ακόμη, σχεδίασαν εννοιολογικούς χάρτες για τους φορείς διακυβέρνησης της Αθήνας, ομαδοποιώντας έτσι τη γνώση που έλαβαν σ' αυτήν τη συνάντηση.

Αναμφίβολα, μεγάλο ενδιαφέρον έδειξαν οι μαθητές για το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του Περικλή και τις εικόνες που τον δείχνουν πάντα με περικεφαλαία. Τα παιδιά μέσα από συζήτηση κατέληξαν στο συμπέρασμα πως παρά τις όποιες ιδιομορφίες έχει ο κάθε άνθρωπος, μπορεί να γίνει σημαντικός και να διαπρέψει σε όποιον τομέα αποφασίσει, όπως και ο Περικλής.

Η συνάντησή μας ολοκληρώθηκε για μια ακόμη φορά με την καταγραφή ερωτήσεων για το επιτραπέζιο παιχνίδι μας.

Αναστοχασμός 8^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Πολίτες και τεχνίτες της Αθήνας

Ημερομηνία: 15/3/2016

Η όγδοη συνάντηση με τους μαθητές υλοποιήθηκε σήμερα χωρίς κανένα πρόβλημα και ολοκληρώθηκαν όλα όσα είχα σχεδιάσει, παρά την ανησυχία μου μήπως φαινότουσαν στα παιδιά πολλά και δύσκολα. Οι μαθητές φαίνεται να έχουν βρει έναν ρυθμό και αποζητούν όλο και περισσότερες δραστηριότητες. Βέβαια, σήμερα λόγω της Καθαρά Δευτέρας που ήταν χθες, τα παιδιά ήταν ιδιαίτερα ανήσυχα, με αποτέλεσμα να αποζητώ την προσοχή τους ανά τακτά χρονικά διαστήματα.

Πιο συγκεκριμένα, όπως κάθε φορά έτσι και σήμερα ξεκινήσαμε με αφόρμηση από όσα είχαμε δει στην προηγούμενη μας συνάντηση. Η συγκεκριμένη ενέργεια ήταν απαραίτητη, καθώς μελετήσαμε σήμερα την ανάπτυξη της Αθήνας ως αποτέλεσμα της επικράτησης ειρήνης που είχαμε δει στην προηγούμενη συνάντηση.

Αν και το θέμα μας δεν ήταν πολεμικό αλλά κοινωνικό και πολιτιστικό, το ενδιαφέρον τους και σήμερα για το γνωστικό αντικείμενο ήταν μεγάλο. Ιδιαίτερη εντύπωση όχι μόνο στα κορίτσια αλλά και στα αγόρια παρατήρησα ότι τους προκάλεσε η θέση της γυναίκας εκείνη την εποχή. Οι εικόνες του comic θεωρώ ότι συμβάλλουν καταλυτικά στην κλιμάκωση των συναισθημάτων των μαθητών, οι οποίοι αισθάνονται σαν να το ζουν οι ίδιοι (ενσυναίσθηση). Ακόμη, με τις πληροφορίες για τη ζωή των γυναικών σήμερα σε διάφορα μέρη του κόσμου, οι μαθητές όχι μόνο ενθουσιάστηκαν αλλά κατανόησαν και βαθύτερα καταστάσεις που θεωρούσαν δεδομένες.

Στη συνέχεια, οι μαθητές, αφού συζητήσαμε σχετικά με το αρχαίο θέατρο, παρακολούθησαν ένα απόσπασμα από την αρχαία τραγωδία «Οιδίποδας». Τους άρεσε τόσο πολύ που μου ζήτησαν να το δουν ολόκληρο! Επιπλέον, κάποιοι μαθητές μου ζήτησαν την πηγή από την οποία βρήκα το απόσπασμα για να το δουν μόνοι τους στο σπίτι.

Στο τέλος, οι μαθητές ανά ομάδες κλήθηκαν να δημιουργήσουν το δικό τους κολάζ αφού συζητήσαμε για τη γλυπτική των αρχαϊκών και των κλασικών χρόνων. Ο ενθουσιασμός τους ήταν και στη συγκεκριμένη δραστηριότητα φανερός. Παρατήρησαν με ιδιαίτερη προσοχή τις εικόνες που μοίρασα σε

κάθε ομάδα και αφού συζήτησαν μεταξύ τους, ξεκίνησαν να τα διαχωρίζουν και να τα κολλούν πάνω σ' ένα φύλλο χαρτί.

Η συνάντησή μας ολοκληρώθηκε με την καταγραφή των ερωτήσεων για το επιτραπέζιό μας.

Αναστοχασμός 9^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Μια μέρα στον Παρθενώνα του τότε και του τώρα!

Ημερομηνία: 22/3/2016

Η σημερινή συνάντηση μπορώ να πω ότι μου άφησε τις καλύτερες εντυπώσεις. Οι μαθητές ήταν ενθουσιασμένοι με το σημερινό θέμα, ολοκληρώσαμε όλες τις δραστηριότητες και επιτεύχθηκαν όλοι οι στόχοι που είχα θέσει για τη συγκεκριμένη δίωρη συνάντηση χωρίς καμία δυσκολία.

Σήμερα, δεν ξεκινήσαμε με αφόρμηση όπως κάθε φορά, καθώς οι μαθητές ήξεραν ότι θα ασχοληθούμε με τον Παρθενώνα και το περίμεναν με μεγάλη ανυπομονησία και διάθεση. Κρίνω απαραίτητο να εξηγήσω στο συγκεκριμένο σημείο ότι οι μαθητές λόγω μιας βράβευσης της τάξης τους επισκέφτηκαν την Αθήνα κι έτσι δεν έχασαν την ευκαιρία να δουν από κοντά την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα. Επομένως, οι ερωτήσεις των παιδιών ήταν πολλές αλλά και το ενδιαφέρον τους μεγάλο.

Τόσο το comic όσο και η ηλεκτρονική περιήγησή μας στον Παρθενώνα θεωρώ ότι βοήθησε τους μαθητές να κατανοήσουν πλήρως το μεγάλο αυτό έργο της αρχιτεκτονικής της αρχαίας Αθήνας. Η προσοχή των παιδιών ήταν κάθε φορά στραμμένη στην πηγή που μελετούσαμε και οι ερωτήσεις τους μου έδωσαν να καταλάβω το πόσο πολύ θέλουν να εμβαθύνουν στο συγκεκριμένο θέμα.

Ανάλογη αντιμετώπιση είχε από τους μαθητές και η δραστηριότητα με το βιβλίο «Η Αλίκη στη Χώρα των Μαρμάρων» και την παράλληλη προβολή της αίθουσας των μαρμάρων του Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο. Τα παιδιά όχι μόνο ενδιαφέρθηκαν για την ιστορία του Παρθενώνα αλλά και ευαισθητοποιήθηκαν και για το θέμα της επιστροφής των μαρμάρων, κάτι που έγινε εμφανές και από τις επιτυχημένες εργασίες τους (συγγραφή επιστολής και άρθρου, δημιουργία διαφήμισης και αφίσας ενημέρωσης).

Η συνάντησή μας ολοκληρώθηκε για μια ακόμη φορά με την καταγραφή ερωτήσεων για το επιτραπέζιο παιχνίδι μας.

Αναστοχασμός 10^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου

Ημερομηνία: 29/3/2016

Σήμερα όπως ήταν προγραμματισμένο, υλοποιήθηκε η δέκατη συνάντηση με τους μαθητές, η οποία νομίζω ότι ήταν επιτυχημένη όπως και οι προηγούμενες. Κατάφερα να υλοποιήσω όλα όσα είχα σχεδιάσει και πιστεύω πως επιτεύχθηκαν όλοι οι στόχοι που είχα θέσει για τη συγκεκριμένη συνάντηση.

Πιο συγκεκριμένα, όπως κάθε φορά έτσι και σήμερα ξεκινήσαμε με αφόρμηση από όσα είχαμε δει στην προηγούμενη μας συνάντηση. Διαπίστωσα με χαρά πως οι μαθητές θυμόντουσαν ακόμη και τις λεπτομέρειες που είχαμε συζητήσει την προηγούμενη φορά για τον Παρθενώνα. Μέχρι σήμερα το συγκεκριμένο θέμα τους άρεσε περισσότερο απ' όλα, ίσως γιατί επισκέφτηκαν την Ακρόπολη πρόσφατα.

Και σήμερα όμως, όπως ήταν φυσικό, το ενδιαφέρον τους για το γνωστικό αντικείμενο ήταν μεγάλο, καθώς περάσαμε στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Παρατήρησα όμως ότι το comic τους βοήθησε να οπτικοποιήσουν και να ομαδοποιήσουν τις γνώσεις που είχαν σε άτακτη σειρά στο μυαλό τους. Οι εικόνες του comic και τα χιουμοριστικά σχόλια δημιουργούν από τη μία ένα ευχάριστο κλίμα στα παιδιά και απ' την άλλη τους οδηγούν να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη και να αναλογιστούν τα γεγονότα από διαφορετική σκοπιά. Έτσι, όταν τους ζήτησα να φανταστούν πως βρίσκονται στα στρατόπεδα των Αθηναίων και των Σπαρτιατών και να γράψουν έναν λόγο για να πείσουν τις δύο πλευρές να μην ξεκινήσουν αυτόν τον πόλεμο, όλες οι ομάδες ανταποκρίθηκαν πρόθυμα και το αποτέλεσμα ήταν εξαιρετικό. Μάλιστα, μία ομάδα το συνέταξε σε μορφή διαλόγου και το δραματοποίησε μπροστά σε όλη την τάξη.

Όσον αφορά τη Γωνιά της Ιστορίας με τον Χάρτη της Ελλάδας και τη Χρονογραμμή, οι μαθητές δείχνουν ενθουσιασμένοι που κάθε φορά προστίθεται ένα ακόμα κομμάτι που έχουν κατασκευάσει οι ίδιοι και ανυπομονούν για την τελική εικόνα της όσο πλησιάζουμε στην τελευταία μας συνάντηση.

Στο πλαίσιο της έναρξης του Πελοποννησιακού Πολέμου, ασχοληθήκαμε και με το θέμα του λοιμού και των απόψεων της ιατρικής εκείνης της περιόδου. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν θετικά στις νέες πληροφορίες και μάλιστα με τις ερωτήσεις τους μου έδειξαν ότι ενδιαφέρονταν να μάθουν περισσότερα.

Στο τέλος, όπως και κάθε φορά οι μαθητές έγραψαν ερωτήσεις από ό,τι τους έκανε εντύπωση από το απόσπασμα του comic που είδαμε. Τα παιδιά ανυπομονούν να ολοκληρωθούν οι ερωτήσεις ώστε να παίξουν το επιτραπέζιο παιχνίδι τους.

Αναστοχασμός 11^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: "Έν οίδα ὅτι οὐδὲν οἶδα"

Ημερομηνία: 5/4/2016

Η σημερινή συνάντηση θεωρώ ότι ενθουσίασε όλους τους μαθητές, καθώς ανταποκρίθηκαν με μεγάλη χαρά στις διάφορες δραστηριότητες και επιτεύχθηκαν όλοι οι στόχοι που είχα θέσει.

Πιο συγκεκριμένα, ξεκινήσαμε τη συνάντησή μας προσπαθώντας να καταλάβουμε ποιος ήταν ο μυστήριος άνθρωπος που είχαμε συναντήσει την προηγούμενη φορά και μπόρεσε να σταθεί 24 ώρες ακίνητος, χαμένος στις σκέψεις του. Τα παιδιά αμέσως ανέφεραν τον Σωκράτη, αλλά όπως διαπίστωσα δεν ήξεραν ακριβώς ποιος ήταν απλά ότι «έκανε παράξενα και ενοχλητικά πράγματα», όπως ανέφερε ένας μαθητής.

Έτσι, οι μαθητές μέσα από το comic γνώρισαν τον Σωκράτη, τις ιδέες και τις μεθόδους του. Η αλήθεια είναι ότι εντυπωσιάστηκαν πολύ από τη συμπεριφορά του και προέβλεψαν ότι το τέλος του δεν θα είναι καλό εξαιτίας της. Συμπέρανα ότι όλοι οι μαθητές κατανόησαν πλήρως τα στοιχεία για την προσωπικότητα του Σωκράτη, αφού στην ομαδική εργασία τους που αφορούσε τις ερωτήσεις που θα έθεταν οι ίδιοι στον Σωκράτη αν μπορούσαν να τον συναντήσουν όσα έγραψαν ήταν ευφάνταστα και έδειξαν πραγματικά τις απορίες που είχαν γι' αυτόν.

Παράλληλα, ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου και τη συντριπτική ήττα των Αθηναίων. Οι μαθητές τόσο από το comic όσο και από το video που παρακολούθησαν κατανόησαν τα αίτια, τις φάσεις αλλά και το τέλος του πολέμου.

Βέβαια, στο comic αυτός που έκλεψε το ενδιαφέρον τους ήταν ο Αλκιβιάδης. Οι μαθητές σοκαρίστηκαν από την αμφιλεγόμενη προσωπικότητα του Αλκιβιάδη κι έτσι με πραγματικό ενθουσιασμό πραγματοποίησαν ομαδικά τον χαρακτηρισμό του, που αποτελούσε την τελική μας δραστηριότητα.

Η συνάντησή μας ολοκληρώθηκε για μια ακόμη φορά με την καταγραφή ερωτήσεων για το επιτραπέζιο παιχνίδι μας, το οποίο τα παιδιά ανυπομονούν να παίξουν.

Αναστοχασμός 12^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: Θάνατος και Παρακμή...

Ημερομηνία: 12/4/2016

Η σημερινή συνάντηση ήταν συναισθηματικά φορτισμένη καθώς όλοι οι μαθητές εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για το τέλος του project. Η αντίδρασή τους αυτή μου προκάλεσε ανάμεικτα συναισθήματα, αφού κι εγώ στενοχωριέμαι που τελειώνει γιατί έχω δεθεί με την τάξη αλλά ένιωσα και δικαιωμένη ταυτόχρονα για την επιλογή μου σχετικά με το θέμα και τις δραστηριότητες που σχεδίασα.

Το θέμα της σημερινής συνάντησης ήταν από τη μια οι Τριάκοντα Τύρανοι και από την άλλη η καταδίκη και ο θάνατος του Σωκράτη. Οι μαθητές φάνηκε να δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον Σωκράτη, κάτι που φάνηκε και από την προηγούμενη διδακτική μας συνάντηση. Κατάλαβα γρήγορα ότι η προσωπικότητα αυτή τους κέντρισε το ενδιαφέρον και ζητούσαν συνέχεια περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή του και το τέλος του. Αυτό που με εξέπληξε ήταν ότι με αφορμή το comic άσκησαν κριτική σχετικά με το τέλος του και τους λόγους που επέλεξε να πεθάνει και όχι να αποδράσει όπως του πρότειναν οι μαθητές του. Για ακόμη μια φορά το comic βοήθησε τα παιδιά να αναπτύξουν την κριτική τους ικανότητα και να εκφράσουν τις αμφιβολίες του πάνω στην προϋπάρχουσα γνώση τους.

Στη συνέχεια, οι μαθητές παρακολούθησαν αποσπάσματα από την εκπομπή «Animated... Φιλόσοφοι» που αφορούσε τον Σωκράτη. Τους άρεσε τόσο πολύ που μου ζήτησαν να το δουν ολόκληρο! Επιπλέον, κάποιοι μαθητές μου ζήτησαν την πηγή από την οποία βρήκα τα αποσπάσματα για να το δουν μόνοι τους στο σπίτι.

Στο τέλος, οι μαθητές ανά ομάδες κλήθηκαν να δημιουργήσουν το δικό τους comic με θέμα τον Σωκράτη, που τόσο τους απασχόλησε στις τελευταίες δύο συναντήσεις. Ο ενθουσιασμός τους ήταν και στη συγκεκριμένη δραστηριότητα φανερός. Με ιδιαίτερη προσοχή αποφάσισαν τη θεματική που θα είχε το comic τους και ξεκίνησαν να σχεδιάζουν. Για μια ακόμα φορά δεν το χρωμάτισαν για να μοιάζει όπως ανέφεραν στο comic που μελετήσαμε. Το αποτέλεσμα ήταν μοναδικό!

Η συνάντησή μας ολοκληρώθηκε με την καταγραφή των τελευταίων ερωτήσεων για το επιτραπέζιό μας. Τα παιδιά ανυπομονούν για την τελευταία μας συνάντηση που είναι και η παρουσίαση όλης της δουλειάς τους μπροστά σε όλο το σχολείο.

Αναστοχασμός 13^{ης} διδακτικής συνάντησης

Τίτλος: ... και τώρα παίζουμε!!!

Ημερομηνία: 19/4/2016

Η 13^η συνάντηση ήταν η τελευταία του project. Τα συναισθήματα και των μαθητών αλλά και τα δικά μου όπως είναι φυσικό ήταν ανάμεικτα. Όλοι ήμασταν πολύ ενθουσιασμένοι για την παρουσίαση και την ολοκλήρωση του project για το οποίο εργαστήκαμε σκληρά αλλά κανένας μας δεν ήθελε να τελειώσει.

Πιο συγκεκριμένα, για να μην αναστατώσουμε το πρόγραμμα ολόκληρου του σχολείου αποφασίσαμε να παρουσιάσουμε την πρώτη ώρα της διδακτικής μας συνάντησης και στη συνέχεια οι μαθητές θα συμπλήρωναν το Post – Test και θα κάναμε την αναστοχαστική συζήτηση που έκρινα απαραίτητη.

Συγκεντρώθηκε, λοιπόν, όλο το σχολείο στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και οι μαθητές σε ομάδες παρουσίασαν όλα όσα είχαμε κατασκευάσει στις συναντήσεις μας, το χάρτη της Ελλάδας, τη Χρονογραμμή, τις δραστηριότητες στη Γωνιά της Ιστορίας, το Μουσείο με τα αγγεία από fimo, τα όστρακά μας, τα δύο comics μας και την κοινωνική πυραμίδα της αρχαίας Αθήνας. Τα παιδιά δεν μπορούσαν να κρύψουν την υπερηφάνεια και τον ενθουσιασμό τους για όλα όσα είχαν καταφέρει σε αυτούς τους τρεις μήνες. Αλλά και οι υπόλοιποι συμμαθητές τους παρακολουθούσαν με ενδιαφέρον τις δημιουργίες της Στ' Δημοτικού, θέτοντας διευκρινιστικές ερωτήσεις όπου δεν καταλάβαιναν.

Στο τέλος, τα παιδιά μου παρουσίασαν το επιτραπέζιο παιχνίδι τους, εξήγησαν στα υπόλοιπα παιδιά του σχολείου τους κανόνες και τους κάλεσαν να παίξουν όλοι μαζί. Το να παρακολουθώ τόσα παιδιά να έχουν καθίσει στο πάτωμα γύρω από το επιτραπέζιο και με ενέργεια και ενθουσιασμό να παίζουν με αυτό, θεωρώ ότι ήταν μια από τις πιο δυνατές και όμορφες στιγμές του project που σχεδίασα και υλοποίησα. Αποτελούσε την καλύτερη ανταμοιβή για όλο τον κόπο που έχω καταβάλει τόσο κατά το σχεδιαστικό όσο και κατά το πρακτικό μέρος αυτής της εργασίας.

Η συγκίνησή μου όμως δεν σταμάτησε εκεί. Στη δεύτερη ώρα οι μαθητές με μεγάλη προθυμία τακτοποίησαν όλα όσα είχαν μεταφέρει στην

αίθουσα πολλαπλών χρήσεων στη θέση τους και ξεκίνησαν να συμπληρώνουν με μεράκι και σοβαρότητα το ερωτηματολόγιο μετελέγχου.

Αφού μου το παρέδωσαν, όλοι μαζί συζητήσαμε για την άποψή τους γι' αυτό το project που παρακολούθησαν και τα πιθανά προβλήματα που δημιουργήθηκαν και τους δυσαρέστησαν. Κανένα παιδί δεν είχε να πει κάτι αρνητικό και όλοι ανέφεραν πόσο πολύ τους άρεσαν οι διάφορες δραστηριότητες και πόσα νιώθουν να ξέρουν πια για την ιστορία της αρχαίας Αθήνας, δηλώνοντας έτοιμοι για την ύλη του Γυμνασίου.

Στο τέλος, αποχαιρετιστήκαμε βγάζοντας και το απαραίτητο φωτογραφικό ενθύμιο και προσπαθώντας φυσικά να κρατήσουμε τη συγκίνησή μας για το κεφάλαιο που έκλεινε εκείνη τη στιγμή.

Λένε ότι όταν ένας κύκλος κλείνει ανοίγει ένας άλλος... Δεν μπορώ να είμαι σίγουρη για τον νέο κύκλο που ανοίγει αλλά χαίρομαι που ο αυτός ο κύκλος που έκλεισε με γέμισε με τόσο όμορφες και εποικοδομητικές αναμνήσεις!